

Psihologia Personalității

- note de curs -

Introducere

1. Definirea conceptului de personalitate

În viața de fiecare zi utilizăm frecvent termenul de personalitate. Este un termen care, de obicei, apare în relație cu procesele de dezvoltare psihică ce se desfășoară pe tot parcursul vieții și al căror rezultat este apariția și manifestarea diferențiată a personalității.

Chiar dacă diferențele dintre oameni au fost identificate încă din antichitate, de multe ori ele au fost considerate a fi în firea lucrurilor și nu s-a încercat explicarea lor. „Conceptul modern de personalitate și studierea procesului de formare a personalității sunt fenomene foarte recente, mai noi chiar decât studiile despre cultură și societate” (Zlate, 2004, p.230).

Prin urmare, este necesar să delimităm personalitatea ca *realitate psihologică* de personalitate în calitate de *concept*, care devine un punct de reper în abordarea teoretică a personalității:

- Ca realitate psihologică, personalitatea desemnează omul viu, concret empiric, cu vise și deziluzii, cu realizări și eșecuri, omul real; totalitatea psihologică ce caracterizează și individualizează un om în particular.
- Abordată ca și concept, personalitatea este cel mai complex obiect de studiu al psihologiei. Acest concept înglobează aproape toată psihologia deoarece nu există teorie sau concepție care să nu se raporteze, într-o măsură mai mare sau mai mică, la conceptul de personalitate și teoriile care abordează acest concept.

Cu alte cuvinte, se poate spune că, din punct de vedere teoretic, personalitatea este cadrul de referință fundamental pentru definirea sensului și valorii explicative ale celorlalte noțiuni psihologice.

Din punct de vedere practic, personalitatea este cea mai complexă realitate umană cu care intrăm în contact, o influențăm, o direcționăm, o ameliorăm, fiind un important ghid în modelarea concretă a omului. Numai prin referire la personalitate putem înțelege și ajuta omul în construcția sa.

Personalitatea este cea care mediază receptarea și acceptarea influențelor externe, le integrează în structurile sale și le transformă în pârghii orientative și reglatorii pentru toate manifestările sale. Tot ea este cea care diferențiază pe cineva de altcineva și dă fiecăruia o anumită valoare. Numai omul are personalitate și, pe măsură ce ea se dezvoltă, produce o serie de efecte asupra manifestărilor sale: stabilizează conduitele, le direcționează unitar, asigură consensul gândului cu fapta, le face să fie adaptate la condițiile prezente dar și viitoare, valorifică toate capacitățile și posibilitățile omului.

1.1 Concepte apropiate

Utilizăm zilnic termeni precum: individ, persoană, personalitate. La o analiză mai atentă, deși de cele mai multe ori par sinonimi, cei trei termeni exprimă conținuturi diferite:

Termenul de *individ*¹ desemnează orice entitate indivizibilă care este determinată biologic. În această accepțiune, el este aplicabil în descrierea și analiza nu numai a omului, ci a oricărui organism viu – plantă sau animal. Termenul **individ** se aplică tuturor organismelor vii și desemnează „acea totalitate a elementelor și însușirilor fizice, biochimice, biologice și psihofiziologice-înnăscute sau dobândite-care se integrează într-un sistem pe baza mecanismului adaptării la mediu”(M. Golu, A. Dicu, 1972, p.239).

Fiind o ființă vie, o entitate biologică și o unitate structural-funcțională indivizibilă, *omul este, primordial, un individ*. Derivat din acest termen este cel de **individualitate**, ce desemnează individul luat în ansamblul proprietăților sale distinctive și originale. Acest aspect impune, din punct de vedere metodologic, ca fiecare individ să fie acceptat ca unicitate, practic irepetabilă, ca mod de a fi al „generalului în și prin particular”

Persoana (lat. persona- mască, aparență), se referă explicit la ființa umană, la modul său de a fi o reuniune de trăsături psihomorale interne și psihofizice externe; „, persona est substantia individua rationalis naturae” / persoana este o substanță individuală de natura rațională-(Boethius, sec. VI).

Termenul de persoană este corespondentul, în plan social, al individului în plan biologic. El desemnează individul uman concret, într-un cadru relațional dat, așa cum este perceput de cei din jur. Prin conținut, termenul de *persoană* include ansamblul însușirilor psihice, care asigură adaptarea la mediul social istoric și în cadrul acestor însușiri se subliniază necesitatea prezenței componentelor de ordin superior conștient. Se afirmă astfel că omul este persoană în virtutea faptului că își definește conștient atitudinile față de realitate.

Spre deosebire de individ, care este rodul evoluției biologice, *persoana* este considerată produs al dezvoltării sociale istorice. Atributul de *persoană* nu este dat prin naștere; el se dobândește treptat în ontogeneză, grație procesului de socializare. Există situații în care acest atribut se poate pierde: de exemplu, în anumite boli psihice

¹ individio (lat.): indivizibil

care se caracterizează prin alterarea eului, a imaginii de sine, a autopercepției și a percepției realității înconjurătoare.

Similar cu individualitatea, **personalitatea** este conceptul care cuprinde întregul sistem al atributelor, structurilor și valorilor de care dispune o persoană; este un sistem generic supraordonat al componentelor bioconstituționale, psihice și socio-culturale ale omului (persoana și personalitatea sunt determinații atribuite exclusiv omului). Altfel spus, conceptul de personalitate desemnează subiectul uman considerat ca unitate bio- psiho-socială, ca *purtător al funcțiilor epistemice (homo sapiens)*, *comunicării (homo comunicans)*, *pragmatice (homo faber)* și *axiologice (homo valens)*. În accepția sistemică, personalitatea este un macrosistem al invarianțelor informaționale și operaționale, ce se exprimă constant în conduită și sunt definitorii sau caracteristici pentru subiect.

Personalitatea este „persoana” plus o notă de valoare care se adaugă datorită organizării superioare a persoanei. Personalitatea se referă la particularitățile psihice individuale, la ceea ce îl diferențiază sau detașează pe un om de un altul.

Așadar, personalitatea are rolul de a raporta un individ la altul căci o persoană are personalitate numai în relație (comparativ) cu alții. Esențial în acest context este faptul că, spre deosebire de *persoană*, noțiunea de *personalitate* este intrinsec legată de o dimensiune axiologică, de valoare.

Termenul de **personaj** se referă la veșmântul social al personalității. Personajul se prezintă ca o mască în spatele căreia se ascunde persoana. Putem să înțelegem persoana prin intermediul personajului care ne prezintă o parte din personalitatea persoanei dar, în același timp, ascunde, relevă și trădează alte părți ale acesteia. La rândul său, personalitatea se exprimă prin personaj și suferă chiar unele modificări prin intermediul acestuia. Există situații în care între personalitatea persoanei și personaj există relații de armonie, dar pot să apară și situații de contradicție sau disonanță care, atunci când se adâncesc, destructurează și perturbă personalitatea.

Câteva **definiții psihologice** ale personalității:

G.W. Allport: personalitatea este o unitate a sistemelor dinamice prin care se efectuează o adaptare originală;

R. Cattell explică termenul ca fiind un sistem al deprinderilor proprii subiectului, care permit o previziune asupra comportamentelor acestuia;

W. Stern (fondatorul personologiei) apreciază că personalitatea este un tot funcțional, structurat, orientat finalist, articulat într-un sistem ierarhic de persoane;

Pentru **H. S. Sullivan**, este un model de durată relativă a situațiilor periodice interpersonale, ce caracterizează viața umană.

A. Kardiner operează o distincție între *personalitatea de bază* ce rezultă dintr-o comunitate de cultură și *personalitatea de statut*, suprapusă primeia și rezultând din poziția individului în sistemul social. În același curent de idei, **G.H. Mead**, apoi **T. Parsons** definesc *personalitatea ca un set de roluri și valori interiorizate*.

C.L. Rogers consideră că sistemul de personalitate se închide în sine organizându-se și se deschide spre lume, obiectivându-se în valori.

După **K. Lewin**, persoana și mediul sunt interdependente, unul construindu-se în funcție de celălalt sau de ansamblul celorlalte etc.

Considerăm personalitatea ca proces și produs, ce integrează biologicul și ereditatea, psihologicul și viața concretă, socialul și valorile și încercăm să afirmăm toate aceste dimensiuni, fără a absolutiza pe una în defavoarea celeilalte. În studiul psihologic al personalității se detașează (în mare) două modalități de abordare: cea factorială preocupată de identificarea și stabilirea corelațiilor dintre trăsături și cea structurală, preocupată de surprinderea organizării globale a personalității, de identificare a profilelor.

Abordări ale personalității în diferitele școli psihologice

P (Perspectivă)	C (Concepte cheie)	T (Teoreticieni)
BIOLOGICĂ	<ul style="list-style-type: none"> - temperament; - evoluție; - adaptare; - ereditate; - activitate nervoasă superioară; - emisfere cerebrale. 	<ul style="list-style-type: none"> - EYSENCK - BUSS - KAGAN
COGNITIVĂ	<ul style="list-style-type: none"> - eficacitate; - autoeficacitate; - așteptări; - construct personal; - modelare. 	<ul style="list-style-type: none"> - KELLY - BANDURA
UMANISTĂ	<ul style="list-style-type: none"> - autorealizare; - creativitate; - libertate; - flow (curgere); - experiență. 	<ul style="list-style-type: none"> - MASLOW - ROGERS
ÎNVĂȚARE	<ul style="list-style-type: none"> - întărire; - recompensă; - stimul; - condiționare. 	<ul style="list-style-type: none"> - SKINNER - DOLLARD - MILLER
PSIHODINAMICĂ	<ul style="list-style-type: none"> - id; - libido; - ego, superego; - conflict, fixație. 	<ul style="list-style-type: none"> - FREUD - ADLER - JUNG - HORNEY - FROMM
FACTORIALĂ	<ul style="list-style-type: none"> - trăsături; - tipuri; - nevrotism; - extroversie. 	<ul style="list-style-type: none"> - ALLPORT - CATTELL

Abordarea psihanalitică a personalității

Teoria psihanalitică a lui Freud

Instinctele - forțe de dinamizare a personalității.

Freud a interpretat funcționarea psihicului uman în termeni biologici, prin analogie cu funcționarea somatică. Cu alte cuvinte, Freud considera că la baza activității psihice stă așa numita energie psihică, ce diferă sub aspectul formei, dar nu și al conținutului de energia fizică.

Mai mult, el consideră că energia fizică poate influența psihicul, de unde rezultă conceptul psihanalitic de instinct. Instinctul constituie reprezentarea mintală a unor stimuli de natură fiziologică. Instinctul devine, la Freud, baza care activează și direcționează personalitatea. Termenul cel mai potrivit este cel de impuls (*driving force*). Instinctele constituie o formă de energie care face legătura dintre nevoile biologice și dorințele de natură psihică și are rol motivator. Se poate spune că Freud este partizanul unei teorii homeostatice asupra personalității. Scopul instinctului este satisfacerea nevoii și prin aceasta, reducerea tensiunii nervoase. Freud este de părere că energia psihică poate fi însă și deplasată iar modul în care se realizează această deplasare determină modul în care se structurează personalitatea.

Interesele, atitudinile, preferințele adultului nu sunt altceva decât forme de deplasare a acestor tendințe (instincte) de natură subconștientă.

Instinctele se clasifică în două mari categorii:

a) Instinctele vieții (Eros)

Au drept scop supraviețuirea individului și speciei prin satisfacerea unor nevoi cum ar fi nevoia de hrană, aer, sex.

Energia psihică specifică acestor instincte este denumită de Freud **libido**.

Cel mai important instinct al vieții este, după Freud, cel sexual, care este definit într-un sens mai larg, și anume cel de activități agreabile.

b) Instinctele morții (Thanatos)

O componentă importantă a instinctului morții o reprezintă tendința agresivă care reprezintă dorința de distrugere deplasată de la propria persoană spre alte obiecte și persoane.

Structura personalității

Inițial Freud diviza personalitatea în trei nivele sau instanțe: *conștient*-utilizat în sensul obișnuit al termenului, *subconștient* și *inconștient*.

Conștientul reprezintă pentru Freud un aspect limitat al personalității pentru că doar o mică parte a gândurilor, sentimentelor, senzațiilor se află în conștiință la un moment dat.

(Făcând o comparație cu un iceberg, Freud considera ca fiind conștientul ceea ce se vede la suprafață).

Inconștientul reprezintă partea ce a mai importantă a psihismului uman și cuprinde instinctele, dorințele care direcționează comportamentul uman. Inconștientul este principala sursă motivatoare a vieții psihice și cuprinde forțe și energii pe care omul nu le poate controla.

Preconștientul este depozitul amintirilor, gândurilor, imaginilor de care subiectul nu este conștient pe moment, dar care pot fi aduse cu ușurință în conștiință. Ulterior, Freud și-a revizuit teoria și a descris trei structuri psihice cunoscute.

Id-ul

- corespunde conceptului de inconștient (deși există și aspecte neconștientizate și la nivel de ego și super-ego)
- este rezervorul tuturor instinctelor;
- conține energia psihică numită libido;
- are drept obiectiv satisfacerea nevoilor fiziologice;
- operează pe baza principiului plăcerii (adică pentru evitarea durerii și creșterea satisfacției prin reducerea tensiunii);
- caută satisfacerea imediată a instinctelor;
- este o instanță psihică primitivă, amorală, insistentă și turbulentă care nu percepe realitatea (se comportă ca un copil mic);
- obține satisfacție prin activități reflexe sau prin intermediul unor acțiuni halucinatorii sau fanteziste, de tip

substitutiv, pe care Freud le numește procese primare.

Pe măsură ce copilul evoluează, el începe să-și dea seama de cerințele lumii reale (nu poți lua hrana de la altcineva fără a suporta consecințele), dezvoltând capacități psihice specifice adultului, capacități pe care Freud le denumește *proces secundare*.

Ego:

- se comporta în acord cu principiul realității;
- este stăpânul rațional al vieții psihice;
- are rolul de a ajuta Id-ul să obțină satisfacții într-o manieră convenabilă, acceptabilă social; (Deci nu blochează, ci amână sau redirecționează maniera de satisfacere a tendințelor Id-ului) (Freud compară Ego-ul cu călărețul care strunește un cal nărăvaș.)
- servește la doi stăpâni Id-ul și realitatea, căutând să realizeze o mediere între cei doi.

Super-ego

- un set inconștient de credințe, atitudini, norme morale însușite de individ în copilărie (noțiunile de bine sau rău).
- latura morală a personalității;
- se însușește în jurul vârstei de 5-6 ani și cuprinde regulile de conduită pe care le transmit părinții copilului.

Prin intermediul pedepselor, recompenselor și exemplelor, copilul învață care sunt comportamentele agreate de părinți.

Aceste reguli de comportament moral sunt internalizate și mai târziu se constată că adultul începe să-și autoadministreze recompense și sancțiuni.

Controlul parental este înlocuit de autocontrol.

Super-ego-ul:

- este puternic, irațional, orb;
- are rolul de a inhiba tendințele instinctive ale Id-ului;
- are drept obiectiv perfecționarea morală.

Ego-ul se află sub presiunea celor două puternice forțe opuse, aflate în conflict. Ego-ul are de luptat cu: Id-ul, realitatea și cu Super-ego-ul.

Când Ego-ul este prea sever presat, apare anxietatea (teamă tară obiect bine precizat).

Freud considera că anxietatea reprezintă o importantă parte a psihicului și are un rol decisiv în declanșarea comportamentelor psihopatologice: nevrotice și psihotice.

El era de părere că sursa anxietății primare se află în trauma cauzată de naștere. (Fătul se află protejat în interiorul organismului mamei și toate nevoile sale sunt satisfăcute pe loc. Odată cu nașterea, copilul este aruncat într-o lume ostilă).

Freud distinge trei forme de anxietate:

1. *Anxietate obiectivă*- implică teamă de pericole tangibile (de foc, apă, de cutremur).
 - are un scop adaptativ, de a apăra organismul de pericole;
 - ea dispare atunci când dispare amenințarea;
 - poate îmbrăca aspecte patologice, când devine fobie.
2. *Anxietatea nevrotică* - își are originile în copilărie, în conflictul dintre nevoia de satisfacere a instinctelor și datele realității;
 - ea capătă un caracter inconștient;
 - reprezintă teama de a fi pedepsit pentru satisfacerea unor tendințe instinctive (mai ales sexuale și agresive).
3. *Anxietatea morală*
 - rezultă din conflictul dintre tendințele Id-ului și cerințele Super-ego-ului (este teama de propria conștiință, culpabilitatea, rușinea).

Indiferent din ce categorie face parte, prezența anxietății reprezintă un semnal de alarmă că lucrurile nu merg cum ar trebui. În organism se acumulează o tensiune care trebuie descărcată. Anxietatea previne subiectul de faptul că Ego-ul său este amenințat și dacă nu se ia o măsură, el va fi depășit.

Cum poate Ego-ul să se apere ?

- subiectul poate fugi de situația amenințătoare;
- poate să-și refuleze instinctele;
- poate urma percepțiile pe care i le impune propria conștiință.

Dacă nici una din aceste metode raționale nu dă rezultate, subiectul apelează la mecanisme iraționale de apărare ale Ego-ului.

Mecanismele de apărare ale Ego-ului reprezintă negări sau distorsionări ale realității, ele operând în

plan inconștient.

- *Reprimarea (refularea):*

- este eliminarea involuntară (inconștientă) a unor conținuturi din conștiință, (ex.: uitarea unor conținuturi psihice indezirabile, de pildă, refularea instinctului sexual până la impotență);
- este specifică tuturor comportamentelor nevrotice.

- *Formațiunea reacțională:*

- în lupta împotriva unui impuls inacceptabil, subiectul activează opusul acestuia (ex.: o persoană care este puternic asaltată de impulsuri sexuale poate deveni o luptătoare activă pentru moralitate!)

- *Proiecția:*

- reprezintă atribuirea propriilor tendințe inacceptabile altei persoane („nu eu îl urăsc, ci el mă urăște!”).

- *Regresia:*

- întoarcerea la un stadiu timpuriu al vieții psihice (ex.: dezvoltă un comportament copilăros și excesiv de dependent).

Raționalizarea

- reinterpretarea propriului comportament într-o manieră, mai rațională, ceea ce îl face să pară mai acceptabil (ex.: justificarea unor acte inaccesibile; „strugurii sunt acri” -cineva care a fost respins își poate spune că persoana care l-a respins nu îl merită sau are multe defecte).

Deplasarea

- apare atunci când obiectul spre care se îndreaptă satisfacerea unui impuls nu este accesibil, (ex.: soțul deplasează agresivitatea resimțită față de șef asupra soției sau copilului).

Sublimarea

- implică modificarea conținutului instinctului însuși, (ex.: sublimarea energiei sexuale prin intermediul unor activități artistice).

Ca și deplasarea, sublimarea reprezintă o soluție psihologică de compromis care lasă o serie de tensiuni psihice nedescărcate. Mecanismele de apărare ale Ego-ului nu funcționează decât pe plan inconștient. Dacă acestea distrug (cu excepția demersului psihanalitic care este controlat) subiectul dezvoltă o tulburare psihică.

Fazele psihosexuale ale dezvoltării personalității

Freud era de părere că omul își formează o personalitate unică și acest proces se realizează în copilărie și are la bază interacțiunea părinte-copil (în primii 5 ani de viață).

Există situații când subiectul nu reușește să depășească integral un anumit stadiu al dezvoltării psihosexuale a personalității, rămânând fixat într-un stadiu inferior. Acest lucru se întâmplă pentru că nevoile respectivului stadiu nu au fost integral satisfăcute și conflictele specifice nu au fost rezolvate.

În cazul fixației, o parte a energiei psihice rămâne investită în stadiul inferior al dezvoltării psihice, pentru celelalte stadii rămânând mai puțină energie.

Nevoile sexuale ale copilului sunt specifice fiecărui stadiu (N.B.) Freud definea impulsurile sexuale într-un mod mai larg și anume cel de plăcere sau satisfacție fizică.

1. Stadiu oral (de la naștere până la 2 ani):

- principala sursă de satisfacție a copilului este gura, (activitățile agreabile: supt, înghițit, mușcat);
- copilul se află în dependență totală de mamă;
- el învață de la mamă în acest stadiu dacă lumea e bună sau rea, dacă îi dă satisfacții sau îl frustrează, dacă e sigură sau periculoasă;
- în acest stadiu au loc două tipuri de activități: activitate orală de încorporare și activități orale agresiv-sadice.

Un adult fixat în acest stadiul oral de încorporare va efectua în mod excesiv activități cu caracter oral: mâncat, băut, fumat.

Dacă subiectul a fost excesiv de gratificat în copilărie, el va dezvolta un tip de personalitate denumită pasiv-orală, caracterizată mai ales prin optimism și dependență exagerată.

A doua fază orală este faza *oral-agresivă* care se instalează când copilului îi apar dinții. Ca rezultat, al experiențelor dezagreabile copilul poate să-și privească mama cu dragoste și ură.

Personalitățile fixate în acest stadiu se caracterizează prin pesimism, ostilitate și agresivitate. Ele sunt sarcastice, manifestă tendințe sadice față de ceilalți, sunt invidioși și au tendința de a-i manipula pe ceilalți (tip de personalitate oral-sadice).

2. Stadiul anal (de la 2 la 4 ani):

- este etapa în care începe învățarea deprinderilor igienice;
- eliminarea fecalelor produce satisfacție copilului, dar acesta trebuie să învețe să-și amâne această satisfacție;

- această etapă este conflictuală pentru ambele părți (copil-părinte);
- acum copilul învață faptul că poate exercita un control asupra părinților conformându-se sau nu cerințelor acestora;

În cazul în care părinții sunt excesiv de severi, copilul poate reacționa două feluri la această frustrație:

a) să defece în locuri și în perioade interzise: dacă rămân fixați în acest stadiu, rezultă personalitate anal-agresivă: cruzime, tendințe distructive, crize de nervi, dezordine, îi vede pe ceilalți ca pe niște obiecte care trebuie posedate.

b) reținerea de la defecare poate genera personalitatea anal-reținută: încăpățănare, zgârcenie, rigiditate, tendință compulsivă spre curățenie, conștiinciozitate.

3. Stadiul falic (4 - 5 ani):

- senzațiile agreabile își mută sediul în zona organelor genitale;
- copilul pierde mult timp cu explorarea sau manipularea propriilor organe sexuale sau ale altor copii: masturbare, comportamente fanteziste, copilul este curios în legătură cu nașterea, cu diferențele de sex, manifestă tendința de a se căsători cu părintele de sex opus;
- acum apar conflictele legate de masturbare și de dorințele incestuase ale copilului.

Conflictul de bază în acest stadiu se centrează în jurul dorinței sexuale inconșiente față de părintele de sex opus, corelată cu dorința de a înlocui sau distruge pe părintele de același sex.

- complexul Oedip (iubirea băiatului pentru mamă și dorința de a-si distruge tatăl);
- complexul de castrare (anxietatea de castrare, teama că tatăl îi va tăia organul sexual). Datorită anxietății de castrare, băiețelul va refula dorința sexuală față de mamă ajungându-se la rezolvarea complexului Oedip prin înlocuirea dorinței sexuale față de mamă cu un sentiment mai acceptabil și prin identificarea cu tatăl, care are, printre altele, ca efect și dezvoltarea Super-ego-ului;
- la fete apare complexul Electra (în timpul stadiului falic „obiectul” dragostei fetei devine tatăl);
- invidia penisului (fetița îl și invidiază pe tată pentru ceea ce el posedă);
- fetele în acest stadiu au convingerea că au „pierdut” penisul.

Freud considera că la femei nu se rezolvă niciodată complet complexul Electra, ceea ce face ca femeile să aibă un Super-ego mai slab.

Rezolvarea acestui complex la fete ar însemna identificarea cu mama și reprimarea iubirii față de tată.

Rezolvarea insuficientă a complexelor descrise pot menține la vârsta adultă diverse variante ale anxietății de castrare sau ale invidiei penisului.

Personalitatea falică: narcisism, tendința de a atrage sexul opus, dificultăți în a stabili relații sexuale mature cu parteneri de sex opus; nevoie continuă de recunoaștere și apreciere, când nu li se acordă considerația cuvenită manifestă sentimente de inferioritate și inadecvare.

<i>Persoana falică masculină</i>	<i>Persoana falică feminină</i>
<ul style="list-style-type: none"> • vanitos. - sigur de sine - cuceritor - tendința de a-și dovedi mereu masculinitatea. 	<ul style="list-style-type: none"> - excesiv de feminină - tind să cucerească bărbații, flirtează frecvent.

Următorii 5-6 ani suni mai liniștiți pentru copil, acum instinctele sexuale sunt în fază latentă, fiind sublimat în activități sportive, hobby-uri, activități școlare și prietenii cu persoane de același sex.

4. Stadiul genital:

- începe la vârsta pubertății;
- organismul tinde spre maturizare sexuală;
- este un stadiu mai puțin conflictual;
- energia sexuală se descarcă prin intermediul unor refulări socialmente acceptabile;
- individul normal găsește satisfacții în dragoste și muncă.

Abordarea neopsihanalitică

Teoria personalității la Carl Gustav Jung

C.G.Jung nu este de acord cu Freud în ceea ce privește natura libido-ului. El consideră că libidoul nu este o energie eminamente sexuală, ci o energie vitală nediferențiată.

Jung utilizează termenul de libido în două sensuri ca *energie vitală difuză* și ca *energie psihică* care alimentează activitatea psihică (pe baza acestei energii sunt posibile activități psihice cum ar fi percepția, gândirea, procese afective etc).

Cantitatea de energie psihică dedicată unei activități este denumită de Jung *valoare*. Opusul energiei psihice este energia fizică pe care o utilizează organismul pentru desfășurarea activității fiziologice. Energia fizică poate fi transformată în energie psihică și invers, corpul poate afecta mintea și viceversa (vezi bolile psihosomatice).

Jung pune la baza activității psihice trei principii pe baza cărora are loc funcționarea energiei psihice:

1) Principiul contrariilor

Fiecare stare afectivă, gând, dorință își are opusul său. Fără această polaritate nu este posibilă procesualitatea vieții psihice.

Principiul contrariilor este considerat de Jung forța motrică a comportamentului; cu cât conflictul între diverse aspecte polare ale vieții psihice e mai mare, cu atât se degajează mai multă energie psihică.

2) Principiul echivalenței

Este de fapt principiul conservării energiei din fizică, aplicat la domeniul vieții psihice. Postulează faptul că energia psihică nu se pierde, ci doar se transformă sau se deplasează de la o zonă psihică la alta. De exemplu: dacă interesul nostru pentru un domeniu slăbește la un moment dat energia psihică rămasă va fi investită în alt domeniu.

Energia psihică utilizată în stare de veghe pentru activități conștiente, este dirijată spre activități de vis când subiectul se află în somn. Termenul de echivalență înseamnă că noul domeniu spre care s-a îndreptat energia psihică este echivalentă ca valoare pentru subiect.

Dacă lucrurile nu stau așa, excesul de energie psihică rămasă se îndreaptă spre activități de natură inconștientă.

3) Principiul entropiei

În fizică se referă la egalizarea nivelului energetic între două sau mai multe sisteme energetice. Jung arată că pe plan psihic se manifestă o tendință de echilibrare în sfera personalității. Astfel, de pildă, dacă două dorințe sau credințe diferă mult sub aspectul valorii sau intensității, energia psihică va tinde să migreze de la zona mai puternică spre cea mai slabă. Sub aspect ideal, la nivelul tuturor sistemelor personalității ar trebui să existe un quantum egal de energie psihică, dar în viața reală, această situație nu este niciodată atinsă.

Jung arată, că energia psihică, prin intermediul celor trei principii, asigură dinamismul personalității umane.

Sistemul personalității

Personalitatea sau psihicul este alcătuit din mai multe subsisteme separate care nu interacționează unele cu altele.

a) Ego-ul

- reprezintă partea conștientă a psihicului, responsabilă de procese cum ar fi percepția, gândirea, sentimentele, memoria, conștiința de sine ;

- este responsabil pentru procesele desfășurate în starea de veghe;

- are o funcție selectivă admitând la nivelul conștiinței doar o anumită parte a stimulilor la care este supus subiectul;

- asigură subiectului sentimentul continuității, coerenței, idealității și stabilității în modul în care acesta percepe lumea exterioară.

Jung consideră că energia psihică (libido) poate să fie îndreptată spre exterior (rezultă tipul extravert) sau spre interior (rezultă tipul introvert).

Fiecare om are în sine ambele atitudini (extra - intro), dar una dintre ele devine dominantă, guvernând modul de comportare al subiectului.

Atitudinea opusă (non-dominantă), nu dispare, ci devine o parte a inconștientului personal, de unde este capabilă să influențeze comportamentul subiectului.

Jung descrie, pe lângă introversie și extraversie, și așa numitele funcții psihice care sunt modalități

diferite prin care subiectul se raportează atât la lumea externă cât și la cea internă.

Acestea sunt: *gândirea și sentimentul* (afectivitate) care alcătuiesc **funcția rațională** și *sensibilitatea și intuiția* care alcătuiesc **funcția irațională**.

Prin intermediul funcției raționale este evaluată realitatea, se organizează și se categorizează experiențele. Cele două funcții: gândirea și sentimentele sunt opuse. Sentimentele (afectivitatea) evaluează experiențele în termenii *plăcut-neplăcut* în timp ce gândirea evaluează experiențele în termenii *adevărat sau fals*. Sensibilitatea și intuiția alcătuiesc funcția irațională. Aceasta nu evaluează experiențele, ci pur și simplu stă la baza trăirii lor.

Jung arată că fiecare individ are în sine toate cele patru funcții, una din perechi fiind dominantă, celelalte fiind ascunse în inconștientul personal.

Tipuri psihologice

1. *Extravert gânditor*, trăiește în concordanță cu un sistem de reguli rigide, tinde să-și reprime sentimentele și emoțiile, are tendința de a fi obiectiv și dogmatic în gânduri și opinii.

2. *Extravert sentimental*, își reprimă logica și este implicat emoțional. Se comportă în acord cu un sistem de valori, tradiții și norme învățate. Este deosebit de sensibil la așteptările și la opiniile celorlalți.

3. *Extravert sensibil*: este centrat pe fericire și plăcere; caută mereu noi experiențe și senzații; este puternic orientat spre realitate și foarte adaptabil la persoane și situații noi.

4. *Extravert intuitiv*, este deosebit de dotat pentru afaceri și politică, pentru că deține o mare abilitate de a profita de pe urma situațiilor. Este atras de idei noi, este creativ și-i poate inspira pe alții, determinându-i să acționeze.

5. *Introvert gânditor*: nu se înțelege cu ceilalți, are dificultăți de a-și comunica ideile, este rece și lipsit de considerație pentru ceilalți.

6. *Introvert sentimental*: la acest tip de subiect este reprimată atât gândirea cât și exprimarea deschisă a stărilor afective. Pare misterios și inaccesibil pentru ceilalți; este liniștit, modest, copilăros și acordă puțină atenție sentimentelor și gândurilor celorlalți.

7. *Introvert sensibil*: închis în sine, irațional, detașat de viața de zi cu zi. Privește majoritatea aspectelor vieții cu bunăvoință și amuzament. Este sensibil la frumos, se concentrează asupra senzațiilor și își reprimă intuiția.

8. *Introvert intuitiv* se concentrează atât de mult asupra aspectelor intuitive, încât are un contact redus cu realitatea. Este visător și chiar vizionar. Este greu de înțeles pentru ceilalți care îl consideră ciudat și excentric.

Tipurile pure sunt rare.

Jung este de părere că ego-ul (nivelul conștient) are o importanță secundară în determinarea comportamentului uman, comparativ cu nivelele inconștiente (aici este de acord cu Freud).

b) Inconștientul personal

- reprezintă un nivel mai superficial al inconștientului;
- seamănă cu conceptul de preconștient la Freud;
- cuprinde conținuturi care au fost cândva în conștiință, dar au fost uitate sau reprimate pentru că au fost fie neimportante, fie stresante;
- există o permanentă circulație în ambele sensuri între ego și inconștientul personal;
- experiențele aflate în inconștientul personal sunt grupate în ceea ce Jung denumea prin termenul de **complexe**.

Un **complex** reprezintă o structură alcătuită din emoții, amintiri, dorințe, centrate în jurul unei teme majore.

Exemplu: complexul de putere - persoana poate încerca să devină puternică, să se identifice sau să se afilieze la grupuri care reprezintă puterea. De pildă, poate face sport de performanță.

Complexul sau complexe dirijează comportamentul subiectului. Odată complexul format, acesta nu se mai află sub control conștient, dar el poate impune sau poate interfera cu planul conștiinței. Subiectul care posedă un complex nu este conștient de influența directoare a acestuia, deși ceilalți oameni pot observa orientarea sa determinată într-o direcție sau alta.

Jung este de părere că deși majoritatea complexelor sunt nocive și produc tulburări nevrotice, totuși unele dintre ele pot avea și un efect benefic asupra personalității, cum ar fi, de pildă, complexul perfecționismului sau nevoia de realizare.

Jung, consideră că complexul își are originile în experiențele din copilărie, în cele ancestrale, dar și în cele ale vieții de adult.

c) Inconștientul colectiv (inconștientul transpersonal)

- reprezintă nivelul cel mai profund și mai greu accesibil al inconștientului;
- ține de experiențele acumulate de specia umană;
- este depozitul experiențelor ancestrale;
- sunt moștenite în mod indirect, sub formă latentă (ex. avem în noi în mod potențial teama de șarpe).

Pentru ca predispozițiile să devină realități, sunt necesare anumite experiențe individuale.

Jung consideră că există anumite experiențe bazale care sunt specifice fiecărei generații.

Astfel, de pildă, oamenii s-au confruntat dintotdeauna cu figuri materne, au trăit experiența nașterii și a morții, s-au confruntat cu necunoscutul, cu terori nocturne, cu nevoia de putere, de statut, cu figuri divine sau cu reprezentanți ai forțelor negative (vezi fig. lui Satan). Aceste experiențe universale vor marca modul de a percepe și reacționa la datele realității.

Jung face constatarea că pacienții săi evocau în cursul analizei aceleași tipuri de fantasmе sau simboluri care puteau fi întâlnite și în culturile primitive.

Arhetipurile

Aceste experiențe ancestrale stocate la nivelul inconștientului colectiv sunt exprimate sub formă de imagini sau simboluri pe care Jung le denumea arhetipuri.

Acestea nu reprezintă amintiri bine structurate ci doar niște predispoziții care au nevoie de experiențe actuale pentru a se defini și structura. Ele se manifestă în visele și fantasmеle oamenilor.

Exemple de arhetipuri descrise de Jung: *figura eroului, figura copilului, Dumnezeu, moartea, puterea, bătrânul înțelept.*

Există unele arhetipuri care sunt mai bine dezvoltate și influențează viața psihică în mod mai sistematic.

Acestea sunt: **persona, anima și animus, umbra, self-ul.**

a) Persona

Termenul se referă la masca purtată de actor și reprezintă *masca*, aspectul social pe care îl afișează subiectul, încercând să pară altceva decât este în realitate.

Este necesară pentru că oamenii sunt nevoiți să joace diverse roluri sociale pentru a face față cerințelor profesionale și pentru a interacționa cu ceilalți.

Deși este un aspect util omului, persona include și aspecte negative pentru că persona nu reflectă natura sa reală. Când ego-ul tinde să se confunde cu persona, rezultatul este inflația persoanei. (subiectul ajunge să-și mintă pe ceilalți sau să se mintă pe sine).

b) Anima - animus

Jung recunoaște caracterul bisexual al psihismului uman.

Pe plan biologic, este cunoscut faptul că un subiect aparținând unui sex, secretă și hormoni corespunzători sexului opus, nu numai sexului propriu.

Pe plan psihologic, fiecare individ conține și caracteristici atitudinale și temperamentale ale sexului opus. Astfel, psihicul femeii conține aspecte masculine (arhetipul *animus*), iar cel al bărbatului, aspecte feminine (*anima*).

Aceste arhetipuri contribuie la o mai bună adaptare a speciei pentru că ajută pe individ să înțeleagă mai bine caracteristicile celuilalt sex și direcționează comportamentul de raportare la sexul opus.

c) Umbra este arhetipul cu rădăcini profunde în abisurile psihismului uman, care cuprinde instinctele animalice de bază.

Ceea ce societatea consideră rău și imoral, ține de acest arhetip.

Aceste aspecte întunecate ale psihicului uman trebuie ținute înlănțuite dacă oamenii doresc să trăiască în armonie unii cu alții.

Impulsurile primitive trebuie reprimite, depășite sau trebuie luptat împotriva lor, pentru că altfel individul va fi penalizat.

Jung sesizează însă și un paradox: umbra conține nu numai ceea ce este rău în om, ci și sursa vitalității, spontaneității și creativității umane. Astfel, dacă tendințele **umbrei** sunt total reprimite, personalitatea devine cenușie și lipsită de viață.

Ego-ul are rolul de a dirija foiele umbrei reprimând instinctele animalice, dar, totodată, lăsând acestora un câmp suficient de expresie pentru a da curs creativității și spontaneității.

d) Self-ul

Reprezintă aspectul de unitate, totalitate și integralitate a personalității sau măcar aspirația spre unitate.

Simbolul acestui arhetip este reprezentat în culturile primitive prin termenul de **MANDALA** sau cercul magic.

Self-ul reprezintă punctul de echilibru între diversele aspecte polare de natură conștientă și inconștientă și

un obiect spre care aspiră ființa umană, dar care este imposibil de atins.

Self-ul este forța motivațională care împinge personalitatea spre progres și nu iese la iveală până când celelalte sisteme ale psihicului nu s-au dezvoltat pe deplin.

Actualizarea deplină a self-ului implică orientarea spre viitor, scopuri, obiective, precum și o cunoaștere și o percepție corectă a eu -lui propriu.

Dezvoltarea personalității

Jung privește dezvoltarea personalității ca fiind orientată spre viitor (auto-actualizare). Persoana prezentă este determinată, atât de ceea ce individul dorește să devină, cât și de trecutul acestuia. Sistemul psihic este atât teleologic (orientat spre viitor) cât și causal (determinat de trecut).

Jung invocă două principii opuse care stau la baza dezvoltării personalității: **progresia (progresul)** și **regresia**.

În cursul regresiei, libido-ul se retrage din fața stimulilor externi și se îndreaptă spre zonele inconștiente ale psihismului.

Regresia nu înseamnă în mod necesar stoparea progresului, ci dimpotrivă poate ajuta pentru că, această cufundare în experiențele inconștiente personale sau colective poate conduce la o revitalizare și actualizare a unor disponibilități creative. (Pentru Jung visele reprezintă o regresie la planul inconștient).

Un alt principiu pe care Jung îl pune la baza evoluției personalității este cel al **sincronicității**, principiu care se referă la anumite evenimente ce se petrec simultan. Prin intermediul acestui principiu Jung explică fenomene cum ar fi *clarviziunea*.

Jung este de părere că în univers exista o forță care se află în spatele cauzalității. Această forță este capabilă să se manifeste simultan în psihismul unui individ și în afara sa. Astfel se explică, după opinia lui, fenomenele paranormale.

Spre deosebire de Freud, Jung era de părere că evoluția personalității nu se oprește niciodată (Freud acordă o atenție exagerată primilor 5 ani de viață). Jung consideră că primii ani de viață nu sunt hotărâtori pentru formarea personalității. Ego-ul se formează atunci când copilul devine capabil să facă distincția între sine și ceilalți, iar conștiința se formează când subiectul începe să spună Eu.

Abia la pubertate psihicul își conturează forma și conținutul, acest moment constituind nașterea psihică.

Între 35 și 40 de ani au loc în viața psihică schimbări majore. (Această perioadă a fost o perioadă de criză pentru Jung). La această vârstă problemele de viață au fost în mare parte rezolvate. Acum mulți pacienți trăiesc o criză de identitate pe care Jung o consideră universală (specifică tuturor oamenilor). El arată că energia psihică ce fusese investită în rezolvarea problemelor de viață rămâne fără obiect. Această energie ar trebui reinvestită în alte aspecte ale existenței, respectiv în lumea interioară. În a doua parte a vieții, atitudinea trebuie să se restructureze de la extraversie la introversie. Persoana trebuie să se ocupe acum de aspecte religioase, filosofice și intuitive ale vieții. Acum trebuie să se atingă un echilibru între diversele fațete ale personalității și să înceapă procesul de auto-realizare.

Persoanele capabile să atingă acest echilibru integrând armonios aspectele conștiente cu cele inconștiente pot atinge starea de sănătate psihică numită de Jung individuație. Tendința spre individuație este înăscută și specifică ființei umane, dar procesul poate fi facilitat de unii factori de mediu (natura relațiilor părinte-copil; educație).

Odată ce structurile psihice au atins nivelul de individuație, urmează o altă etapă denumită transcendență: implică depășirea polarităților și opozițiilor de la nivelul psihicului și atingerea unei unități la nivelul vieții psihice. Individuarea și transcendența pot fi blocate de factori nefavorabili de mediu (căsătorie nereușită, probleme la serviciu).

Ultimul stadiu al evoluției ființei umane este vârsta înaintată, Jung subliniază asemănările dintre acest stadiu și copilărie prin aceea că psihicul este dominat de procese de natură inconștientă.

Teoria personalității la Alfred Adler

Sentimentul de inferioritate - forța motivațională majoră a ființei umane

Adler considera că sentimentele de inferioritate reprezintă un mobil de bază al comportamentului uman. Sentimentul de inferioritate este specific tuturor oamenilor și nu reprezintă un semn de slăbiciune. Dezvoltarea și progresul ființei umane are la bază tendința de a compensa o inferioritate reală sau imaginară. Acest proces începe în copilărie atunci când copilul își dă seama de puterea părinților, de care este total dependent, cât și de faptul că este inutil să li se opună acestora. Copilul dezvoltă sentimente de inferioritate față de oamenii mai mari și mai puternici din mediu. Experiența inferiorității nu este genetic determinată, ci este un rezultat al acțiunii mediului înconjurător, care este același pentru toți copiii: dependență și neajutorare în fața adulților. De sentimentele de inferioritate nu se poate scăpa, iar ele au chiar un caracter necesar pentru că reprezintă o forță motivatorie pentru evoluția ființei umane. Atunci când copilul nu reușește să compenseze sentimentele de inferioritate, acestea se intensifică și produc ceea ce Adler numea, *COMPLEX DE INFERIORITATE*, definit ca: „*incapacitatea de a-și rezolva problemele de viață*”.

Sursele complexului de inferioritate sunt: **inferioritatea organică, răsfățul și neglijarea.**

Inferioritatea organică

Astfel, de pildă, un copil slăbuț poate lucra mult pe plan fizic dezvoltând abilități sportive - vezi Demostene, Roosevelt.

Răsfățul

Unui copil răsfățat i se satisfac toate dorințele și este în centrul atenției acasă. Astfel, acesta dezvoltă ideea că este cea mai importantă persoană din lume. Un astfel de copil va suferi un șoc la intrarea în colectivitate, șoc pentru care nu este pregătit. Copilul răsfățat are sentimente sociale slab dezvoltate și este nerăbdător cu ceilalți. Acesta nu este capabil să aștepte pentru ca dorințele sale să fie satisfăcute, nu este capabil depășească dificultățile și să se adapteze la ceilalți. Când sunt confrunțați cu obstacole aceștia ajung să considere că lipsa lor de abilitate este de vină pentru insuccesul lor, trăind astfel un complex de inferioritate.

Neglijarea

Copilul neglijat trăiește într-un mediu ostil, fără dragoste și securitate, ceea ce duce la apariția sentimentelor lipsei valorii personale, sentimente de ostilitate față de lume și sentimente de neîncredere.

Unii subiecți au tendința de a supracompensa complexul de inferioritate apărând astfel *Complexul de superioritate* (opinie exagerată cu privire la calitățile și realizările personale).

În acest caz:

- © individul se simte superior dar nu manifestă tendințe de a-și demonstra superioritatea.
- © manifestă tendința de a-și demonstra superioritatea și obține performanțe înalte,
- © este lăudăros, vanitos, egocentric și are tendința de a-i denigra pe ceilalți.

Scopul spre care se îndreaptă evoluția personalității în opinia lui Adler

Inițial, Adler identifica *sentimentele de inferioritate* cu *slăbiciunea psihică* sau cu feminitatea și considera compensarea acesteia ca un protest masculin. Scopul compensării era dorința de putere în cadrul căreia agresivitatea juca un rol însemant.

Ulterior, el a încetat să mai confunde sentimentele de inferioritate cu feminitatea, considerând că obiectivul evoluției umane este lupta pentru dobândirea superiorității (care este altceva decât complexul de superioritate).

Dobândirea superiorității este scopul ultim al evoluției umane (termenul fiind utilizat în sens de perfecțiune, pe care Adler o privește ca pe o dorință spre mai bine, o mișcare ascendentă, evolutivă (specifică întregii naturi).

În timp ce Freud considera comportamentul uman ca fiind determinat în mod rigid de tendințele instinctive și de experiențele din copilărie (deci de trecut), Adler aborda motivația umană în termenii unor așteptări pentru viitor.

Toate procesele și fenomenele psihice sunt explicate de Adler prin intermediul conceptului de finalism, în sensul că evoluția ființei umane are un scop ultim. Aceste scopuri ultime nu există ca realități, ci doar în

plan potențial. Cu alte cuvinte ființa umană se străduiește să atingă unele idealuri cu caracter subiectiv (pe care Adler le considera ficțiuni).

Ex.: oamenii pot crede că vor fi recompensați în ceruri pentru faptele lor bune și ei pot să se comporte în conformitate cu acest ideal.

Conceptul de finalism ficțional

Adler consideră comportamentul uman ca fiind dirijat de ficțiuni.

Ficțiunea cu sfera cea mai largă este idealul de perfecțiune care este sintetizat sub forma conceptului de divinitate. (Adler: „Dumnezeu simbolizează formularea concretă a obiectivului care se referă la perfecțiune”).

Nevoia de superioritate

► Are funcția de a crește tensiunea psihică și nu de a o reduce (La Freud motivația constituie reducerea tensiunii).

► Adler arată că ființa umană nu caută, de fapt, liniștea și stabilitatea. Se manifestă atât la indivizi cât și la nivelul societății în ansamblu (Adler considera oamenii ca fiind în mare măsură ființe sociale). El nu considera că omul este în conflict cu propria sa cultură (cum spunea Freud), ci dimpotrivă îl vedea ca fiind compatibil cu ea.

Conceptul de stil de viață

Adler considera că oamenii au doar un singur scop ultim -*superioritatea și perfecțiunea*, dar există multe comportamente particulare prin intermediul cărora indivizii tind către acest obiectiv. Fiecare individ dezvoltă un pattern unic de particularități psihice, comportamente și deprinderi prin care își urmărește obiectivul, acest pattern fiind stilul de viață. În dorința sa de a compensa sentimentul inferiorității, copilul dezvoltă un set specific de comportamente, (ex.: un băiat debil tinde să-și compenseze inferioritatea fizică toate comportamentele sale sunt îndreptate în direcția compensării respectivei inferiorități).

Stilul de viață se achiziționează, în urma interacțiunilor sociale, se cristalizează între 4 și 5 ani și este dificil de modificat mai târziu; ulterior, el va funcționa ca un schelet de bază pentru comportamentul viitor.

Stilul de viață depinde de: ordinea nașterii și de relația părinte-copil.

Ex.: o fetiță neglijată va rămâne cu un complex de inferioritate, ea neputând face față solicitărilor existenței. Stilul ei de viață se va caracteriza prin: neîncredere și ostilitate față de ceilalți și față de lume în general; ea va căuta permanent să-și ia revanșa, va fi invidioasă pe succesele altora și va tinde să obțină de la viață ceea ce crede ea că i se cuvine.

În opinia lui Adler **stilul de viață** este același lucru cu caracterul.

Stilul de viață nu este atât de determinat cum pare la prima vedere (se formează la 4-5 ani) pentru că Adler introduce conceptul de „forță creatoare a ego-ului” (self-ului).

În diferitele sale lucrări, Adler a utilizat diverși termeni pentru stilul de viață: personalitate, individualitate sau self.

În operele sale mai târzii, Adler postulează că self-ul este creat de individul însuși, acesta, nefiind doar victima pasivă a experiențelor din copilărie. Experiențele timpurii nu sunt importante prin ele însele, ci mai ales prin atitudinea subiectului față de ele. Nici ereditatea, nici mediul nu determină structura personalității (self-ului), ci modul în care subiectul interpretează experiențele respective, stă la baza construcției creative a atitudinii subiectului față de lume și viață.

Deci, stilul de viață nu este determinat, ci creat de subiect, care este liber să aleagă propriul stil de viață. Odată creat, stilul de viață rămâne constant și constituie baza caracterului, care definește atitudinile și comportamentele subiectului.

Adler acordă o importanță deosebită problemelor de viață pe care trebuie să le rezolve individul. El grupează respectivele probleme în trei categorii:

- comportamentul față de ceilalți;
- probleme ocupaționale;
- probleme legate de dragoste.

Adler postulează existența a patru stiluri de viață bazale, caracteristice modului de abordare a problemelor menționate.

1. Stilul dominant (cu interese sociale reduse).

Un astfel de subiect se comportă fără să țină seama de ceilalți. Cei mai virulenți reprezentanți ai acestui tip îi atacă direct pe ceilalți și devin sadici, delincvenți sau tirani.

Cei mai puțin virulenți devin alcoolici, toxicomani sau suicidari. Adler afirmă că prin astfel de

comportamente ei îi atacă în mod indirect pe ceilalți (îi lovesc pe ceilalți atacându-și propria persoană).

2. Stilul achizitiv:

- este cel mai răspândit;
- așteaptă să obțină ceva de la ceilalți și în felul acesta devine dependent de alți oameni.

3. Stilul evitant:

- nu face încercări de a face față sau de a lupta cu dificultățile vieții;
- evitând problemele, acești subiecți evită de fapt să fie învinși.

Cele trei tipuri descrise anterior nu sunt pregătite să facă față cerințelor vieții. Subiecții sunt incapabili să coopereze cu ceilalți, iar discrepanța dintre stilul lor de viață și cerințele lumii reale este suficient de mare pentru a produce tulburări psihopatologice (nevroze și psihoze).

Acestor trei tipuri le lipsește ceea ce Adler denumea interese sociale.

4. Stilul socialmente util:

- este capabil să coopereze cu ceilalți și să acționeze în acord cu nevoile altora.
- persoanele aparținând acestui stil fac față problemelor de viață având la bază niște interese sociale bine dezvoltate.

N.B. Adler atrage atenția asupra pericolului unor clasificări rigide ale subiecților.

Interesele sociale

Adler considera că ființele umane sunt influențate într-o măsură mai mare de forțele sociale decât de factorii biologici. Cu toate acestea, el considera că potențialul care stă la baza intereselor sociale este înăscut. Măsura în care acest potențial pentru interesele sociale este actualizat, depinde de natura experiențelor sociale timpurii. Nici un om nu se poate sustrage influențelor sociale. Încă din cele mai vechi timpuri oamenii s-au asociat unii cu alții în comunități (familii, triburi, națiuni). Aceste comunități sunt indispensabile oamenilor pentru protecție și pentru supraviețuire. Din acest motiv, este absolut necesar ca oamenii să coopereze și cooperarea reprezintă, ceea ce Adler denumea *interese sociale*. Încă de la naștere, copilul are nevoie de ajutor de la ceilalți, începând cu mama, apoi familia și în cele din urmă cu persoane din afara casei, în copilărie, subiectul nu poate supraviețui în condiții de izolare și din acest motiv trebuie să dezvolte interese sociale. Toate aspectele caracterului sau stilului de viață au la bază nivelul de dezvoltare al intereselor sociale. Mama, prin comportamentul ei poate pune bazele dezvoltării intereselor sociale sau dimpotrivă le poate inhiba. Ea este cea care îl poate învăța pe copil cooperarea, camaraderia și curajul sau suspiciunea și ostilitatea.

Persoanele care nu au interesele sociale dezvoltate devin nevrotici, criminali sau despoți.

Influența ordinii nașterii în formarea personalității

Adler postula faptul că **ordinea nașterii** reprezintă una din influențele sociale majore în copilărie care contribuie la determinarea stilului de viață.

a) Primul născut

Acest copil se află într-o situație avantajoasă, pentru că, de regulă, părinții sunt foarte fericiți și acordă copilului mult timp și atenție. Are o existență fericită și sigură până la apariția următorului copil, care reprezintă un șoc pentru el. Acum, el nu mai este în centrul atenției părinților și de aceea primul născut va încerca să recapete poziția pierdută. Copilul răsfățat va simți o pierdere și mai mare. Extensiunea pierderii depinde și de vârsta la care i se naște un nou frate. Observațiile clinice au arătat că cu cât primul născut este mai mare, cu atât mai puțin va fi el deranjat de apariția fratelui. (La 8 ani suportă mult mai bine acest șoc decât la 2 ani).

Lupta primului născut pentru supremație este oricum pierdută, dar cu toate acestea, copilul luptă pentru ea. El poate dezvolta tulburări de comportament, poate manifesta comportamente destructive față de obiecte sau persoane, poate deveni încăpățânat, enuretic, poate refuza să mănânce sau să se culce.

Părinții reacționează la acest comportament, și oricum armele lor sunt mai puternice decât ale copilului. Copilul va interpreta pedepsele ca o dovadă în plus a schimbării poziției sale în familie și adesea va ajunge să-și urască fratele.

Adler subliniază că primul născut este adesea orientat spre trecut, are nostalgii și atitudine pesimistă față de viitor. Deoarece a conștientizat însemnătatea puterii ei rămân conștienți de această însemnătate pe tot parcursul vieții. Ei își exercită adesea puterea asupra fraților lor mai mici. În același timp, părinții

așteaptă mai mult de la ei. Ca rezultat al acestei situații, primul născut va fi interesat în menținerea ordinii și autorității, va fi un bun organizator și va fi conștiincios în promovarea unei atitudini conservatoare. În același timp acest subiect va trăi sentimente de insecuritate și ostilitate față de ceilalți.

Adler arată că mulți perversi, criminali și nevrotici sunt primii născuți.

b) Al doilea copil

Acesta nu va resimți niciodată că a pierdut poziția unică de putere pe care o resimte primul născut.

Chiar dacă mai apare un copil, al doilea născut nu va trăi același sentiment puternic de detronare ca primul născut.

Mai mult, părinții au suferit o schimbare atitudinală pentru că al doilea născut nu mai reprezintă o noutate ca primul, ei se vor comporta mai relaxat față de al doilea copil.

Al doilea născut nu mai este singur, ci are modelul fratelui său cu care să se identifice și cu care să concureze.

Competiția cu fratele mai mare stimulează adesea, ducând la o dezvoltare psihologică mai rapidă a celui de-al doilea copil (sub aspectul limbajului și a dezvoltării psiho-motorii). Astfel, de pildă, în mod frecvent al doilea copil învață să vorbească mai devreme decât primul născut.

Neavând experiența puterii, al doilea copil nu este atât de preocupat de ea ca primul și are o viziune mai optimistă asupra viitorului;

Este ambițios și competitiv.

c) Copilul cel mai mic (Prâslea)

Ultimul născut nu va trăi niciodată șocul detronării și el adesea devine jucăria întregii familii, mai ales atunci când frații sunt mult mai mari.

Este animat de dorința de a-și depăși frații și adesea are performanțe ieșite din comun în diverse domenii de activitate.

Există însă și un pericol, dacă ultimul născut e prea răsfățat de restul familiei, este posibil ca acesta să nu realizeze nimic. În astfel de cazuri, subiectul ajuns la vârstă adultă poate conserva sentimentele de neajutorare și dependență din copilărie.

Neobișnuit să lupte și fiind „dus în spate de ceilalți”, individul (mezinul) va putea avea dificultăți de adaptare la vârsta adultă.

d) Copilul unic

Este primul născut care nu-și pierde niciodată supremația și puterea (oricum nu în copilărie).

Continuă să fie centrul atenției părinților și petrecând mult timp în compania adulților, se va maturiza foarte repede.

Va trăi un șoc psihic când va constata că la școală nu mai este centrul atenției tuturor.

Copilul unic nu a învățat nici să împartă ceva, nici să lupte pentru poziția lui de supremație.

În cazul în care abilitățile sale nu sunt suficiente pentru a-i atrage recunoașterea și atenția celorlalți, subiectul va fi profund dezamăgit.

Imaginea lui Adler cu privire la natura umană este mai optimistă comparativ cu cea a lui Freud, considerând că omul este în măsură să-și construiască propriul destin (nu este determinat de forțele instinctive oarbe sau de experiențele din copilăria timpurie). El consideră că fiecare persoană este liberă să-și creeze propriul self, iar omul nu mai este văzut ca o victimă a tendințelor instinctive și a experiențelor din copilăria timpurie.

Teoria personalității la Karen Horney

„Dacă nu pot să fiu frumoasă,
măcar să fiu deșteaptă”.

Karen Horney

Și această autoare deviază de la psihanaliza ortodoxă a lui Freud.

Karen Horney era o feministă și considera că psihanalizii au acordat o mai mare atenție dezvoltării bărbatului, neglijând femeia.

Ca o contrapondere la ideea lui Freud că sursa motivatională de bază la femei este dată de invidia penisului, Karen Horney a subliniat că din observațiile ei clinice a rezultat faptul că și bărbații sunt invidioși pe femei pentru că acestea dau naștere copiilor.

Karen Horney a găsit mari diferențe între pacienții din S.U.A. comparativ cu cei din Europa și a pus aceste diferențe pe seama unor factori culturali. (În anii 1930-1940 - emanciparea femeii era mai evidentă în S.U.A.).

K. Horney considera că personalitatea nu poate fi determinată în mod unic de forțe biologice, așa cum susținea Freud punând accentul pe factorii psihosociali.

La Karen Horney forța motivațională principală care stă la baza dezvoltării personalității nu este nici nevoia sexuală, nici agresivitatea, ci nevoia de SECURITATE, având o viziune mai optimistă asupra naturii umane.

A. Securitatea și satisfacția sunt nevoile copilăriei

Karen Horney a fost de acord cu Freud în legătură cu importanța vitală a primilor ani din copilărie în structurarea personalității viitoare.

Ea însă considera că forțele de natură socială, nu cele biologice influențează dezvoltarea personalității.

De asemenea, ea nu credea că există stadii universale în dezvoltarea ființei umane și nici conflicte ale copilăriei care nu pot fi evitate.

Cheia dezvoltării personalității stă în interrelația dintre părinte și copil.

Copilăria este caracterizată prin două nevoi fundamentale: nevoia de siguranță (securitate) și nevoia de satisfacție (nevoi fiziologice de bază: foame, sete, sex, somn etc.).

Ambele reprezintă nevoi fundamentale și au un caracter universal, nevoia de securitate având un rol prioritar.

Deși nici un om nu poate supraviețui prea mult fără a-și satisface nevoile de bază, rolul fundamental în determinarea personalității îl are nevoia de securitate (siguranță și eliberare de teamă). De nivelul de satisfacere al acestei nevoi depinde gradul de normalitate psihică la vârsta adultă.

Securitatea copilului depinde de maniera în care acesta este tratat de părinți.

Karen Horney arată că modalitatea prin care părinții pot slăbi formarea sentimentului de securitate la copil este *lipsa afecțiunii*. Copiii pot trece cu bine peste psihotraume severe (bătăi, experiențe sexuale timpurii) atât timp cât se simt iubiți și doriți (adică în siguranță).

Comportamente ale părinților care slăbesc sentimentul de securitate al copilului sunt:

- © preferință pentru alt frate;
- © pedepse nedrepte;
- © comportament inconstant;
- © promisiuni neîndeplinite;
- © umilirea copilului;
- © izolarea copilului de ceilalți.

Copilul are capacitatea intuitivă de a descoperi dacă dragostea părinților este adevărată și nu se lasă ușor păcălit de falsele demonstrații de iubire.

Ostilitatea copilului este reprimată din următoarele motive:

- © sentimentul neajutorării;
- © teama de părinți;
- © nevoia de a exprima afecțiunea;
- © sentimente de culpabilitate.

Horney a acordat o atenție deosebită sentimentului de neajutorare pe care îl încearcă copilul. Dacă acesta este excesiv de mult ținut în stare de dependență, sentimentul de neajutorare va fi încurajat. Cu cât copilul se va simți mai neajutorat, cu atât își va reprima mai mult sentimentele de ostilitate. Copilul poate fi determinat să se teamă de părinții săi prin intermediul pedepselor și amenințărilor. Pot fi utilizate și modalități indirecte de

intimidare a copilului. Astfel, acesta începe să se teamă de microbi, câini, mașini, persoane străine, observând modul în care reacționează părinții la acești stimuli.

Deci, cu cât copilul se va teme mai mult de primejdiile din lumea reală și de părinții săi, cu atât el își va reprima mai puternic ostilitatea împotriva părinților.

În mod paradoxal, dragostea reprezintă un alt motiv pentru care copilul își reprimă ostilitatea față de părinți (aceștia îi spun mereu copilului ce mult îl iubesc și ce mult se sacrifică pentru el, și deși copilul nu percepe o dragoste autentică el își reprimă ostilitatea temându-se să nu-și piardă părinții).

În cultura occidentală mai apare un factor care conduce la reprimarea ostilității: copilul este culpabilizat pentru ostilitate și resentimente datorită sistemului de norme și valori impuse de religie. Cu cât copilul se simte mai vinovat, cu atât ci va reprima mai puternic ostilitatea. Resentimentele refulate se vor manifesta sub forma anxietății de bază.

B. Anxietatea bazală este „piatra de temelie” a comportamentului nevrotic și reprezintă conceptul fundamental în teoria personalității la Karen Horney. E definită ca „sentimentul insidios de a se simți singur și neajutorat într-o lume ostilă, sentiment ce invadează persoana”.

- stă la baza comportamentului nevrotic;
- marchează toate relațiile pe care individul le are cu ceilalți oameni;
- în cultura occidentală există patru modalități de autoapărare împotriva anxietății bazale:
 - © Câștigarea afecțiunii;
 - © Supunerea;
 - © Obținerea puterii;
 - © Retragerea.

© Strategia de câștigare a afecțiunii sună cam în felul următor „Dacă mă iubești nu mă vei lovi”. Persoana îndeplinește ordinele celorlalți, îi mituiește pe ceilalți prin intermediul dragostei sale sau chiar îi amenință cu dragostea.

© Supunerea ca strategie de apărare a Eu-ului, implică un comportament complezent față de o persoană particulară sau față de toată lumea. Persoana nu are curajul să critice pe ceilalți, își inhibă dorințele și nevoile și chiar mai mult nu se poate apăra de abuzuri din teama de a nu îl provoca și mai mult pe cel care abuzează.

Horney arată că majoritatea persoanelor care se comportă în felul acesta se consideră generoase și capabile de sacrificii; de sine. Un astfel de individ pare să-și spună: „Dacă mă voi supune, nu voi fi lovit”.

© Obținerea puterii - ca mecanism de apărare a Eu-lui

Persoana își compensează sentimentele de neajutorate și obține securizarea prin obținerea succesului și sentimentului de superioritate asupra celorlalți.

„Dacă am putere, nimeni nu mă va mai lovi”.

Mecanismele (1), (2) și (3) implică interacțiunea cu alți oameni.

© Retragerea - ca mecanism de apărare a Eu-lui.

Retragerea are sens psihologic, persoana căutând să devină total independentă de ceilalți în satisfacerea nevoilor sale interne sau externe.

Independența în sens psihologic înseamnă că subiectul devine singuratic și detașat de ceilalți, nu în sens fizic, ci în sensul că nu mai depinde de ceilalți în satisfacerea nevoilor emoționale. Acest fenomen are ca implicație și faptul că subiectul nu mai rezonază la nevoile emoționale ale celorlalți.

- Cele patru mecanisme de apărare ale Eului sunt orientate în direcția obținerii securității personale și nu în direcția căutării plăcerii sau a fericirii.
- Ele sunt mecanisme de apărare împotriva durerii și nu au un scop pozitiv cum ar fi bunăstarea persoanei.
- Karen Horney consideră că aceste mecanisme defensive reprezintă forțe motivaționale mai puternice decât nevoile sexuale sau decât alte nevoi fiziologice,
- Ele își ating scopul - reducerea anxietății - dar cu prețul sărăcirii personalității și a generării unor conflicte în sfera acesteia.

Ex. de conflicte

- persoana dorește în același timp să-i domine pe ceilalți și să fie iubită de ei;
- persoana dorește în același timp supunerea și puterea. Tentativele de a lupta cu anxietatea bazală, generează conflicte și mai profunde.

C. Nevoile (trebuințele) nevrotice

Karen Horney considera că oricare din aceste mecanisme defensive se poate permanentiza, devenind o componentă a personalității și influențând comportamentul individului.

Există 10 trebuințe (nevoi) nevrotice, pe care Horney le consideră soluții iraționale la problemele individului.

Acestea sunt:

- ▶ nevoia de afecțiune și aprobare;
- ▶ nevoia de un partener dominant;
- ▶ nevoia de limite și constrângeri;
- ▶ nevoia de putere;
- ▶ nevoia de exploatare (a altora);
- ▶ nevoia de prestigiu;
- ▶ nevoia de a fi admirat;
- ▶ nevoia de realizare (ambitia);
- ▶ nevoia de auto-suficiență și independență;
- ▶ nevoia de perfecțiune.

Horney subliniază faptul că toți oamenii posedă aceste trebuințe într-o anumită măsură și ele nu au un caracter nevrotic dacă apar episodic.

Ceea ce le face nevrotice este tendința compulsivă și puternică de a le satisface, ca unic mijloc de eliberare de anxietate de bază.

În acest caz, satisfacerea lor nu va duce la obținerea securității psihologice, ci doar la eliberarea de disconfortul pe care îl provoacă trăirea anxietății.

În cursul lucrărilor sale de mai târziu, Karen Horney grupează aceste nevoi în trei categorii care exprimă direcțiile următoare:

- <=> către ceilalți oameni;
- <=> împotriva celorlalți;
- <=> fuga de ceilalți.

(Ex.: nevoile 1 și 2 implică mișcarea în direcția celorlalți, puterea, exploatarea, prestigiul, admirația și ambiția sunt trei nevoi ce exprimă o direcționare împotriva celorlalți, iar nevoile de auto-suficiență și perfecțiune și cea de constrângeri exprimă o mișcare de evitare a celorlalți).

Aceste trei direcții au fost numite de Karen Horney tendințe nevrotice (reprezintă structuri de comportamente și atitudini față de sine și față de ceilalți), reprezintă mecanisme proiective elaborate și au un caracter compulsiv (individul nevrotic se simte constrâns să acționeze în acord cu ele).

Fiecare tendință nevrotică generează un anumit tip de comportament (personalitate).

- a) *Tipul complezent (se îndreaptă spre ceilalți);*
- b) *Tipul agresiv (luptă contra celorlalți);*
- c) *Tipul detașat (se retrage din calea celorlalți).*

a) *Tipul complezent (șters)*

Este caracterizat printr-o puternică și performantă nevoie de afecțiune și aprobare: nevoia de a fi iubit, dorit, protejat, trebuința ca ceilalți să aibă nevoie de el. De regulă acești subiecți își îndreaptă aceste nevoi asupra tuturor oamenilor, dar au tendința de a se atașa în mod special de o persoană (prieten sau partener de - viață) care va lua conducerea vieții lor, protejându-i și conducându-le acțiunile. Acești oameni îi manipulează pe ceilalți pentru a cauta să facă pe plac celorlalți, în a veni în întâmpinarea dorințelor acestora.

Comportamentul lor apare în ochii celorlalți ca fiind generos, manifestă considerație, lipsă de egoism și apreciere în relațiile cu ceilalți.

<=> Sunt concilianți, subordonându-și nevoile nevoilor celorlalți.

<=> Nu sunt asertivi, critici și nici revendicativi și vor face totdeauna ceea ce doresc ceilalți pentru a le câștiga afecțiunea.

<=> Dau dovadă de atitudine de neajutorate și slăbiciune pe care nu o maschează. „*Uitați-vă la mine cât sunt de slab și de neajutorat. Trebuie să mă iubiți și să mă protejați.*”

<=> Manifestă un permanent sentiment de inferioritate față de ceilalți, chiar dacă sunt mai competenți într-un anumit domeniu.

<=> Sunt excesiv de dependenți față de ceilalți. Au mereu nevoie de aprobare și dragoste și îi îngrozește orice semn de respingere din partea celorlalți, motiv pentru care își intensifică eforturile de a recâștiga afecțiunea persoanei despre care cred că îi respinge.

<=> Sursa acestui comportament este *ostilitatea reprimată* (ei au refuzat tendințe puternice de revendicare, precum și dorința de a-i exploata și manipula pe ceilalți, precum și o lipsă marcată de interes pentru ceilalți) ei ajungând să manifeste comportamentul contrar.

b) *Personalitatea agresivă* (direcționată împotriva celorlalți)

<=> Comportamentul lor reprezintă, opusul comportamentului tipului complezent.

<=> Consideră că trăiesc într-o lume ostilă unde doar cei mai dotați și mai competitivi supraviețuiesc.

<=>Văd lumea ca pe o junglă unde forța, supremația și ferocitatea sunt valori supreme.

<=>Deși motivația lor este aceeași (reducerea anxietății de bază) acești subiecți nu-și arată niciodată teama de a fi respinși.

<=> Ei acționează într-o manieră dominatoare, fără să țină seama de dorințele celorlalți.

<=> Pentru a câștiga controlul și supremația asupra altora ei se străduiesc să obțină performanțe foarte înalte căutând să exceleze în tot ceea ce fac pentru a obține recunoaștere din partea celorlalți (puterea și superioritatea trebuie să le fie recunoscută de ceilalți).

<=>Ei trec peste interesele celorlalți și îi apreciază pe aceștia în termenii avantajului pe care îl pot obține în urma relației cu aceștia.

<=>Ei critică, se ceartă, solicită și îi manipulează pe ceilalți.

c) *Personalitatea detașată* (fuge de oameni)

<=>Caută permanent să mențină o anumită distanță față de ceilalți.

<=>Nu urăsc, nu iubesc, nu cooperează cu ceilalți.

<=>Pentru a obține acest grad de detașare, ei se străduiesc să-și devină suficienți lor înșile.

<=>Se bazează doar pe forțele și resursele proprii.

<=>Au o nevoie puternică de a fi în singurătate (nu suportă să desfășoare activități în comun, nici măcar să asculte muzică).

<=>Nevoia exagerată de independență îi face hipersensibili la orice încercare de a fi influențați, obligați, constrânși; evită orice tip de constrângere, inclusiv orarele și programele, sau obligațiile pe termen lung cum ar fi, de pildă, căsătoria. (N.B. suportă greu cordoanele sau cravatele).

<=>Au tendința de a se simți superiori, dar în alt mod decât personalitățile agresive: ei nu luptă în mod activ pentru superioritatea lor, considerând că această superioritate trebuie să le fie satisfăcută. O formă de manifestare a acestui sentiment de superioritate este sentimentul că persoana este unică și diferită de ceilalți.

<=> Își reprimă orice sentimente față de ceilalți, mai ales dragostea și ura.

<=> A trăi împreună cu ceilalți le provoacă o stare conflictuală pe care caută cu orice mijloace să o evite.

<=> Datorită tendinței de a-și suprima emoțiile, personalitățile detașate pun un accent exagerat pe valoarea inteligenței, logicii, rațiunii.

Karen Horney arată că la nevrotic, unul dintre cele trei tipuri este dominant, celelalte fiind latente.

Tipul dominant va influența comportamentul persoanei și atitudinea sa față de ceilalți. Celelalte modele sunt refulate, dar această refulare nu face decât să înrăutățească lucrurile pentru că forța tendințelor reprimite aparținând celui alt tip poate fi foarte mare. Orice tentativă a vreunui mod non-dominant de personalitate, de a se exprima în exterior produce persoanei conflicte puternice.

Conflictul este definit ca fiind incompatibilitatea bazală dintre cele trei tendințe (în raport cu ceilalți oameni), iar acest conflict stă la baza tulburării nevrotice.

Horney arată că la toți oamenii se manifestă conflicte între cele trei tendințe de bază, dar deosebirea dintre personalitatea normală și cea nevrotică constă în intensitatea respectivului conflict, conflictul fiind mai puternic la nevrotici.

La subiecții normali toate cele trei tendințe pot să fie exprimate. Cu alte cuvinte, omul poate fi uneori agresiv, alteori complăzent sau detașat.

Cele trei tendințe nu se exclud reciproc la un subiect normal. Acesta nu luptă cu el însuși pentru a-și refula tendințe non-dominante.

O altă diferență dintre subiectul nevrotic și cel normal constă în flexibilitatea comportamentului: nevroticul este rigid, declanșând același tip de mecanisme adaptative, indiferent dacă sunt sau nu adecvate situației.

Persoana normală este mai flexibilă, adaptându-și comportamentul la împrejurări.

Imaginea de sine idealizată

Karen Horney subliniază că toți oamenii nevrotici sau normali, își construiesc o imagine ideală cu privire la propria persoană, imagine ce poate sau nu să fie bazată pe realitate.

La subiectul normal, imaginea de sine se construiește pe baza evaluării realiste a propriilor posibilități, capacități, slăbiciuni, scopuri de viață, cât și pe baza interacțiunilor cu ceilalți. Această imagine are un caracter unitar și integrativ în raport cu personalitatea.

Pentru a atinge scopul ultim al dezvoltării personalității -auto-realizarea- adică dezvoltarea plină a potențialului uman, *imaginea de sine* trebuie să reflecte cât mai fidel eul real.

La nevrotici, unde se manifestă conflicte puternice între cele trei tendințe bazale, eul, personalitatea se află în dizarmonie. Nevroticul, ca și normalul își construiește imaginea de sine pentru a-și unifica personalitatea. Dar această încercare de unificare este sortită eșecului pentru că modelul personalității construit de nevrotic (imaginea ideală) nu corespunde realității. Imaginea de sine la nevrotic este o iluzie nu un ideal.

Nevroticul însă este convins de realitatea imaginii de sine construite (deși pentru toți ceilalți este

evident faptul că ea nu corespunde realității).

O imagine de sine realistă este flexibilă și dinamică, modificându-se atunci când se modifică și subiectul. Ea reflectă noile scopuri, noile posibilități, noile achiziții ale persoanei.

Imaginea de sine a nevroticului are un caracter static, este inflexibilă și rigidă. Ea nu reprezintă un obiectiv, ci o idee fixă, care acționează, solicitând persoana să se supună cerințelor sale rigide.

Imaginea de sine a nevroticului are drept scop să asigure un fel de substitut pentru sentimentele realiste ale valorii personale și încrederii în sine.

De fapt, nevroticul are o încredere redusă în forțele proprii datorită anxietății și insecurității interioare, cat și datorită faptului că imaginea de sine falsă nu-i permite să-și corecteze deficiențele.

Această imagine de sine falsă, nu face decât să înstrăineze și mai mult subiectul de el însuși adevărat.

În loc să rezolve conflictele, imaginea de sine nerealistă nu face decât să sporească conflictele intrapsihice.

Când imaginea de sine falsă este atinsă se prăbușește tot edificiul construit de persoana nevrotică.

Psihologia feminină

Horney nu a fost de acord cu concepția lui Freud cu privire la „invidia penisului”, afirmând faptul că nu există dovezi pentru această teorie (un punct de vedere masculin într-o societate dominată de bărbați).

(Freud considera că femeile sunt victimele propriei lor anatomii, invidia penisului structurându-le un Supraeu mai puțin dezvoltat, ca rezultat al rezolvării inadecvate a complexului Oedip. Ele au o imagine inferioară despre corpul lor, simțindu-se de fapt bărbați castrați!).

Horney a arătat că observațiile clinice pun în evidență faptul că și bărbații, copii sau adulți, sunt invidioși pe femei pentru capacitatea de a da naștere la copii. Ea a numit acest sentiment „invidia pântecului”.

Karen Horney arată că bărbatul joacă un rol mai modest în procreație și datorită acestui fapt, bărbații compensează invidia pântecului prin tendința de a obține realizări pe plan profesional.

Mai mult, invidia pântecului se manifestă pe plan inconștient și prin tendința bărbaților de a menține femeia într-o poziție de inferioritate.

Horney nu a negat faptul că multe femei se simt interioare. Ceea ce ea a negat, însă, reprezintă sursa biologică a acestor sentimente de inferioritate, ea insistând pe factorii socioculturali, care stau la baza discriminării dintre sexe.

Fuga de feminitate poate duce la inhibarea feminității, ceea ce duce la frigiditate.

Horney nu a fost de acord cu Freud nici în privința naturii complexului Oedip. Ea nu a negat faptul că în relațiile dintre copii și părinți pot apărea conflicte, dar ea a negat originea lor sexuală. Ea a interpretat aceste probleme în termenii conflictului între dependență și ostilitate față de părinți.

Karen Horney avea o viziune mai optimistă asupra personalității umane. Omul nu este implacabil dominat de forțe de natură biologică.

Comportamentul nevrotic, atunci când se manifestă, este determinat de factorii psihosociali care acționează în copilărie.

Karen Horney: „*Nvroza este copilul vitreg al culturii noastre*”.

Nvrozele pot fi prevenite dacă subiectul are condiții corespunzătoare în copilărie.

Natura umană sau personalitatea, pentru că are un caracter flexibil, nu este în mod imuabil determinată de ceea ce se petrece în copilărie. Fiecare persoană are în sine capacitatea de a se modifica.

Mai mult, experiențele mai târzii au o importanță tot atât de mare ca și cele timpurii.

Teoria personalității la Erich Fromm

Erich Fromm este un autor care, alături de Adler și Horney, este considerat un teoretician psiho-social. El afirmă că umanitatea nu este inexorabil condusă sau inevitabil modelată de forțele biologice ale unei naturi instinctive. Fromm îl contrazice pe Freud și în problema sexului. El nu vede sexul ca pe o forță modelatoare a comportamentului normal sau celui nevrotic. În schimb, Fromm a văzut personalitatea influențată de forțe sociale și de cultură. Accentul pus pe determinările sociale ale personalității este mai mare decât la Adler sau Horney. Considerând că un individ își crează propria natură, Fromm a simțit că trebuie să examineze istoria speciei umane pentru a înțelege această creare.

Fromm a spus că oamenii își crează propria natură. El a respins noțiunea că noi suntem modelați pasiv de forțele sociale, spunând că și noi modelăm sociale.

Putem spune că Fromm are o viziune mai amplă asupra dezvoltării personalității individului decât alți teoreticieni, poate datorită preocupării lui asupra istoriei noastre. Fromm spune că oamenii moderni suferă de singurătate, de izolare și lipsă de importanță. Nevoile noastre de bază sunt de a scăpa de aceste sentimente de izolare, de a dezvolta un simț al apartenenței, de a găsi un scop în viață. Paradoxal, libertatea crescândă pe care oamenii au dobândit-o de-a lungul secolelor - față de natură și sistemele sociale - a dus la intensificarea sentimentelor de singurătate și izolare. Prea multă libertate devine o condiție negativă din care omul încearcă să scape.

Fromm credea că tipurile de conflicte de care suferă oamenii provin din tipul de societate pe care l-au construit. Dar oamenii nu sunt condamnați irevocabil la suferință, ci dimpotrivă, Fromm rămâne optimist în legătură cu abilitatea oamenilor de a rezolva problemele - probleme pe care ei înșiși le-au creat.

Libertate versus securitate: dilema umană fundamentală

Titlul primei sale cărți, "Evadare din libertate", dă o indicație asupra viziunii sale referitoare la condiția umană fundamentală. În istoria civilizației vestului, credea Fromm, de îndată ce oamenii au câștigat multă libertate s-au simțit mai singuri, ne semnificativi și nelegați între ei și de nimic. În mod contrar, cu cât oamenii au mai puțină libertate, cu atât mai mult crește sentimentul de apartenență și securitate. Libertatea pare a fi antitetică nevoilor umane de securitate și identitate. Fromm a spus că oamenii de azi, având o mai mare libertate ca niciodată se simt mai singuri, nelegați de ceilalți și lipsiți de importanță - în comparație cu cei din trecut.

Pentru a înțelege în întregime ce vrea să spună prin acest aparent paradox trebuie să examinăm o scurtă istorie a civilizației occidentului, așa cum o interpretează Fromm. El începe prin a discuta evoluția umană de la regnul animal și înregistrează distincția specifică dintre natura animală și cea umană: oamenii sunt liberi de constrângerea mecanismelor biologice, instinctuale, ce ghidează orice mișcare a animalului. Cu cât mai jos este animalul pe scara filogenetică cu atât mai ferm fixate sunt patternurile și formele comportamentului său. Cu cât este mai sus, cu atât mai flexibile sunt comportamentele sale. Ființele umane, ca cele mai dezvoltate animale, au cea mai mare flexibilitate. Acțiunile umane sunt cele mai puțin legate de mecanismele instinctuale.

Dar oamenii posedă chiar mai mult decât cea mai mare flexibilitate a comportamentului. Ei știu, sunt conștienți de ei înșiși și de lumea din jurul lor. Prin învățare acumulează o cunoaștere a trecutului. Prin imaginație pot merge dincolo de prezent. Pentru că știu, pentru că stăpânesc natura - nu mai sunt una cu natura, așa cum sunt animalele inferioare. Cum spune Fromm, oamenii au un transcens - natura. Ca rezultat - însă ei sunt încă o parte a naturii, în sensul că sunt subiecți ai legilor sale fizice fără a le putea schimba. Ei sunt separați de natură, dar fac încă parte din ea.

Spre deosebire de alte animale, oamenii realizează cât de lipsiți de forță sunt de fapt, pentru că știu că vor muri. Această cunoaștere a ființării separate și aparte față de restul naturii reprezintă un fel de libertate, pentru că mentalul uman oferă posibilități infinite. Dar privind altfel această separare ea înseamnă alienarea în raport cu restul naturii. Ce putem face atunci ? Cum putem scăpa de sentimentele de izolare și neapartenență ?

Fromm spunea că oamenii primitivi au încercat să scape de starea lor de alienare față de natură prin identificarea completă cu tribul sau clanul lor. Împărtășind mituri, religii și ritualuri ori obiceiuri ale tribului au obținut securitatea apartenenței la un grup. Faptul de a fi membru într-un grup implică acceptare, afiliere și un set de reguli de urmat. Religiiile dezvoltate de oamenii primitivi i-au ajutat pe aceștia în anumită măsură să restabilească legătura cu natura.

Dar această securitate fragilă nu putea dura, pentru că ființele umane sunt creaturi luptătoare care se dezvoltă și cresc, și oamenii post-primitivi s-au revoltat împotriva aservirii la grup. Fiecare perioadă din istorie, în accepția lui Fromm, a fost caracterizată de dezvoltarea individualității - un proces numit de Fromm „individuație” - oamenii fiind constrânși la libertatea iar independența să îi ajute să se dezvolte și să-și folosească toate abilitățile lor umane unice. Procesul individuației și-a câștigat punctul culminant undeva între perioada Reformei din sec. XVI și prezent - un interval în care alienarea și singurătatea au fost cauzate de un înalt grad de libertate.

Fromm a conceput Evul Mediu, care s-a sfârșit odată cu sec. XV, ca ultimă eră de stabilitate, securitate, apartenență. Era timpul unei libertăți individuale reduse, de vreme ce sistemul feudal definea rigid locul fiecăruia în societate. Fiecare rămânea în statutul său, în rolul său de când se naștea și până murea, neexistând mobilitate socială sau geografică, individul avea puține ocupații de ales, având poziții sociale și obiceiuri bine stabilite. Totul era determinat de clasa în care era născut ca și de regulile rigide ale religiei catolice.

Deși oamenii nu erau liberi, ei *nu* erau izolați și alienați în raport cu alții: Structura socială rigidă spunea că locul individului era clar delimitat. Nu exista nici o îndoială asupra cuiva sau de ce anume aparținea cuiva.

Fromm spunea că „relaxarea” socială pe care a adus-o Renașterea și Reforma a distins această stabilitate prin lărgirea considerabilă a libertății oamenilor. Oamenii au început să aibă mai multe opțiuni de făcut și mai multă putere asupra sensului vieții și au ajuns la sentimentul lipsei lor de importanță ca persoană.

Fromm a caracterizat creșterea libertății oamenilor din Occident ca libertate față de ceva, dar nu ca libertate de a face ceva anume. Oamenii au devenit liberi față de sclavie și vasalitate, dar, datorită creșterii insecurității și a alienării ei, nu sunt liberi să-și dezvolte toate potențialitățile și să se bucure de această nouă libertate. Fromm a criticat îndeosebi cultura de piață din America, în care suntem liberi față de multe restricții, dar nu suntem liberi să ne dezvoltăm din plin esența. Ne găsim într-o dilemă: Cum putem fugi de singurătate și insignifianță? Cum putem scăpa de libertate?

Fromm arată că există două căi pe care putem merge în încercarea noastră de a găsi sensul și apartenența la viață.

Prima cale ar fi: dobândirea libertății pozitive care implică încercarea de a redeveni uniți cu ceilalți oameni, fără a renunța la libertatea și integritatea individuală. În cadrul acestui demers optimist, Fromm concepe omul ca relaționat cu ceilalți prin muncă și dragoste, prin exprimare sinceră și deschisă a trăirilor emoționale și intelectuale. Într-un astfel de tip de societate, numit de Fromm „umanist”, nimeni nu s-ar simți singur și ne semnificativ pentru că toți oamenii ar fi „frați și surori”.

Alt mod de a recâștiga securitatea este renunțarea la libertate și suprimarea completă a individualității și integrității. Evident, o asemenea soluție nu ar duce la exprimarea eu-lui și la dezvoltare personală spune Fromm. După părerea lui, înlăturarea anxietății rezultate din trăirea singurătății și a insignifianței proprii ar explica de ce atât de mulți oameni sunt gata să accepte sistemul totalitar, ca regimul nazist din 1930, de exemplu.

Mecanismele psihice pentru recâștigarea securității

În afara acestor căi generale de recâștigare a securității pierdute, Fromm a descris trei mecanisme specifice de apărare, mecanisme psihice pe care le concepe prin analogie cu trăsăturile de caracter nevrotice ale lui Horney. Aceste mecanisme psihice sunt: 1) **autoritarismul**; 2) **distrugerea**; 3) **conformarea automată**.

© Primul mecanism, *autoritarismul*, se manifestă în tendințele masochiste sau sadice. Indivizii

descriși ca masochiști se consideră a fi inferiori și mediocri. În timp ce se pot plânge de aceste trăiri, afirmând că vor să fie eliberați de ele de fapt, ei resimt o puternică nevoie de dependență față de o persoană sau instituție. S-ar pune de bună voie sub controlul altora ori a unor forțe sociale și s-ar comporta ca slăbiși neajutorați față de alții. Ei câștigă securitate prin aceste acte de supunere și anulează astfel sentimentul singurătății. Tendința sadică, deși opusă celei masochiste, se regăsește frecvent în același tip de persoană, spune Fromm, ea reprezentând o tendință de a domina pe ceilalți. Există trei moduri în care se poate exprima tendința sadică: a) persoana îi face pe alții total dependenți de ea, pentru a avea putere absolută asupra lor; b) altă expresie sadică se realizează prin conducerea sau dictarea asupra vieților altora, implicând exploatarea acestora, luarea sau folosirea a tot ceea ce ei posedă - lucruri materiale ori calități intelectuale, emoționale; și c) altă formă de sadism implică dorința de a-i vedea pe alții suferind și de a fi cauza acelei suferințe. (Suferința poate implica nu doar durere fizică, de cele mai multe ori fiind implicată și o suferință emoțională, ca umilința sau jena.)

©Cel de-al doilea mecanism, numit de Fromm *distrugere*, este opusul autoritarismului. Dacă primul mecanism (în forma masochistă sau sadică) implică o forță de interacțiune continuă cu un obiect, distrugerea tinde spre eliminarea obiectului.

O persoană distructivă își spune: „Pot scăpa de sentimentul lipsei mele de putere față de lumea înconjurătoare prin distrugerea acelei lumi”. Fromm a considerat că, deși raționalizată sau disimulată, tendința spre distrugere există pretutindeni în lume. Inclusiv dragostea, datoria, conștiința sau patriotismul pot reprezenta raționalizări ale tendinței spre distrugere.

©Cel de-al treilea mecanism descris de Fromm, cu cea mai importantă semnificație socială, este *conformarea automată*. Prin acest mecanism o persoană anulează singurătatea și izolarea sa prin ștergerea oricărei diferențe dintre ea și ceilalți. Realizează aceasta prin devenirea ca toți ceilalți, prin conformarea necondiționată la regulile care guvernează comportamentul. Fromm a comparat acest mecanism cu culoarea protectoare a unor animale. Fiind de nedistins de mediul său, animalul se protejează. Și tot astfel se întâmplă cu conformarea totală a ființelor umane. În timp ce o astfel de persoană își câștigă temporar securitatea și sentimentul de apartenență de care avea atâtă nevoie, există un preț al pierderii eu-lui. Cineva care se conformează total la alții nu mai există ca „eu” distinct de „ceilalți”. Și această pierdere a eu-lui poate duce persoana într-o stare mai rea decât cea anterioară. Individul este acum măcinat de nesiguranță și îndoieli, neraaiavând nici o identitate, nici un „eu” real, persoana nu mai reprezintă un răspuns reflex la ceea ce alții așteaptă de la el. Noua identitate, cea falsă, poate fi obținută și menținută numai prin conformare constantă. Nu există relaxare, nici scăpare, întrucât aprobarea și recunoașterea din partea altora ar fi pierdută dacă subiectul ar face ceva ce nu s-ar potrivi cu normele și valorile celorlalți.

Deci modelați istoric și social, oamenii trebuie să mențină un echilibru între libertate și securitate, pentru a-și putea construi un „eu” fără a trăi singurătatea sau alienarea. O astfel de stare ideală nu a fost încă atinsă.

Dezvoltarea personalității în copilărie

Fromm considera că dezvoltarea individului în copilărie repetă dezvoltarea speciei umane, în sensul că un copil crește și își dobândește treptat independența și libertatea. Cu cât devine mai puțin dependent de primele legături cu mama, cu atât se simte mai puțin apărat. Copilul nu cunoaște libertatea dar este apărat în relația sa de dependență.

Fromm gândea că un anumit grad de izolare și de neajutorate însoțește întotdeauna procesul maturizării și copilul va încerca astfel refacerea „legăturilor primare”, inclusiv a securității. Într-un sens foarte real, copilul încearcă să seape de propria libertate crescândă prin anumite mecanisme similare celor descrise mai înainte. Fiecare mecanism folosit de copil este determinat de natura relației părinte/copil. Fromm a formulat trei mecanisme de evadare:

a) relaționare simbiotică; b) distrugere; c) dragoste (distanțare).

a) În *relaționarea simbiotică* persoana nu dobândește niciodată o stare de independență, ci mai degrabă evadează din singurătate și nesiguranță prin a deveni o parte din altcineva; prin „înghițirea” cuiva, sau prin „a fi înghițit” de cineva. Comportamentul masochist derivă din a fi înghițit. Copilul rămâne total dependent de părinți, își neagă eul. Sadismul derivă din situația inversă - copilul înghite toată autoritatea dată de părinți prin subminarea totală a voinței lor. Astfel, copilul își recâștigă securitatea prin manipularea și exploatarea părinților. Fie că își „înghite” părinții, fie că este „înghițit” de aceștia, relația este una de apropiere și intimitate.

b) *Interacțiunea distanțare-distingere*, prin contrast este caracterizată prin distanță și separare de alții. Fromm spunea că distanțarea și distrugerea sunt forme active și pasive ale aceluiași tip de relaționare cu părinții. Care anume dintre aceste forme de comportament o adoptă copilul va depinde de comportamentul părinților. De exemplu, părinții care acționează distructiv față de copil încercând să îl subordoneze sau să-l subjuge, provoacă la copil activarea tendinței distructive.

c) *Dragostea*, o a treia formă de interacțiune, este cea mai de dorit formă a relației părinte-copil. În acest caz, părinții crează pentru copil ocazia de a-și dezvolta propriul eu, oferindu-i respect și un echilibru bun între securitate și responsabilitate. Rezultatul va fi faptul că astfel copilul resimte prea puțin nevoia de a evada din libertatea lui crescândă și este capabil de a se iubi, precum și de a iubi pe ceilalți.

Fromm este de acord cu Freud, că primii 5 ani de viață prezintă o importanță extremă, dar nu crede că personalitatea este definitiv fixată la această vârstă de 5 ani. Evenimentele târzii, spune Fromm, pot fi la fel de importante în influențarea personalității ca și cele timpurii. Prin interacțiunea cu familia, copilul dobândește caracterul și modul de adaptare la societate. Cu toate că există diferențe în fiecare familie, Fromm subliniază faptul că oamenii (cei mai mulți) dintr-o cultură prezintă caracteristici comune: un set comun de constrângeri, precum și reguli morale cu care i-au înzestrat părinții.

În general, ansamblul experiențelor sociale, mai ales felul în care este tratat copilul de către părinți, determină natura personalității adultului, cu toate că aceasta nu este determinată în mod irevocabil.

Nevoi psihologice

Ca organisme vii, oamenii au un număr de trebuințe psihologice fundamentale care se cer satisfăcute în ordine, pentru a asigura supraviețuirea. Aceste nevoi (de exemplu: pentru hrană, apă, sex) nu sunt diferite la om, față de animal în termenii naturii și originii lor. Oamenii diferă de animale sub două aspecte: mai întâi - nu își satisfac trebuințele într-o manieră instinctuală, prin urmărirea unor pattern-uri comportamentale înnăscute, rigide. Comportamentul uman este infinit de variabil și flexibil, câtă vreme el este învățat de către fiecare individ în mediul său unic de viață. O altă diferență o reprezintă faptul că oamenii sunt motivați de un al doilea set de trebuințe: cele de natură psihică, create social, și variind infinit de la un individ la altul.

Fromm a subliniat că trebuința de securitate (de a scăpa de singurătate) ca și trebuința conflictuală de libertate (pentru a-și crea propriul eu) sunt nevoi universale. Alegerea dintre presiunea spre securitate, pe de o parte, și progresiv către libertate, pe de alta, se impune ca inevitabilă, toate ființele umane fiind motivate de o astfel de polaritate. Fromm a identificat existența a 6 nevoi (trebuințe), care rezultă din această dihotomie: *de relaționare, de transcendență, de înrădăcinare, de identitate, de câmp de orientare*, precum și *de a avea un obiect de adulare-stimulare-excitație*.

© *Nevoia de relaționare* derivă din ruperea legăturilor primare cu natura. În virtutea puterii rațiunii și imaginației, individul este conștient de separarea de natură, de propria sa lipsă de putere, de natura arbitrară a nașterii și a morții. Întrucât oamenii și-au pierdut forma lor instinctuală de relaționare cu natura, ei vor trebui să-și folosească rațiunea și imaginația pentru a crea noi relații cu alte ființe umane. Modul ideal de dobândire a acestei relaționări se realizează prin ceea ce Fromm a numit „iubirea productivă”, care implică grijă,

responsabilitate, respect și cunoaștere. În iubire, persoana este preocupată de dezvoltarea și fericirea celuilalt, răspunde la nevoile altuia, îl respectă și îl cunoaște pe cel iubit, așa cum este acesta.

Iubirea productivă poate fi direcționată către același sex (iubirea fraternă), către fuziunea cu un membru al sexului opus (iubire erotică) sau către un copil (iubire maternă). În toate cele trei forme, ultimul atribut al grijei unei persoane este dezvoltarea și creșterea celeilalte persoane.

Eșuarea satisfacerii trebuinței de relaționare se traduce într-o condiție a iraționalității, pe care Fromm a numit-o „narcisism”. Oamenii narcisici sunt incapabili să perceapă lumea înconjurătoare în termeni obiectivi. Singura realitate la care au acces este lumea subiectivă a propriilor gânduri, sentimente, nevoi. Psihicul lor este dominat de interesul pentru propria lor persoană, ei nu pot să relaționeze cu altă persoană sau cu lumea înconjurătoare. Totul este perceput de aceștia din perspectiva lor subiectivă, neavând nici un contact obiectiv cu realitatea.

© *Transcendența* se referă la nevoia de a se ridica deasupra stării animalului pasiv, de care oamenii nu pot fi satisfăcuți pentru că ei au rațiune și imaginație. Oamenii trebuie să devină indivizi, creativi și productivi. În actul creației, al vieții, în lumea obiectelor, a artei sau a ideilor, omul trece de starea de animal și intră într-o stare de libertate, stare ce presupune o finalitate. Fromm a spus limpede că dacă trebuința creativă este blocată din indiferent ce motiv, oamenii devin distructivi, aceasta fiind singura alternativă a creației. *Distrugerea* ca și *creația* se află în natura umană.

Ambele tendințe satisfac nevoia de transcendență. Deci, *creativitatea* este considerată ca o tendință primară a omului.

© *Nevoia umana de înrădăcinare* derivă și ea din pierderea legăturilor primare cu natura. Rezultatul acestei pierderi este că oamenii se simt detașați și singuri. Trebuie să stabilească noi rădăcini, prin intermediul relațiilor cu alții pentru a înlocui rădăcinile mai vechi din natură. Sentimentele de fraternizare cu alții sunt cele mai satisfăcătoare tipuri de rădăcini pe care le poate dezvolta omul.

Cel mai puțin satisfăcător mod de a dobândi înrădăcinarea este de menținere a legăturilor incestuoase cu mama, căutând securitatea primelor zile de după naștere. Asemenea legături incestuoase se pot generaliza dincolo de relația părinte-copil, până la a include comunitatea și națiunea. „Naționalismul -forma noastră de incest...”, scria Fromm, restrânge dragostea și sentimentele de solidaritate numai la anumiți semeni, izolându-ne de umanitatea generală.

Ca să poată simți apartenența, oamenilor le este necesar sentimentul identității ca indivizi unici. Există mai multe căi de dobândire a sentimentului acesta al identității. De exemplu, o persoană creativă și productivă își poate dezvolta talentele și abilitățile sau se poate identifica cu un grup, o religie, o unitate, o națiune etc.

© *Conformarea* este un mod nesănătos de dobândire a sentimentului identității, deoarece identitatea cuiva este definită numai referitor la calitățile și caracteristicile grupului căruia s-a conformat, și nu la calitățile eu-lui. Eu-l devine unul „de împrumut” și, prin urmare, unul fals.

© *Nevoia de câmp de orientare și de obiect de adulare* rezultă din puterea umană de raționare și imaginare care are un cadru anume pentru a da sens tuturor fenomenelor existenței la care omul este expus. El trebuie să dezvolte o imagine coerentă și consistentă a lumii prin care să fie capabil să perceapă și să înțeleagă tot ceea ce se întâmplă în jurul său. Acest câmp de orientare poate fi bazat pe considerații raționale și iraționale. Un câmp rațional ajută la o percepere obiectivă a realității. Un câmp irațional implică o imagine a lumii total subiectivă și care, eventual, ne restrânge contactul cu realitate, în afară de acestea, omul are nevoie și de un scop general, ori de un zeu - un „*obiect*” căruia să se devoteze, prin care să poată găsi un scop consistent de viață. Grație acestui obiect de devoțiune omul dobândește un sens pentru viitor.

© *Nevoia de stimulare* se referă la trebuința umană continuă de stimulare externă din partea mediului înconjurător, datorită căreia omul poate funcționa la niveluri înalte de alertă și de activitate. Creierul solicită de asemenea constante stimulări externe pentru a-și menține niveluri de vârf ale performanței. Fără astfel de stimulări ar fi dificil (dacă nu imposibil - *n.n.*) să se mențină implicarea în lumea înconjurătoare.

Maniera în care aceste nevoi sunt manifestate sau satisfăcute depinde de condițiile sociale și ocazionale

oferite de cultură.

Modul în care o persoană se adaptează la societate este un fel de compromis pe care individul îl realizează între trebuințe și condițiile sociale. Rezultatul acestui compromis - sau al unei serii de compromisuri - este acela că persoana își dezvoltă structura personalității pe care Fromm o numește *orientare* sau *tip de caracter*.

Tipurile de caracter productiv și neproductiv

Fromm spunea că trăsăturile de caracter unifică comportamentul și îl susțin. Ele sunt forțe puternice prin care o persoană se relaționează sau se orientează în lume. El descrie trăsăturile în termeni distincți, dar are grijă să noteze că personalitatea unui individ este o îngemănare a unora sau a tuturor acestor trăsături, cu toate că una dintre ele de obicei joacă un rol important, dominant.

Trăsăturile sunt subsumate tipurilor non-productive și productive. Tipurile non-productive includ orientări receptive, exploatare, de acumulare și de valorificare care sunt moduri nesănătoase de relaționare cu lumea.

a) Orientarea receptivă

Indivizii cu orientări receptive se așteaptă să aibă orice doresc: dragoste, cunoaștere sau plăcere - dintr-o sursă externă (altă persoană, o autoritate, un sistem). Sunt receptivi în relațiile cu alții, având nevoie să fie iubiți mai mult decât să iubească și să ia mai mult decât să producă, idei sau cunoștințe.

Evident, asemenea oameni sunt foarte dependenți de alții și sunt paralizați când sunt lăsați să se descurce singuri; se simt incapabili să facă ceva fără ajutor din afară. Există o asemănare între orientarea receptivă și tipul oral incorporativ al lui Freud, orientarea receptivă găsindu-și și ea expresia în mâncare și băutură. Există similitudini și cu tipul de personalitate submisiv -al lui Horney. Tipul de societate ce definește această trăsătură este cel în care se practică exploatarea unui grup de către un altul.

b) Orientarea exploativă

Persoana este direcționată spre alții, dar în loc să aștepte să primească de la alții, acești oameni își iau ceea ce doresc cu de la ei putere, prin forță sau păcăleală. Dacă ceva le este dăruit îl consideră fără valoare. Ei doresc doar ceea ce este valoros și aparține altora: soți sau soții, idei, posesiuni etc. Ceea ce poate fi furat sau luat prin forță are o mai mare valoare decât ceea ce este dat. Această trăsătură este similară tipului oral agresiv - al lui Freud, și, respectiv, tipului agresiv - al lui Horney (mișcându-se împotriva oamenilor) și poate fi întâlnită la hoți, dar și la unii lideri (fasciști).

c) Orientarea de acumulare

Persoana de acest tip își găsește securitatea în cantitatea pe care o poate acumula sau salva. Acest comportament se aplică nu numai banilor și posesiunilor, ci și emoțiilor sau gândurilor. În anume sens, astfel de oameni construiesc ziduri în jurul lor și stau acolo, înconjurați de tot ceea ce au adunat, protejându-se de intruși din afară și lăsând cât mai puțin din ei înșiși afară. Există o paralelă evidentă cu tipul anal retentiv - al lui Freud, precum și cu tipul detașat - al lui Horney.

Fromm spunea că acest tip de orientare era comun în special în sec. XVIII și XIX, în acele țări care aveau o clasă de mijloc stabilă economic, caracterizată prin etică protestantă, conservatorism și practici sobre în afaceri.

d) *Orientarea de vânzare comercială* (spre valorificare) este un fenomen al sec. XX caracteristic societăților capitaliste, mai ales Statelor Unite. Într-o cultură bazată comod pe economia de piață, succesul sau eșecul oamenilor depinde de cât de bine „se vând”. Setul valorilor este același pentru personalități ca și pentru bunuri: personalitatea oricui devine un bun de vândut. Ceea ce contează nu sunt atât calitățile, abilitățile, cunoștințele sau integritatea persoanei, cât mai ales modul de ambalare, de prezentare al acestora. Calități superficiale - a zâmbi, a fi agreabil, a râde la glumele vreunui șef - devin mai importante decât calitățile intrinseci ale cuiva.

O asemenea orientare nu poate produce nici un sentiment de securitate, pentru că persoana nu se poate

relaționa sincer cu ceilalți. Dacă jocul este jucat destul timp nu mai există nici o relaționale sau o conștientizare a propriului eu. Rolul individului îl forțează să-și ascundă calitățile sau caracteristicile adevărate nu numai față de alții, ci chiar față de el însuși. Rezultă o stare de alienare totală pentru oamenii respectivi, lipsiți de un centru personal ca și de relații reale cu cei din jurul lor.

e) Al 5-lea tip de caracter, *tipul productiv*, este tipul ideal și reprezintă scopul ultim în dezvoltarea umană. Acoperind toate aspectele experienței umane acest concept include abilitatea de a actualiza, de a realiza întreg potențialul uman. Fromm nu a definit productivitatea ca sinonimă cu creativitatea, într-un sens exclusiv artistic. *Orientarea productivă* este o atitudine ce poate fi atinsă de orice ființă umană. Cel mai important obiectiv de dobândit fiind nu achiziționarea de bunuri materiale, ci dezvoltarea personalității.

Fromm credea că această orientare este o condiție ideală pentru oameni, cu toate că nu caracterizează încă nici o societate. Fromm gândea că cel mai bun lucru pe care îl putem realiza - cel puțin în structura socială prezentă - este o combinație între orientări productive și neproductive. Influența orientării productive poate transforma trăsăturile nonproductive. De exemplu, ghidată de productivitate, agresivitatea tipului exploativ poate deveni inițiativă; tipul de acumulare poate deveni econom etc. Numai prin schimbări sociale orientarea productivă poate deveni dominantă într-o cultură.

Mai târziu, Fromm a introdus o altă pereche de orientări sau tipuri: cele necrofile și, respectiv, cele biofile. Tipurile de caracter necrofile sunt atrase de moarte, murdărie, ruină, cadavre. Asemenea persoane par pline de viață numai când vorbesc despre moarte, boală, înmormântări. Persoana trăiește în trecut, e îndrăgostită de forță și putere și este atrasă mai curând de mașini decât de oameni. Persoanele cu orientare necrofilă au o pasiune pentru tehnologie și se pot înconjura de multe echipamente stereo sofisticate, nu atât pentru bucuria de a asculta muzică, ci mai ales din dragoste pentru mașinării. Fromm spunea că o astfel de persoană își îndepărtează interesul de la viață, oameni, natură, idei; transformă întreaga viață în „lucru” inclusiv pe ea însăși.

Orientarea opusă, tipul biofil: este îndrăgostitul de viață care luptă împotriva morții, întinericului și rutinei. Această atitudine este congruentă cu orientarea productivă; o asemenea persoană este preocupată de dezvoltarea ei și a altora.

Cât despre aceste orientări, formele pure ale acestor trăsături sunt rare. Multe personalități reprezintă un amalgam al celor două, cu o orientare dominantă.

Influența societății

Am văzut rolul proeminent pe care Fromm îl atribuie culturii în modelarea personalității. El afirmă că pentru ca orice tip de societate să funcționeze bine este imperativ necesar ca personalitățile sau caracterele tuturor oamenilor să fie modelate astfel încât să poată satisface cerințele societății. Cu alte cuvinte, indivizii trebuie pregătiți în copilărie să se comporte într-un mod ce se potrivește cu nevoile societății. O societate feudală sau fascistă trebuie să modeleze oamenii să fie pasivi și subordonați, de exemplu. O societate capitalistă, de consum, trebuie să modeleze o lume în care să cumpere produse și să le înlocuiască repede cu altele.

Toate societățile de-a lungul istoriei au constrâns oamenii prin cerințe care sunt opuse naturii umane. Fromm gândea că orice societate care nu satisface nevoile de bază ale oamenilor este bolnavă și trebuie înlocuită. El a rămas optimist referitor la modelarea unei societăți care îngăduie oamenilor să se dezvolte complet.

Fromm numea o astfel de societate ideală, socialism comunitar umanist și o descria ca pe o lume în care dragostea, fraternitatea și solidaritatea caracterizează toate relațiile umane, în care orientarea productivă este agreată să se dezvolte complet și în care toate sentimentele de singurătate, insignifianță, alienare ar dispărea. Viitorul civilizației, spunea Fromm, depinde de cât de bine și de repede putem dezvolta o asemenea societate.

Imaginea lui Fromm asupra naturii umane

Ar trebui să fie clar, deja, că Fromm a exprimat o imagine în general optimistă asupra naturii umane. În acord cu Adler și Horney nu a considerat oamenii condamnați să fie supuși conflictelor și anxietății,

grație unor forțe biologice imuabile.

Este adevărat că el a conceput oamenii ca fiind modelați de forțe sociale, politice, economice ale societății în care trăiesc. Dar asta nu înseamnă că oamenii sunt total maleabili. O persoană nu este o simplă păpușă reacționând la sforile mânuite de forțele sociale. Oamenii nu reprezintă nici o hârtie albă pe care cultura poate scrie un text. Ei nu sunt determinați total de instincte ori experiențe ale copilăriei, nici total condamnați de forțe sociale. Din contră, ei au o natură proprie, un set de calități psihologice prin care își pot modela personalitatea ca și societatea în care trăiesc.

Și aici, intră în perspectivă optimismul sau, cel puțin, speranța lui Fromm. El crede că avem o tendință înăscută de a crește, de a ne dezvolta, de a ne realiza potențialul. Aceasta este sarcina noastră majoră în viață și scopul nostru ultim și absolut necesar de a deveni ceea ce putem deveni. Rezultatul acestei tendințe inerente în orice individ este dezvoltarea personalității. Fromm consideră că omul posedă o nevoie înăscută pentru dreptate și adevăr. Eșecul în realizarea întregului potențial - eșecul în a deveni productiv - conduce la nefericire și boli mintale. Cu toate că Fromm a relevat caracterul de universalitate al personalității - pentru cei din cadrul aceleiași culturi - el a subliniat faptul că fiecare persoană este unică. Una dintre nevoile umane de bază este aceea a identității sale ca individ unic.

Fromm a continuat să spere că umanitatea va atinge starea de realizare completă a potențialului său, de creștere și integrare armonioasă, deși era întristat de eșecul de până acum. Nu a fost convins că suntem complet buni sau răi, dar a crezut că putem deveni răi dacă nu ne dezvoltăm complet. Singurul mod în care putem fi buni cu noi și cu alții este să recurgem complet la toate abilitățile noastre. Nu exista alt drum pentru dobândirea armoniei.

Nici o caracteristică - bunătate sau răutate, armonie completă sau parțială ori haos - nu e predeterminată de societate, și nici de natura umană. Numai potențialul de bunătate și împlinire există; restul ține de noi. Și optimismul i-a permis lui Fromm să spere că vom face alegerea corectă. La 70 de ani el scria: „Cine oare poate renunța la speranță atâta timp cât există viață?”

Abordarea personalității prin conceptul de trăsături

Teoria personalității la Gordon Allport

Domeniul studiului personalității a devenit o parte importantă a psihologiei științifice odată cu apariția lucrării lui Gordon Allport: „Personalitatea: O interpretare psihologică” (1937).

În teoria lui G. Allport, conceptul de trăsătură joacă un rol foarte important.

Teoria sa are un caracter eclectic, autorul considerând personalitatea ca fiind *individul unic caracterizat printr-o funcționalitate dinamică*.

G. Allport nu este de acord cu Freud în următoarele privințe:

© el consideră că rolul inconștientului a fost mult exagerat;

- el nu crede că forțele de natură inconștientă joacă un rol însemnat în viața unui adult matur și normal;

- afirmă că subiecții sănătoși funcționează mai ales la nivel conștient și rațional, controlând majoritatea forțelor care le motivează comportamentul;

- funcționarea inconștientului este semnificativă mai ales la nevrotici.

© Allport nu consideră că trecutul este cel care stăpânește prezentul. Oamenii nu sunt prizonierii conflictelor și experiențelor din copilărie, ei fiind influențați într-o măsură mult mai mare de situațiile prezente.

© De asemenea, G. Allport s-a opus studierii personalității pe baza unor cazuri clinice. Spre deosebire de Freud, care a conceput un continuum între normal și patologic, Allport a postulat o delimitare foarte clară între normal și patologic, considerând că subiecții cu tulburări psihice funcționează la un nivel infantil. Nevroticii, copiii sau animalele nu pot fi comparați cu adulții normali și ca atare, studiile realizate pe astfel de subiecți nu se pot generaliza. Poate că, cea mai însemnată contribuție pe care a adus-o Allport la teoria personalității constă în accentul deosebit pe care acest autor îl pune pe ideea de **unicitate** a ființei umane, unicitate definită în termenii trăsăturilor psihice.

G. Allport afirmă deci că personalitatea nu este o noțiune cu caracter general sau universal, ci este particulară, specifică fiecărui individ.

Natura personalității: caracterul conștient, evoluția și unicitatea

Allport a trecut în revistă 50 de definiții diferite ale personalității, înainte de a-și elabora propria definiție, care sună astfel:

„Personalitatea reprezintă organizarea dinamică a sistemelor psihofizice, organizare ce determină un mod caracteristic de gândire și de comportament” (Allport, 1961, p. 28; cit. Schultz, 1986, p. 197).

Să analizăm conceptele caracteristice acestei definiții.

Organizare dinamică: autorul este de părere că personalitatea se află în continuă modificare și dezvoltare care are însă un caracter organizat (nu haotic). Forma de organizare se modifică odată cu aspectele specifice ale personalității.

Termenul de *psihofizic* înseamnă că personalitatea este compusă din trup și psihic care acționează împreună, ca un tot unitar.

Conceptul *determină* se referă la aspectul activ al personalității care pune în acțiune și dirijează aspectele diferite ale gândirii și comportamentului.

De asemenea, definiția lui Allport presupune și faptul că tot ceea ce face sau gândește individul îi este *caracteristic* acestuia, ca persoană unică, diferită de ceilalți.

Allport argumentează existența caracterului unic al personalității prin faptul că omul este produsul atât al eredității cât și al mediului. Ereditatea oferă materialul brut care este apoi modelat de mediu. Materialul brut este reprezentat în concepția lui Allport de aspectele fizice, inteligență și temperament (care implică tonalitatea

emoțională generală).

G. Allport este de părere că în studiul personalității trebuie să fie abordat cazul *individual*. Această abordare poartă numele de abordare *idiografică*. Ea se deosebește de abordarea *nomotetică*, care studiază grupuri mari de subiecți și pe baza datelor obținute caută să stabilească legi valabile pentru toți oamenii. Deși pune accent pe unicitate, Allport este, în același timp, de acord că, în ciuda unicității, există similitudini între oamenii aparținând aceleiași culturi, aceleiași grupe de vârstă, sex, ocupație etc.

Un alt punct de vedere îmbrățișat de Allport se referă la faptul că el vede personalitatea ca fiind un proces discret (discontinuu). El consideră că nu există un continuu între personalitatea adultului și cea a copilului. Personalitatea copilului are un caracter predominant biologic, primar, în timp ce personalitatea adultului funcționează mai mult la nivel psihologic.

Trăsăturile de personalitate

Allport definește trăsăturile de personalitate ca fiind niște predispoziții de a răspunde într-o manieră similară la anumite tipuri de stimuli.

Caracteristicile trăsăturilor sunt următoarele:

© Trăsăturile de personalitate au o existență reală. Ele nu reprezintă doar constructe teoretice menite să explice comportamentul, ci există în interiorul fiecărui individ.

© Trăsăturile reprezintă cauza comportamentului, ele dirijându-i cursul. Ele nu sunt puse în evidență doar ca răspuns la anumiți stimuli ci, mai mult, ele direcționează căutarea unui anumit tip de stimuli.

© Existența trăsăturilor poate fi demonstrată în mod empiric, prin observarea comportamentului subiectului, comportament analizat în timp. Coerența și constanța comportamentului pun în evidență prezența unor trăsături.

© Trăsăturile nu sunt separate în mod rigid între ele. Deși reprezintă caracteristici diferite, ele se pot interpătrunde, unele corelând semnificativ cu altele (exemplu: agresivitatea corelează cu ostilitatea). La începutul carierei sale, Allport a făcut distincția între trăsături individuale, specifice unei persoane și trăsături comune unui număr de indivizi aparținând unei culturi. Mai târziu, Allport și-a revizuit terminologia, denumind trăsăturile comune prin termenul simplu de *trăsături*, iar trăsăturile individuale le-a denumit *dispoziții personale*.

Pentru a facilita denumirea trăsăturilor de personalitate, Allport a oferit o listă de 18 000 de termeni în limba engleză (exemplu: dominanță, supunere, nevrozism, conformism, masculinitate, feminitate etc). Allport face distincția între trăsături, habitudini și atitudini.

Habitudinile au sferă mai restrânsă decât trăsăturile, sunt inflexibile și implică un răspuns specific la un anumit stimul. Un număr de habitudini pot fuziona formând o trăsătură sau o *dispoziție personală* (exemplu: habitudinile de a se spăla pe mâini, pe dinți etc. pot forma o trăsătură care este *curățenia*).

Allport subliniază că este, uneori, dificil de realizat diferența dintre trăsătură și atitudine. Astfel, de pildă, patriotismul, autoritarismul sau extraversia pot fi considerate atât ca trăsături, cât și ca atitudini.

Totuși, în majoritatea situațiilor, putem realiza această distincție:

⇒ atitudinile au totdeauna un obiect de referință specific;

⇒ atitudinile îmbracă totdeauna un aspect pozitiv sau negativ (sunt pro sau contra ceva), deci implică o evaluare.

Allport distinge trei categorii de trăsături:

a) *Trăsături cardinale*, au un caracter general și influențează puternic toate aspectele vieții individului. Ele domină viața acestuia (exemplu: șovinism, sadism). Allport le denumește ca fiind un fel de pasiuni care guvernează existența individului.

b) *Trăsături centrale*: sunt trăsături pe care le posedă fiecare individ în număr redus (între 5 și 10). Ele descriu comportamentul unui individ (sunt cele care se trec într-o caracterizare).

c) *Trăsături secundare*: sunt mai puțin evidente (de regulă, spune Allport, le cunosc doar prietenii apropiați).

Personalitatea si motivația

Allport consideră că problema centrală pentru orice teorie a personalității constă în clarificarea conceptului de motivație. În concepția sa, o teorie satisfăcătoare asupra motivației trebuie să îndeplinească următoarele criterii:

a) Să pună accentul pe starea prezentă a individului și nu pe ce s-a întâmplat atunci când se formau la copil deprinderile igienice.

b) Să fie pluralistă, adică să recunoască existența unei multitudini de motive, precum și a complexității acestora. Allport consideră că este o simplificare grosieră să se reducă motivația umană la câteva motive de bază cum ar fi reducerea tensiunii, căutarea plăcerii sau nevoia de putere sau securitate. Autorul arată că diversitatea motivelor este foarte mare, unele motive fiind temporare, altele manifestându-se din când în când, iar altele având un caracter permanent. Unele motive sunt conștiente, altele nu. Datorită acestei complexități este imposibil să includem motivația umană într-un model unic.

c) liste necesar ca în teoria motivației să fie implicate și procesele cognitive, mai ales când ne referim la intenționalitate și la planificarea conștientă a unor acțiuni.

Allport a fost deosebit de critic referitor la teoria freudiană, care pune accent pe motivele iraționale, de natură inconștientă. Punând accent pe caracterul intențional al comportamentului uman, Allport explica prezentul mai ales în termenii viitorului și nu în termenii trecutului.

d) Recunoașterea caracterului unic și concret al forțelor motivationale. Un motiv trebuie definit în mod concret și nu abstract. Allport oferă următorul exemplu de motiv concret și motiv abstract:

Concret: Maria are o dorință puternică de a deveni asistentă medicală.

Abstract: Ea își sublimază o dorință sexuală refulată.

Autonomia funcțională a motivelor

G. Allport a subliniat faptul că principiul autonomiei funcționale a motivelor nu explică integral motivația umană, totuși acest principiu surprinde ceva mai bine motivația adultului.

Principiul autonomiei funcționale postulează că la un adult normal, un anumit motiv *nu* mai rămâne legat de experiențele trecute, în cadrul cărora s-a format. Cu alte cuvinte, motivul a devenit autonom, detașându-se de circumstanțele sale de origine, adică, mijloacele utilizate pentru atingerea unui anumit scop devin scop în sine.

Exemplu:

- ▶ cineva începe să practice sport pentru a se dezvolta fizic și la un moment dat devine pasionat de sport;
- ▶ o persoană lucrează din greu pentru a-și face o situație materială bună. Odată atinsă situația materială respectivă, omul continuă să muncească pentru că îl pasionează munca.

G. Allport face *distincția* între:

⇒ autonomie funcțională de tip perseverativ, care explică unele comportamente elementare, cum ar fi: toxicomania sau modalitatea rutinieră de a îndeplini sarcinile zilnice;

⇒ autonomie funcțională a eului (sau a proprium-ului). Este direct legată de nucleul profund al personalității și se referă la interese, atitudini, valori, intenții, cât și la imaginea de sine și la stilul de viață al subiectului. Motivele care contribuie la îmbogățirea imaginii de sine sunt menținute. Din acest motiv, există o relație directă între interesele unei persoane și abilitățile sale; mai precis, oamenii le place să facă ceea ce fac bine.

Structura motivelor proprium-ului (ego-ului unic) va determina modul în care noi percepem lumea din jurul nostru. Procesele perceptive și cognitive sunt înalt selective, subiectul selecționând din multitudinea stimulilor ambianței acei stimuli care sunt relevanți pentru sistemul de interese și valori al persoanei.

Autonomia funcțională a proprium-ului reprezintă un proces de organizare internă care contribuie la

menținerea sentimentului eu-lui unei persoane.

G. Allport arată că modul în care autonomia funcțională a proprium-ului organizează personalitatea se poate explica prin intermediul a trei principii:

a) *Principiul organizării nivelului de energie*. Noile motive sau vechile motive latente vin la suprafață pentru a consuma energia psihică în exces, energie care altfel poate să se exprime într-un mod distructiv.

Exemplu: o femeie ai cărei copii au părăsit locuința constată că are prea multă energie care ar trebui canalizată spre noi interese și motive.

b) *Principiul măiestriei și competenței*: se referă la nivelul înalt la care persoana preferă să-și satisfacă motivele.

G. Allport afirmă că un adult normal este motivat să acționeze cât mai bine și mai eficient pentru a-și îmbunătăți nivelul de măiestrie și competență.

c) *Principiul structurării motivelor proprium-ului*. Motivele proprium-ului (ego-ului) nu sunt independente unele de altele, ci formează o structură caracteristică ego-ului, structură în cadrul căreia ele sunt cognitive în jurul ego-ului, păstrând acele elemente care contribuie la evoluția ego-ului și rejectându-le pe celelalte. Acest proces de organizare și structurare internă acționează în direcția consistenței și integrării personalității.

G. Allport este de părere că nu orice comportament sau motiv uman poate fi explicat prin intermediul principiului autonomiei funcționale a motivelor.

El arată că există unele comportamente care nu se supun principiului autonomiei funcționale a motivelor. Acestea sunt:

© Comportamentele rezultate în urma trebuințelor biologice: nevoile de apă, somn, hrană etc.

© Acțiunile reflexe (clipit, reflex rotulian, procese fiziologice).

© Elemente ce țin de zestrea ereditară: particularități fizice, inteligență, temperament, sănătate.

© Deprinderi, unele având caracter funcțional iar altele neavând nici un fel de valoare motivațională.

© Comportamente ce depind de o întărire primară și care devin discontinue în absența întăririi (exemplu: un copil care nu mai merge în vizită la vecini pentru că nu mai primește prăjituri).

© Comportamente infantile și fixații: se referă la adulții care continuă să pună în acțiune comportamente și conflicte de tip infantil.

© Comportamente nevrotice: se referă la acele comportamente legate de existența anumitor incidente în copilărie, comportamente care încetează să se producă atunci când respectivele incidente sunt conștientizate.

© Sublimarea se referă la situația în care un anumit motiv real este sublimat, luând forma altui motiv.

Proprium-ul sau ego-ul unic

Proprium-ul este termenul propus de Allport pentru a înlocui termenii de *ego* sau *self*,

Proprium-ul include toate aspectele personalității care sunt distinctive și vitale pentru viața emoțională a individului.

Aspectele caracteristice ale proprium-ului sunt unice pentru o anumită persoană, fac ca persoana să fie diferită de orice altă persoană și ele sunt cele care reunesc percepțiile, atitudinile și intențiile unui individ într-un tot unitar.

G. Allport descrie stadiile dezvoltării proprium-ului, stadii ce se dezvoltă până la maturitatea individului.

Eul corporal: Stadiile 1-3 se dezvoltă în primii ani de viață. În aceste stadii, copiii devin conștienți de ei înșiși și de existența lor și încep să realizeze distincția între propriul lor corp și obiectele ambianței.

Identitatea eului: Copiii realizează faptul că identitatea lor **rămâne** aceeași indiferent de schimbările care au loc.

Auto-stima: Copiii învață să se mândrească cu realizările lor.

Extensiunea eului: Este vorba de etapele care au loc între 4 și 6 ani. În această etapă copii ajung să recunoască obiectele și persoanele care fac parte din lumea lor.

Imaginea de sine: Copiii dezvoltă imaginea de sine actuală și idealizată și devin conștienți de faptul că satisfac sau nu satisfac expectațiile parentale.

Eul ca o instanță rațională: Această etapă se dezvoltă între 6 și 12 ani. În această fază copiii încep să

utilizeze logica în soluționarea problemelor cotidiene.

Constituirea proprium-ului: Această etapă se dezvoltă în adolescență. În această perioadă tinerii își formulează scopuri și planuri pe termen lung.

Etapa adultă: Adulții normali și maturi funcționează independent de motivațiile copilăriei. Ei funcționează în mod rațional în prezent și își elaborează în mod conștient propriul stil de viață.

Personalitatea în copilărie

Allport consideră că între personalitatea adultului și a copilului există o dihotomie și nu un continuum.

Personalitatea adultului matur reprezintă mai mult o funcție a prezentului și a viitorului decât a trecutului. G. Allport descrie copilul ca fiind o ființă distructivă, căutătoare de plăcere, nesocializată, egoistă, nerăbdătoare și dependentă. Materialul genetic brut care ține de structura fizică, temperament și inteligență, reprezintă bazele personalității, dar în copilărie încă nu putem vorbi de personalitate în adevăratul sens al cuvântului. Copilul operează în raport cu trebuințe și reflexe menite să conducă la reducerea tensiunilor și durerii, precum și la maximizarea plăcerilor.

În această perioadă, de importanță vitală este obținerea afecțiunii și securității mai ales din partea mamei. Dacă copilul are aceste trebuințe satisfăcute, atunci el va cunoaște o evoluție pozitivă, devenind un adult matur și normal.

Personalitatea adultului

G. Allport arată că individul se modifică de la un organism biologic care este motivat de reducerea tensiunilor către un sistem psihologic cu alte tipuri de motivații decât cele din copilărie și orientat în direcția viitorului.

Personalitatea adultă normală, spune Allport, nu mai este dominată de motivațiile din copilărie. În cazul în care nevoile copilăriei sunt frustrate, copilul devine nesigur, agresiv, solicitant, gelos și egocentric. Drept rezultat, evoluția este ciuntită și individul continuă și la vârsta adultă să funcționeze la nivelul trebuințelor și conflictelor infantile. Motivele nu ating autonomia funcțională, ci continuă să fie conectate la condiția lor de origine. Proprium-ul nu se dezvoltă, nu apar trăsăturile unice de personalitate, iar personalitatea rămâne nediferențiată, funcționând la un nivel infantil. Un astfel de adult este, după Allport, un bolnav psihic.

Criteriile dezvoltării normale specifice unei personalități mature sănătoase (G. Allport):

- © Extinderea sentimentului eului la persoane și obiecte din afara eului.
- © Legături psihologice calde pe care le întreține eul cu alte persoane (intimitate, compasiune, toleranță).
- © Securitate emoțională (auto-acceptare).
- © Percepție realistă, dezvoltarea unor abilități și angajarea în anumite tipuri de activități.
- © Auto-obiectivare (înțelegerea intuitivă a eu-lui și simțul umorului).
- © O filosofie unitară de viață, care dirijează toate aspectele vieții persoanei în direcția unor scopuri viitoare. Dacă aceste criterii sunt atinse, persoana devine independentă de propria sa copilărie și devine capabilă să facă față prezentului și să elaboreze planuri realiste pentru viitor, fără să fie victima unor experiențe traumatizante din mica copilărie.

Teoria personalității la Raymond Cattell

Cattell definește personalitatea ca fiind acea structură care ne permite să prezicem ce anume va face un **individ într-o situație dată. Scopul lui Cattell, în ceea ce privește studiul personalității, constă în predicția comportamentului.**

El exprimă aceasta idee prin intermediul formulei: $R = f(PS)$

R == reacția individului (ce anume va face subiectul în situația dată);

S = situația;

P = personalitatea.

Autorul arată că variabila P (personalitate) este cel mai greu de cunoscut.

Subiecții pe care a lucrat Cattell sunt subiecți normali, nu bolnavi psihic.

Cattell era de părere că este imposibil să modifice comportamentul unui individ înainte de a cunoaște ce anume trebuie schimbat. Din acest motiv este absolut necesar să se realizeze un studiu valid al personalității.

Datele pe care și-a întemeiat Cattell teoria sunt culese prin intermediul chestionarelor, testelor obiective, observațiilor și prin evaluarea comportamentelor în situațiile de viață. Acest număr impresionant de date a fost supus analizei factoriale. (El considera că dacă între două variabile există un grad ridicat de corelație, înseamnă că acestea măsoară aspecte asemănătoare ale personalității). Cattell denumește factorii de personalitate prin termenul de *trăsătură*, acesta fiind conceptul central al teoriei sale.

El consideră că trăsăturile sunt structuri mentale, părți componente ale personalității. Doar în cazul în care cunoaștem ce trăsături vor caracteriza un individ, putem prevedea ce anume va face el într-o anumită situație. Cattell definește trăsăturile ca *tendințe de răspuns relativ permanente ale unei persoane*.

Abordarea personalității prin intermediul conceptului de trăsătură

Deși G. Allport a pus la punct conceptul de trăsătură a personalității, Cattell a realizat o analiză în detaliu și o clasificare a acestor trăsături.

Trăsăturile sunt factori ai personalității obținuți în urma analizei factoriale pe baza unor multiple măsurători realizate pe subiecți normali.

Acestea reprezintă, așa cum am mai subliniat, tendințe relativ permanente ale unei persoane de a reacționa într-un anumit mod. Ele formează structura de bază a personalității individului.

Personalitatea unui subiect poate fi privită ca un pattern de trăsături.

Cattell nu este de acord cu Allport care consideră că trăsăturile au existență reală, el fiind de părere că acestea sunt constructe ipotetice, desprinse pe baza studierii comportamentului deschis.

I. Într-o primă clasificare Cattell distinge:

⇒ *Trăsături comune*, pe care le au toți oamenii într-o anumită măsură (ex.: extraversie, spirit gregar).

Motivul pentru care există aceste trăsături comune constă în aceea că toți oamenii au *un* potențial ereditar care include elemente similare și, în același timp, sunt supuși unor experiențe sociale asemănătoare în cadrul aceleiași culturi.

⇒ *Trăsături unice*, specifice doar anumitor indivizi (acestea pot fi observate mai ales la nivelul atitudinilor și intereselor).

II. O altă clasificare împarte trăsăturile de personalitate în:

a) - trăsături care se referă la abilități (aptitudini);

b) - trăsături temperamentale;

c) - trăsături dinamice.

a) *Abilitățile* se referă la cât de eficient va acționa individul pentru atingerea unui scop; (ex. inteligența).

b) *Trăsăturile temperamentale* definesc stilul general și tempoul comportamentului (îndrăzneală, labilitate, iritabilitate).

c) *Trăsăturile dinamice* se referă la motivație sau la forțele motrice ale comportamentului.

III. Cattell mai realizează și distincția între trăsăturile de *suprafață* și trăsăturile *sursă*.

Trăsătura de suprafață reprezintă *un* set de caracteristici de personalitate care corelează între ele dar nu formează un factor pentru că nu sunt determinate de o singură sursă.

Mai exact, diferitele trăsături de personalitate sunt complementare datorită suprapunerii unor influențe diferite.

Cattell vorbește la omul normal de trăsături de suprafață, iar la bolnavii psihici de *sindroame*.

F.x.: anxietatea, indecizia și fobiile pot să coreleze între ele și să formeze o trăsătură de suprafață care este nevrozismul.

Datorită faptului că sunt compuse din elemente diverse, trăsăturile de suprafață au un caracter mai puțin stabil și, drept urmare, sunt mai puțin importante în cunoașterea personalității.

Trăsăturile sursă reprezintă factori unici, fiecare dintre aceștia constituind singura sursă a unui anumit comportament.

Ei reprezintă elementele sau factorii de bază ai personalității (vezi 16 P.F.).

Trăsăturile sursă se subîmpart la rândul lor, în funcție de originea lor, în:

⇒ trăsături constituționale:

⇒ trăsături produse de mediu.

Trăsăturile constituționale nu sunt neapărat de natură ereditară, dar ele depind de fiziologia organismului (ex.: utilizarea abuzivă a alcoolului poate fi sursa unor comportamente diferite cum ar fi: neglijență, tendință spre vorbărie, agresivitate).

Trăsăturile generate de mediu sunt rezultatul acțiunii influențelor mediului fizic și social. Ele reprezintă caracteristici, modalități învățate de a acționa și formează o structură care a fost imprimată individului de către factorii ambianței.

Trăsăturile sursă: Cei 16 factori ai personalității la Cattell

După o muncă de 20 de ani de cercetare, Cattell a identificat în urma analizei factoriale 16 trăsături-sursă pe care le-a denumit factori ai personalității.

Aceștia sunt măsurați cu ajutorul testului Cattell 16 P.F. (Cattell, Eber și Tatsnoka, 1970).

Testul s-a dovedit util pentru a prevedea unele comportamente sau stiluri de personalitate cum ar fi:

- ▶ creativitatea;
- ▶ nevrozismul;
- ▶ tendința spre afecțiuni psihosomatice ;
- ▶ tendința spre accidente;
- ▶ performanțele școlare sau performanțele în activitate. Fiecare trăsătură are o structură bipolară:

Scoruri scăzute;	Scoruri ridicate:
Factor A Rezervat, detașat, critic, singuratic, rigid.	Cald, participativ, deschis, „se lasă dus”.
Factor B Gândire concretă, mai puțin inteligent	Inteligență (mai) ridicată, gândire abstractă, strălucit.
Factor C Afectat de emoții, instabil afectiv, schimbător se supără cu ușurință.	Stabil emoțional, matur, privește realitatea în față, calm.
Factor E Umil, moale, ușor de condus, docil, se acomodează cu ușurință	Asertiv, agresiv, încăpățânat, competitiv.
Factor F Sobru, tuciturn, serios.	Vesel, entuziast.

Factor G Se lansează în acțiuni nesigure, nesocotește regulile.	Conștient, stabil, moral, ferm.
Factor H Retras, timid, sensibil la amenințare.	Aventuros, dezinhibat, îndrăzneț.
Factor I Dur, se bazează pe sine, realist.	Sensibil, delicat, are nevoie de protecție.
Factor L Încrăzător, acceptă condițiile impuse.	Suspicios, greu de păcălit.
Factor M Practic, cu preocupări pământești.	Imaginativ, boem, distrat.
Factor N Lipsit de pretenții, natural, dar stângaci în relațiile sociale.	Sofisticat, cizelat, conștient de relațiile sociale.
Factor O Sigur de sine, placid, liniștit, se complăce în situație.	Îngrijorat, își face permanent reproșuri, nesigur, tulburat.
Factor Q1 Conservator, respectă idealurile tradiționale.	Experimentator, liberal, liber cugetător.
Factor Q2 Dependent de grup, participativ, îi urmează pe ceilalți.	Autosuficient, are resurse personale, preferă să ia propriile sale decizii.
Factor Q3 Indisciplinat, imagine de sine neclară, lax, își urmează propriile nevoi neatent la regulile sociale.	Controlat, cu voință puternică, exact sub aspect social, compulsiv.
Factor Q4 Relaxat, calm, adunat, nefrustrat.	Încordat, frustrat, agitat, tensionat.

În urma unor calcule statistice și mai complexe Cattell a evidențiat și prezența unor factori de ordinul II: anxietate și introversie - extraversie.

Organizarea dinamică a personalității

Trăsăturile dinamice sunt direct legate de aspectele motivaționale ale personalității.

Cattell arată că o teorie a personalității care nu ia în considerare forțele motivaționale ale subiectului este incompletă, el comparând-o cu o locomotivă fără combustibil.

Sistemul lui Cattell cuprinde două tipuri de trăsături dinamice: (ergii) și sentimentele. Ambele se manifestă sub forma atitudinilor. Termenul erg vine de la grecescul ergon, care înseamnă activitate sau energie și este utilizat de autor în locul termenilor de *instinct* sau *tendință*, termeni pe care îi considera prea vagi.

Erg-ul reprezintă sursa energetică a oricărui comportament, este înnăscut și prin urmare are un caracter constituțional. Reprezintă unitatea de bază a motivației și este direcționat spre obiective specifice.

Cattell a identificat, în urma analizei factoriale, 11 ergi sau unități motivaționale:

foame	sex	dezgust	gregaritate
curiozitate	furie	supunere	securitate
	atracție	protecție	auto-afirmare

În timp ce erg-ul reprezintă o trăsătură sursă de tip constituțional, sentimentul are un caracter

ambiental, este tot o trăsătură sursă, dar are originea în mediul fizic și social.

Sentimentul reprezintă un pattern de atitudini învățate și este direcționat asupra unor obiecte de importanță majoră în viață: țară, soț, loc de muncă, hobby, religie.

Atât ergii cât și sentimentele au menirea de a motiva comportamentul uman. Între ele există însă și deosebiri: în timp ce ergul reprezintă o structură constituțională, care deși se poate intensifica sau poate slăbi, nu dispare niciodată, sentimentele, fiind învățate, pot să dispară.

Atitudinea reprezintă, în concepția lui Cattell, interesul persoanei pentru un obiect, domeniu sau persoană, interes ce se exprimă sub forma unui comportament deschis. Conceptul de atitudine la Cattell nu se referă la opinia pentru sau împotriva a ceva, așa cum apare la alți autori, ci are un sens mai larg, implicând toate acțiunile sau emoțiile unei persoane direcționate spre un obiect sau eveniment.

Ergii, sentimentele și atitudinile sunt legate, în sistemul lui Cattell, de un alt concept și anume, de cel de subsumare, ceea ce înseamnă că unele elemente sunt subordonate altora în cadrul unui sistem. Astfel, atitudinile sunt subordonate sentimentelor, iar acestea, la rândul lor sunt subordonate ergilor.

La un alt nivel, o atitudine poate fi subsumată alteia, iar aceasta din urmă, unei a treia atitudini. În acest sens, Cattell dă exemplul unui tânăr care merge să studieze pentru a obține un serviciu care să-i permită să câștige suficienți bani pentru a putea întreține o familie.

Interrelațiile dintre ergi, sentimente și atitudini sunt exprimate schematic de Cattell în ceea ce el denumește rețele dinamice. Ex.: Sentimentul de afecțiune față de soție exprimă patru ergi: sex, gregaritate, protecție și autoafirmare.

Cattell consideră că patternul de sentimente al unei persoane este structurat în jurul unui sentiment dominant, pe care el îl denumește „sentiment față de sine” și se referă la concepția subiectului despre el însuși, concepție ce se reflectă în toate atitudinile sale. Acesta conferă stabilitate în toate atitudinile sale. Acesta conferă stabilitate, coerență și organizare tuturor trăsăturilor sursă și este direct legat de exprimarea ergilor și celorlalte sentimente. Sentimentul față de sine are rolul de a controla și regla toate structurile personalității.

Anxietatea cronică

Cattell acordă o importanță deosebită anxietății ca dimensiune majoră a personalității, datorită consecințelor negative pe care aceasta le poate avea asupra funcționării fizice și psihice a individului.

Cattell consideră că anxietatea este atât o stare a subiectului, cât și o trăsătură.

Anxietatea-trăsătură se referă la acei subiecți care trăiesc o *anxietate cronică*, în acest caz ea devenind factor de personalitate.

În urma analizei factoriale a rezultat faptul că anxietatea se compune din factorii O - Q.

O persoană cu anxietate cronică va fi afectată cu ușurință de propriile sentimente, suspicioasă față de ceilalți, va trăi o permanentă aprehensiune a unor pericole, va avea tendința de a se culpabiliza, va fi supraîncordată, iritabilă și va avea o imagine de sine neadecvată.

Raportul ereditate - mediu în teoria personalității la Cattell

Cattell a acordat o atenție mai mare decât alți teoreticieni eredității și mediului în formarea personalității.

El a realizat studii pe gemeni crescuți în aceeași familie, gemeni crescuți în familii diferite și frați crescuți în aceeași familie și în familii diferite.

Pe baza acestor studii Cattell a demonstrat rolul deosebit, de important al eredității, cel puțin în cazul unor trăsături.

Ex.: ereditatea are o contribuție de 80% în determinarea inteligenței, 80% în cazul trăsăturii aventuros-timid etc.

Analizând toate cercetările realizate de Cattell asupra acestui subiect, se poate trage concluzia că el este de părere că aproximativ o treime din personalitate sunt determinate ereditar și 2/3 sunt generate de factori de mediu.

Un alt concept utilizat de Cattell este cel de **sintalitate**, concept ce se referă la trăsăturile relevante și

specifice unui anumit grup social. Autorul arata că individul este influențat atât de trăsăturile de personalitate ale persoanelor; cât și de sintalitatea grupurilor.

Cattell descrie un număr de factori care descriu sintalitatea unor grupuri mici, precum și 8 factori care caracterizează sintalitatea națiunilor, dintre care menționăm: mărimea, hărnicia, morala etc.

Stadiile dezvoltării personalității la Cattell

Cattell descrie 6 stadii de evoluție a individului.

© *Mica copilărie* (1 -6 ani)

Reprezintă o etapă cu rol formativ major în dezvoltarea personalității individului. Acum subiectul este puternic influențat de părinți, frați, cât și de experiențele sale personale (inclusiv cele legate de achiziționarea deprinderilor igienice).

Ca rezultat al acestor influențe se formează atitudinile sociale primare, odată cu forța și stabilitatea ego-ului și superego-ului, sentimentele de securitate și insecuritate, atitudinea față de autoritate, precum și tendința spre nevrozism.

Cattell nu este un adept al teoriei freudiene, dar el acceptă opinia lui Freud în legătură cu faptul că mica copilărie reprezintă un moment crucial în formarea personalității, iar nevoile (trebuințele) de tip oral sau anal, cât și conflictele legate de acestea pot afecta formarea personalității.

© *Copilăria propriu-zisă* (6-14 ani) Cattell consideră că în această etapă apar relativ puține probleme psihologice. Autorul consideră că aceasta reprezintă o etapă de consolidare după tumultoasa perioadă a miciei copilării. Acum apare tendința de independență față de părinți odată cu o creștere a tendinței de identificare cu indivizi de aceeași vârstă.

© *Adolescența* (14-23 ani)

Reprezintă etapa de dezvoltare cea mai stresantă și cea mai conflictuală. Acum crește incidența tulburărilor psihice, nevrozelor și comportamentelor de tip delinvent. Apar numeroase conflicte legate de nevoia de independență, auto-afirmare și problemele sexuale.

© *Maturitatea* (23-50 ani)

Această etapă este, cel puțin la începuturile sale, o etapă productivă, plină de evenimente și fericită pentru subiect. Acum se pun bazele și se continuă consolidarea carierei și se întemeiază familia. Individul devine mai puțin fluid, iar stabilitatea emoțională tinde să crească. Se produc relativ puține modificări în ceea ce privește structura de interese și aptitudini.

© *Maturitatea târzie*

Presupune adaptarea persoanei la modificările fizice, sociale și psihologice. Sănătatea și vigoarea diminuează, o dată cu atractivitatea persoanei. Copiii părăsesc familia și pentru prima dată persoana întrezărește sfârșitul vieții. Acum se produce, de regulă, o reexaminare a sistemului de valori în jurul cărora subiectul și-a centrat viața. De asemenea, are loc o căutare a eului propriu.

© *Bătrânețea* (senescenta)

Implică adaptabilitatea la un număr mare de pierderi: decesul rudelor și prietenilor, pensionarea, pierderea statutului social, precum și trăirea singurătății și insecurității.

În concluzie, Cattell consideră personalitatea umană ca fiind predictibilă, iar atunci când un comportament se poate prevedea, el poate fi controlat.

Deși partizan al determinismului în teoria personalității, Cattell nu neagă total existența liberului arbitru.

Cattell admite influența marilor pe care o au asupra formării personalității experiențele din mica copilărie, dar nu consideră că individul devine prizonierul acestor experiențe.

De asemenea, el este adeptul dublei determinări a personalității: ereditate-mediu.

Cattell consideră că există trăsături de personalitate comune, aplicabile tuturor indivizilor din cadrul unei culturi și trăsături unice, care caracterizează fiecare individ în parte.

Psihologia umanistă

Teoria personalității la Carl Rogers

Carl Rogers este bine cunoscut ca inițiator al extrem de popularei metode de psihoterapie cunoscută inițial ca terapie nondirectivă și, mai recent, ca terapie centrată pe client sau pe persoană. Terapia rogersiana pare a fi la fel de populară ca psihanaliza lui Freud, ca metodă de tratament.

Cum a fost cazul cu alți teoreticieni, teoria personologică a lui Rogers s-a dezvoltat lin și a fost continuu reînnoită în urma experienței sale de lucru cu pacienții sau clienții, cum prefera să-i numească el. Formulările lui în legătură cu dinamica și structura personalității sunt legate direct de metoda terapeutică. De aceea, imaginea sa asupra situațiilor terapeutice ne clarifică imaginea sa asupra naturii personalității. Numele metodei sale, *Terapie centrată pe persoană sau client*, intenționează să sugereze că indivizii au abilitatea, ca și responsabilitatea de a-și schimba și reconfecționa personalitatea, terapeutul acționând doar spre a facilita și nu spre a direcționa această schimbare.

Rogers a văzut oamenii, mai întâi, ca ființe conștiente și raționale, conduse de percepția conștientă a propriei persoane și a lumii lor experiențiale. Spre deosebire de Freud, Rogers nu atribuie o influență dominantă forțelor inconștiente pe care un individ nu le are sub control.

Rogers respinge și ideea că evenimentele trecute ar exercita o influență însemnată asupra comportamentului prezent. Deși recunoaște că experiențele trecute, mai ales acelea ale copilăriei, pot influența modul în care oamenii își percep lumea și pe ei înșiși, el insistă că sentimentele și emoțiile prezente au o mai mare importanță în dinamica personalității.

Datorită importanței conștientului și prezentului, Rogers crede că personalitatea poate fi înțeleasă numai din punctul de vedere al subiectului - pe baza experiențelor sale subiective. Rogers folosește o metodă fenomenologică de studiere a personalității, metodă ce tratează realitatea așa cum este percepută de individ. Această percepție subiectivă poate sau nu poate să corespundă întotdeauna cu realitatea obiectivă.

Rogers crede că oamenii au o motivație majoră cu care sunt dotați de la naștere: o tendință de actualizare, de dezvoltare a tuturor abilităților și potențialurilor, de la cele strict biologice până la cele mai sofisticate aspecte psihologice ale ființei umane. Scopul ultim al dezvoltării personalității este actualizarea eu-lui - un concept de importanță centrală în sistemul lui Rogers. A menține și dezvolta eul, a deveni o persoană complet funcțională, este scopul către care sunt direcționate toate ființele umane.

Teoria și psihoterapia lui Rogers, imaginea umanistă și optimistă asupra ființelor umane a fost întâmpinată cu entuziasm și a avut o relevanță largă pentru psihologie, educație și cercetarea vieții de familie.

Actualizarea; tendință umană de bază

Rogers vede oamenii ca motivați de o tendință generală de bază: tendința să actualizeze, să mențină și să-și sporească experiențele. Această tendință înăscută este o nevoie fundamentală a ființelor umane și include toate trebuințele psihologice, deși este, în concepția lui Rogers, mai mult orientată spre biologie decât spre psihologie.

Ca nevoie fundamentală, tendința spre actualizare include totul, chiar cele mai simple nevoi biologice, ca acelea de aer, hrană, apă.

Tendința de actualizare face mai mult decât să mențină organismul: ea facilitează creșterea și dezvoltarea organismului. Ea este responsabilă pentru toate aspectele creșterii ce sunt subsumate sub denumirea de „maturizare”, care este determinată genetic de dezvoltarea părților corpului și a proceselor fiziologice de la creșterea fătului până la apariția caracterelor sexuale secundare la pubertate.

Toate aceste schimbări, programate în schema genetică a persoanei, sunt produse de tendința de actualizare.

Chiar dacă aceste schimbări sunt determinate genetic (programate dinainte), progresul organismului spre maturizarea completă nu este automat și fără efort. Mai degrabă, Rogers descrie acest proces evolutiv ca implicând constrângere și durere, așa ca atunci când copilul face primii pași. Copilul cade și se târăște și ar fi mai puțin dureros pentru ei să rămână în stadiul de târâre. Dar copilul persistă. Cade și plânge din nou, dar continuă. El persistă în pofida durerii, spune Rogers, pentru că tendința de actualizare, de a merge înainte, de a se dezvolta și de a crește este mult mai puternică decât orice tendință de a regresa, provocată de dificultățile creșterii.

Această tendință actualizantă nu este văzută numai la oameni, dar și la toate viețuitoarele. În descrierea vieții, Rogers folosește expresii ca „tenacitatea vieții” și „tendința de împingere înainte a vieții”, indicând convingerea cu privire la existența unei forțe irezistibile care cauzează nu numai supraviețuirea unui organism, uneori în condiții extrem de ostile, ci și adaptarea, dezvoltarea și creșterea.

Există un fundament puternic biologic al tendinței de actualizare. La indivizii maturi, această tendință devine mai psihologică și reflectă elemente ale învățării și experienței mai mult decât aspecte biologice.

Rogers crede că, în viață, oamenii demonstrează ceea ce se numește *procesul valorizării organismice*. Prin asta el înțelege că toate experiențele vieții sunt evaluate în termenii a cât de bine servesc tendinței de actualizare. Acele experiențe pe care oamenii le percep ca promovând sau facilitând actualizarea sunt văzute ca bune și de dorit și sunt evaluate ca valoare pozitivă. Acele experiențe percepute ca împiedicând actualizarea, sunt considerate ca nedorite. Aceste percepții vor influența comportamentul pentru că experiențele considerate de nedorit vor fi evitate, în timp de acelea considerate de dorit vor fi căutate pentru a se putea repeta cât mai des posibil.

Lumea experiențială

Rogers a fost preocupat de mediul în care o persoană acționează - de câmpul de referință sau contextul individului, care influențează atât de mult acea persoană. Oamenii sunt expuși la o mulțime de surse de stimulare din mediu - unele banale, altele importante, unele amenințătoare, altele recompensatoare. Cum percepem și reacționăm la aceste multiple fațete ale mediului?

Rogers răspunde la această întrebare spunând că realitatea mediului unei persoane îl reprezintă modul cum ea percepe acel mediu. Percepția cuiva poate să nu coincidă cu realitatea obiectivă. Putem percepe anumite aspecte ale realității foarte diferit de modul în care o face altcineva, (poți observa comportamentul unui coleg student într-o lumină total diferită față de cea a bunicilor săi de 80 de ani. Percepțiile noastre se pot schimba cu timpul și în funcție de diferite circumstanțe. Propria ta percepție a colegului student se poate schimba drastic când vei avea 80 de ani).

Opinia că percepția are un caracter subiectiv este veche, nefiind originală la Rogers. Contribuția importantă pe care o aduce el constă în ideea că realitatea unei persoane este o problemă strict personală și poate fi cunoscută, în sens complet, numai de către subiectul însuși.

Lumea experiențială a unei persoane include nu numai experiențele prezentului imediat de care persoana este conștientă, ci și toți stimuli de care nu este conștientă, amintirile experiențelor trecute, care atâta timp cât sunt active, influențează percepțiile actuale ale persoanei.

Deoarece tendința de actualizare a copilului la nivelele mai înalte de dezvoltare, lumea lui experiențială se extinde. Copilul este supus la din ce în ce mai multe surse de stimulare și comportamentul lui se referă la acești stimuli așa cum sunt ei percepuți subiectiv.

Experiențele se combină pentru a forma câmpul experiențial, care constituie imaginea personală a subiectului despre lume. Experiențele individului capătă o importanță majoră, pentru că nu există, până la urmă, alt criteriu pe baza căruia să facem enunțuri, judecăți și să ne comportăm. Rogers scria: „Experiența este, pentru mine, cea mai mare autoritate. Piatra de încercare a validității este propria mea experiență”. Nivelele înalte ale dezvoltării accentuează și definesc lumea experiențială a cuiva și conduc la formarea eului, aspect central în teoria personalității la Rogers.

Dezvoltarea Eului

Atunci când un copil își dezvoltă un câmp experiențial mai complex, ca rezultat al mai multor interacțiuni cu alți oameni, o parte a experienței sale devine diferențiată de rest. Această parte nouă și separată este definită prin termeni ca „eu, pe mine” și „eu însumi” și reprezintă conceptul de eu, care implică distingerea dintre ceea ce este direct și nemijlocit o parte din noi și ceea ce este extern.

Conceptul de eu reprezintă și imaginea unei persoane despre ceea ce este, ar putea fi sau ar dori să fie.

Rogers spune că eul este un pattern consistent de trăsături, un tot organizat. Toate aspectele posibile ale eului tind spre consistență. De exemplu, cineva care se consideră a nu avea nici un sentiment agresiv față de alții, nu exprimă nici o nevoie de agresiune, cel puțin nu într-o manieră evidentă și directă. Întregul comportament trebuie să fie în acord cu conceptul de eu.

Evaluarea pozitivă

Pe măsură ce se dezvoltă, copilul își formează o nevoie de ceea ce Rogers numește evaluare pozitivă. Această nevoie este, probabil, învățată, deși Rogers crede că sursa ei este neclară. Înnăscută sau învățată, nevoia de evaluare pozitivă este permanentă și persistentă și se găsește în toate ființele umane. Cum spune și numele, evaluarea pozitivă include nevoia de acceptare, dragoste și aprobare din partea altor oameni, mai ales din partea mamei. Este satisfăcător să primești o evaluare pozitivă și o dezamăgire să nu o primești. Comportamentul copilului e ghidat de cantitatea de afecțiune pe care o primește.

Dacă mama nu-i dă o evaluare pozitivă, tendința copilului spre actualizare și dezvoltarea eului este îngreunată. Copiii percep dezaprobarea mamei față de un comportament ca o dezaprobare a tuturor comportamentelor și aspectelor legate de ei. Dacă situația apare foarte frecvent, copilul tinde să se împotrivescă actualizării eului și să se străduiască, în schimb, pentru a-și asigura o evaluare pozitivă. În mod ideal, copilul ar trebui să simtă suficientă dragoste, acceptare și aprobare în general, chiar dacă unele comportamente specifice pot fi dezaprobat.

Această stare sau condiție este numită evaluare pozitivă necondiționată și, implică faptul că dragostea mamei pentru copil nu depinde de modul cum se comportă aceasta, ci este îndreptată în mod gratuit și în întregime asupra copilului ca persoană.

Un aspect important al nevoii de evaluare pozitivă este natura ei reciprocă.

Datorită importanței satisfacerii acestei nevoi, mai ales în copilărie, oamenii devin foarte sensibili la atitudinile și comportamentul altora. În lumina feedback-ului pe care îl primim de la alții (aprobarea sau dezaprobarea lor), ne dezvoltăm conceptul cu privire la eul propriu. Prin prisma acestui concept de eu, începem să analizăm atitudinile altora. Ca rezultat, imaginea pozitivă începe să acționeze gradat, mai mult din interiorul persoanei decât de la alții. Această condiție este numită de Rogers auto-evaluare. Aceasta devine o nevoie la fel de puternică ca și nevoia de evaluare pozitivă de la alții, și ceea ce satisface autoevaluarea reprezintă aceleași condiții care produc evaluarea pozitivă generată de ceilalți.

Condițiile evaluării

Evoluția de la evaluare la autoevaluare pozitivă formează super-ego-ul ca instanță evaluativă.

Am spus că evaluarea pozitivă necondiționată implică dragoste și acceptare a copilului fără condiții - independente de comportamentul lui. Evaluarea pozitivă condiționată reprezintă opusul.

De obicei, părinții nu reacționează la tot ceea ce face copilul cu o atitudine pozitivă. Anumite comportamente îi enervează sau îi plictisesc și pentru acele comportamente copiii nu primesc afecțiune și aprobare, ci exact opusul. Și așa, copilul învață că afecțiunea și aprobarea părinților depind de modul cum se comportă. Copilul vede că, uneori, este recompensat iar alteori nu.

Dacă mama, de exemplu, exprimă dezaprobare ori de câte ori un copil dărmă un obiect, copilul se va dezaproba pe sine pentru acest comportament. Standardele externe de judecată au devenit personale și copilul, într-un fel, se pedepsește singur, așa cum făcea mama. Copilul se iubește numai când se comportă într-un mod apreciat ca aprobat de mamă. Altfel, eul începe să funcționeze ca înlocuitor al mamei.

Mai mult, copilul dezvoltă și criterii interne de evaluare, considerându-se ca valoros doar în anumite condiții. Având deja interiorizate normale părinților, copilul începe să se vadă ca meritând sau nu ceva, în acord cu criteriile definite de părinți.

Copiii care nu ajung la acest punct încep să evite anumite comportamente și atitudini, indiferent cât de satisfăcătoare pot fi ele. Ei nu mai pot funcționa în libertate totală pentru că trebuie să-și judece și să-și cântărească comportamentul și sunt, astfel, împiedicați să se dezvolte total sau să se autoactualizeze. Asemenea copii își inhibă propria dezvoltare, pentru că trebuie să trăiască în limitele autoevaluării interiorizate.

Anxietatea

Mai mult, nu numai că un copil trebuie să-și inhibe anumite comportamente, dar trebuie să reprime conștientizarea anumitor percepții din câmpul experiențial sau să le distorsioneze. Aici se dezvoltă ceea ce Rogers numește incongruență între conceptul de eu și anumite aspecte ale experienței individuale. Acele experiențe ce sunt incongruente cu eul servesc ca o sursă de amenințare și, de obicei, sunt trăite ca o formă de anxietate.

Ca rezultat al înclinației către anumite experiențe, cineva nu mai este sincer - și poate chiar deveni înstrăinat de sine însuși.

Experiențele sunt evaluate și acceptate sau refuzate nu în măsura în care pot contribui la actualizarea completă a eului, ci, mai degrabă, în termenii evaluării pozitive pe care o vor aduce.

În acord cu Rogers, nivelul reglării psihologice a unei persoane, gradul de normalitate, este o funcție a gradului de congruență sau compatibilitate a eului cu experiența. Persoanele sănătoase psihic sunt capabile să se perceapă și să-și perceapă mediul incluzând ceilalți oameni, așa cum sunt ei. Ei sunt deschiși tuturor experiențelor, pentru că nici una nu le amenință conceptul de eu. Nici o parte a experienței lor nu trebuie apărută împotriva a ceva prin negare sau distorsionare, pentru că ei nu au învățat nici o condiție de evaluare în copilărie. Ei au o evaluare pozitivă, inconștientă și sunt liberi să încerce toate experiențele, să-și dezvolte toate forțele eului, să folosească toate potențialele lor. Cu alte cuvinte, sunt liberi să devină auto-actualizați - să evolueze pentru a deveni o persoană complet funcțională.

Caracteristicile persoanei autoactualizate

Persoana actualizată este produsul final și dezirabil al dezvoltării psihologice și al evoluției sociale, după Rogers.

a) Prima caracteristică a persoanei auto-actualizate este *conștientizarea tuturor experiențe lor*. Nici o experiență nu este îndepărtată, distorsionată sau negată în vreun fel; toate trec prin eu. Nu este implicată apărarea, pentru că nu este nimic împotriva căruia să te aperi; nu există amenințări pentru conceptul de eu al individului. Persoana este deschisă la orice sentimente pozitive, cum ar fi curajul sau tandrețea, sau negative, ca teama și durerea. O asemenea persoană este mult mai emoțională în sensul că nu experimentează doar o arie largă de emoții pozitive și negative, dar le și trăiește mai intens decât o persoană pasivă.

b) O a doua caracteristică a persoanei complet funcționale este *tendința sau abilitatea de a trăi complet și plenar în orice moment*. Fiecare moment este privit ca nou și proaspăt, sau, cel puțin, are potențialul necesar pentru a fi privit astfel. Nu poate fi prezis sau anticipat fiecare moment, ci este trăit din plin, participând, mai degrabă, decât observând.

Nu există rigiditate, organizare, constrângere sau structură impusă asupra experienței. La omul bolnav, toată experiența este organizată și distorsionată pentru a se potrivi eu prejudecățile structurate ale cuiva.

c) A treia caracteristică a personalității persoanei autoactualizate este *încrederea în propriul organism*, sau *în trăirea proprie și nu în judecățile altora sau în codul social*. Rogers scrie: „Comportarea după cum te simți este un ghid demn de încredere pentru un comportament satisfăcător”.

Prin aceasta nu se sugerează că persoana auto-actualizată ignoră complet datele din intelectul său sau al altora, ci doar că experiențele de viață sunt congruente cu conceptul de eu.

Decizia finală cu privire la cum să te comporți într-o situație particulară rezultă dintr-o evaluare a tuturor datelor experiențiale. Persoana nu este conștientă de astfel de evaluări (datorită congruenței dintre eu și

experiență) și decizia pare a fi intuitivă. Ea pare mai mult emoțională decât intelectuală.

d) A patra caracteristică este *sentimentul libertății*. Persoanele autoactualizate se simt libere să se miște în orice direcție dorită, să aleagă fără constrângere sau inhibiție. Ca rezultat, trăiesc un sentiment de putere persoană asupra vieții lor, pentru că știu că viitorul depinde de acțiunile lor și nu este determinat de circumstanțe, evenimente trecute, alți oameni. Ei nu se simt constrânși - de alții, sau de ei înșiși, să se comporte într-un fel sau altul. Nu merg pe un singur drum.

Rogers crede că personalitatea actualizată este foarte creativă, trăind constructiv adaptativ, chiar dacă condițiile de mediu se pot schimba: Legat de această creativitate este sentimentul spontaneității. Persoana se poate adapta flexibil și poate căuta experiențe noi și noi încercări. Ea nu are nevoie de posibilitatea de a prognoza sau de securitate interioară.

Rogers subliniază că adjectivele ca „fericit”, „bucuros” sau „mulțumit” nu sunt potrivite pentru a descrie persoana autoactualizată, pentru că o persoană ar avea aceste sentimente doar în anumite momente. Termenii mult mai potriviți ar fi: „împlinit”, „stimulat”, „îmbogățit”, „plin de sens”.

Este dificil să fii o persoană auto-actualizată, pentru că asta implică testare, creștere, încordare și folosirea tuturor potențialităților. Mai precis, autoactualizarea implică curajul de a trăi.

Rogers nu folosește cuvântul „actualizat” ca atare, pentru că ar implica o personalitate rigidă și statică. Rogers descrie actualizarea ca pe „o direcție, nu ca pe un aspect finit”. Persoana auto-actualizată se schimbă continuu și crește mereu, după cum tinde să-și actualizeze toate potențialurile. Dacă o asemenea creștere eșuează, persoana își pierde caracteristicile spontaneității, flexibilității și deschiderea către noi experiențe.

Imaginea lui Rogers asupra naturii umane

Metoda umanistă, în general, și teoria lui Rogers în particular descrie o imagine a naturii umane diferită față de multe ale altor teoreticieni. Asupra problemei *voință liberă-determinism*, poziția lui Rogers este clară.

Ființele umane - cel puțin cele autoactualizate sunt libere să-și creeze propriul destin. Nici un aspect al personalității lor nu este determinat pentru ei.

Asupra problemei *natură-educație*, Rogers acordă importanță rolului mediului. Deși tendința de a deveni auto-actualizat este înnăscută, procesul actualizării este influențat mai mult de social și mai puțin de biologic. Rogers vede influențele din copilărie ca având o anumită importanță în dezvoltarea personalității dar spune că experiențele de mai târziu sunt și mai importante. Sentimentele noastre prezente sunt vitale pentru personalitate, mai mult decât ceea ce ni s-a întâmplat în copilărie.

Scopul ultim și necesar în viață, în teoria lui Rogers, este de a deveni o persoană autoactualizată.

O teorie a personalității ce dă oamenilor abilitatea, motivația și responsabilitatea de a înțelege și de a evalua, vede oamenii într-o lumină optimistă și pozitivă.

Ființele umane nu sunt, în imaginea lui Rogers, dominate de conflicte cu ele însele sau cu societatea lor și nu sunt conduse de forte instinctiv biologice, de evenimente care au apărut în primii 5 ani de viață. Evoluția oamenilor este întotdeauna progresivă, mai degrabă, decât regresivă, și orientată către creștere nu către stagnare.

Perturbările emoționale ca, de pildă, stagnarea și regresia există, dar ele sunt excepții nu reguli. Oamenii sunt capabili să treacă peste aceste regresii și perturbări prin terapia centrată pe persoană, folosindu-și resursele interioare.

De vreme ce indivizii sunt văzuți în asemenea termeni pozitivi, urmează că societatea este considerată în aceeași lumină. Ceea ce este compatibil cu dezvoltarea și actualizarea unui individ, este egal compatibilă cu dezvoltarea acelorora cu care individul interacționează. De tendința înnăscută de a-și dezvolta complet potențialul, de a deveni o persoană complet funcțională, beneficiază nu numai individul, dar și societatea. Dezvoltarea socială urmează actualizării membrilor individuali ai unei culturi.

În concluzie, este normal și inevitabil pentru o ființă umană să crească, să se miște înainte, să fie conștientă de sine, să faciliteze și să contribuie la propria creștere.

Teoria personalității la Abraham Maslow

A. Maslow este tot un reprezentant al psihologiei umaniste. A criticat atât behaviorismul, cât și psihanaliza, mai ales concepția lui Freud. Studiind numai ceea ce era mai rău în om (nevrozele și psihozele) psihologia aparținând acestor școli a ignorat toate stările afective benefice cum ar fi: fericirea, mulțumirea, satisfacția sau pacea spiritului.

Maslow spunea: „studiul unor specimene handicapate, imature, bolnave poate conduce doar la o psihologie handicapată”. Ea arată că psihologii au subestimat natura umană neluând în considerare exemplarele cele mai creative, mai mature și mai sănătoase.

Studiul celor mai reprezentative personalități ale speciei umane reprezintă trăsătura distinctivă cea mai pregnantă a teoriei personalității la Maslow. Dacă vrei să studiezi cât de repede aleargă un om trebuie să-i studiezi pe cei mai buni alergători, nu pe cei mediocri, pentru a determina nivelul cel mai înalt al potențialului uman.

Teoria personalității la Maslow este de fapt o teorie a motivației. El a studiat biografiile unor personalități marcante și a ajuns la concluzia că oamenii posedă în interiorul lor niște tendințe instinctive spre creștere, dezvoltare și autoactualizare, mai precis spre valorificarea propriilor disponibilități.

Motivație și personalitate: Ierarhia trebuințelor

Maslow afirmă că omul posedă un număr de trebuințe înnăscute care activează și direcționează comportamentul subiectului. Trebuințele au un caracter instinctiv. Comportamentele puse în acțiune pentru a satisface respectivele trebuințe au un caracter dobândit și variază de la un individ la altul. Aceste trebuințe universale sunt organizate ierarhic. O trebuință de nivel superior nu este activată până când nu sunt satisfăcute trebuințele de nivel inferior (să fie satisfăcute măcar parțial). Astfel, de pildă, o persoană flămândă sau amenințată nu va simți nevoia de apartenență sau de dragoste. Când nevoia de apartenență sau cea de dragoste sunt satisfăcute, omul poate simți nevoia de stimă și respect, iar dacă și acestea sunt satisfăcute, va fi pusă în funcțiune nevoia de autoactualizare.

Trebuință de actualizare

Trebuință de stimă: de la sine însuși și de la alții

Trebuințe de apartenență și dragoste

Trebuințe de securitate siguranță, ordine, stabilitate.

Trebuințe fiziologice: hrană, apă, sex.

Oamenii nu sunt motivați de toate aceste trebuințe în același timp, doar o singură trebuință fiind dominantă. De pildă, o femeie de afaceri nu va mai fi dominată de trebuințe fiziologice, ci va căuta stima și auto-actualizarea.

Cu toate acestea ierarhia trebuințelor poate fi răsturnată: astfel, dacă se produce o recesiune economică și persoana își pierde serviciul și își cheltuiește economiile, trebuințele fiziologice revin pe primul loc.

Trebuințele cu poziție inferioară în ierarhie sunt mai puternice.

Caracteristicile trebuințelor:

© Trebuințele superioare apar mai târziu în cursul evoluției speciei; toate ființele vii au nevoie de hrană și apă, dar, numai omul are nevoie de autoactualizare, de a ști, de a înțelege. Cu cât o trebuință este mai înaltă, cu atât ea este mai umană.

© Trebuințele superioare apar mai târziu în evoluția individului: trebuințele biologice apar în copilărie, cele de apartenență și stimă, în adolescență, iar cele de autoactualizare, la mijlocul vieții.

© Cu cât trebuințele sunt mai sus în ierarhie, cu atât mai puțin importante sunt pentru supraviețuire, satisfacerea lor putând să fie amânată. Nesatisfacerea unor trebuințe superioare nu produce o criză atât de puternică așa cum se întâmplă în cazul nesatisfacerii trebuințelor inferioare. Din acest motiv trebuințele inferioare sunt numite de Maslow „*trebuințe de deficit*”.

© Deși sunt mai puțin necesare pentru supraviețuire, trebuințele superioare contribuie la rândul lor la supraviețuire și dezvoltare. Astfel, satisfacerea unor trebuințe de nivel superior conduce la o viață mai lungă, la o mai bună stare de sănătate și, în general la creșterea eficienței biologice a persoanei. Din acest motiv trebuințele

superioare sunt denumite „*trebuințe de creștere*” sau „*trebuințe ale eu-lui*”.

© Satisfacerea trebuințelor superioare este benefică nu numai sub aspect biologic, ci și psihologic, pentru că produce o pace mai profundă și dă un sentiment de împlinire a vieții.

© Satisfacerea trebuințelor superioare are nevoie de îndeplinirea mai multor precondiții complexe, comparativ cu trebuințele inferioare. Astfel, de pildă, trebuința de autoactualizare pune condiția ca toate celelalte trebuințe să fie satisfăcute și implică niște comportamente mai sofisticate decât cele orientate în direcția procurării hranei.

© Satisfacerea trebuințelor superioare implică, de asemenea, condiții externe mai bune: sociale, economice, politice. Astfel, de pildă, pentru trebuința de autoactualizare este necesară o mai mare libertate de expresie.

O trebuință nu trebuie să fie total și pe deplin satisfăcută, înainte ca o altă trebuință din ierarhie să-și facă simțită prezența. Maslow vorbește despre așa-numita satisfacere parțială. Astfel, de pildă, el dă exemplul ipotetic al unui individ care și-a satisfăcut nevoile fiziologice în proporție de 85%, cele de securitate, în proporție de 70%, cele de dragoste și apartenență 50%, cele de stimă 40% și cele de autoactualizare în proporție de 10%.

I. Trebuințele fiziologice

Sunt trebuințele de hrană, apă, somn și sex.

Sunt cele mai puternice trebuințe și sunt capabile să blocheze total manifestarea celorlalte trebuințe.

N.B.! O trebuință care este satisfăcută nu mai reprezintă o trebuință și joacă un rol minimal în viața omului.

II. Trebuințele de securitate

Maslow este de părere că trebuințele de securitate au o importanță deosebită pentru copii și pentru adulții nevrotici.

Subiecții normali și-au satisfăcut bine aceste trebuințe.

Ele implică: nevoia de siguranță, stabilitate, protecție, structurare, ordine și absența fricii și anxietății.

Maslow subliniază că lipsa structurării mediului înconjurător produce anxietate la copii. Copilului trebuie să i se acorde libertate, dar numai în limitele unor situații cărora acesta le poate face față.

La fel, un adult nevrotic are o mare nevoie de structură și ordine în mediu pentru că la el nevoia de securitate este încă dominantă. Nevroticul are tendința compulsivă de a evita noul și își organizează existența astfel încât ea să fie cât mai predictibilă (se conduce după rutine rigide).

Maslow subliniază că deși oamenii normali și-au satisfăcut aceste trebuințe, ei mai au totuși nevoie de un anumit grad de securitate. Majoritatea oamenilor preferă predictibilul necunoscutului, ordinea haosului, un loc de muncă sigur unuia care presupune aventura. Dar, la normali, spre deosebire de nevrotici, nevoia de securitate nu are un caracter compulsiv.

III. Trebuințe de apartenență și dragoste

Acestea pot fi satisfăcute în mai multe moduri: prin relații afectuoase cu alți oameni în general, prin intermediul relației cu o anumită persoană (iubit, prieten) sau prin ocuparea unei anumite poziții într-un grup sau în societate.

Maslow nu confunda iubirea cu sexul, dar recunoaște faptul că activitatea sexuală poate fi un mod de exprimarea nevoii de dragoste.

Eșecul satisfacerii trebuinței de dragoste reprezintă, după Maslow una din cauzele fundamentale ale dezadaptării în societatea occidentală.

IV. Trebuințele de stimă

Implică nevoia de respect din partea propriei persoane (sentimente de valoare personală), cat și din partea celorlalți, sub forma trebuinței de statut, recunoaștere, succes social, faima etc.

=> Nevoia de autostimă;

- stimă și respect din partea celorlalți.

Satisfacerea trebuinței de autostimă îl face pe individ să se simtă puternic, valoros și adecvat. Drept rezultat

el devine mai competent și mai productiv în toate domeniile existenței.

Atunci când autostimă lipsește, subiectul se simte inferior, neajutorat și descurajat. Maslow subliniază că autostima pentru a fi eficientă, trebuie să se bazeze pe aprecierea realistă a propriilor posibilități. În același timp, prestigiul, statutul și buna reputație trebuie să fie acordate pe merit.

V. Trebuința de autoactualizare

Se referă la realizarea deplină a tuturor posibilităților și disponibilităților ființei umane. Omul trebuie să devină ceea ce poate deveni în plan potențial.

Chiar dacă celelalte trebuințe sunt satisfăcute, persoana care nu este autoactualizată va fi neliniștită și nemulțumită.

Autoactualizarea poate îmbrăca multiple forme, nu doar realizarea artistică, științifică sau politică. Astfel, o femeie care își crește bine copiii și este mulțumită de acest lucru este autoactualizată.

Autoactualizarea presupune îndeplinirea mai multor condiții: libertatea față de restricțiile impuse de cultură sau de sine însuși, faptul că persoana să nu fie distrasă de satisfacerea trebuințelor de nivel inferior, persoana trebuie să se autocunoască bine, să aibă o apreciere realistă a puterilor și slăbiciunilor sale, a aptitudinilor și abilităților sale.

Trebuințele de cunoaștere și înțelegere: O ierarhie secundară

Maslow se referă și la un alt set de trebuințe umane -*trebuințele de cunoaștere și înțelegere*, pe care nu le plasează în cadrul piramidei sale. El consideră că nevoia de înțelegere și curiozitatea au, la rândul lor un caracter înăscut.

Argumente în favoarea existenței acestor trebuințe:

- 1) Studiile de laborator au arătat că animalele își explorează mediul fără alt motiv decât curiozitatea;
- 2) Istoria a arătat că unii oameni și-au riscat viața în interesul cunoașterii;
- 3) Studiile au arătat că mulți adulți sănătoși și maturi sunt puternic atrași de nou și necunoscut;
- 4) Maslow a întâlnit în practica sa clinică mulți adulți sănătoși care sufereau de plictiseală datorită existenței lor monotone. Aceștia s-au simțit mult mai bine când au fost implicați în activități intelectuale cu caracter provocativ.

Maslow sublinia faptul că interesele de cunoaștere încep să se manifeste spre sfârșitul vârstei sugarului și la începutul copilăriei timpurii.

Maslow este de părere că aceste trebuințe formează o ierarhie separată: nevoia de cunoaștere este mai puternică decât nevoia de a înțelege.

Între cele două ierarhii de trebuințe există o interacțiune reciprocă. Astfel, este imposibil ca un subiect să devină autoactualizat dacă trebuințele sale de cunoaștere sau înțelegere nu sunt satisfăcute.

Maslow arată că există și excepții de la ierarhia trebuințelor: astfel, oamenii care s-au dedicat unei cauze cu prețul vieții și-au negat trebuințele fiziologice sau pe cele de securitate.

Metamotivațiile:

În urma studiului asupra persoanei autoactualizate, Maslow ajunge la concluzia că acestea sunt conduse de ceea ce el numea metamotivații. El afirma că persoana autoactualizată nu se străduiește să obțină ceva ci evoluează.

Persoanele la care funcționează metamotivații le nu luptă pentru reducerea unor deficiențe și nu caută să reducă niște tensiuni, scopul lor fiind să-și îmbogățească existența, să crească tensiunea psihică căutând noul și experiențele cu caracter provocativ.

Maslow arată că persoana autoactualizată nu este motivată în sens obișnuit (să reducă o tensiune) ci în direcția maximizării propriului potențial.

Metamotivațiile reprezintă mai curând moduri de a fi, decât căutarea și atingerea unor obiective.

Frustrarea atingerii metamotivații lor produce, ceea ce Maslow numea metapatologia. (Maslow, 1967). În astfel de cazuri sursa îmbolnăvirii psihice este mai puțin explicită pentru individ.

Metamotivații	Metapatologie
Nevoia de adevăr	Neîncredere, cinism scepticism
Bunătate	Ură, repulsie, dezgust, tendința de a se baza doar pe sine însuși.
Frumusețe	Vulgaritate, neliniște, lipsă de gust.
Unitate, integritate	Dezintegrare
Dihotomie - Transcendență	Tendința de a gândi în extreme (alb-negru). O viziune simplistă asupra vieții.
Vivacitate	Robotizare. Sentimentul de determinare totală; lipsa emoțiilor și entuziasmului; senzația de gol interior.
Unicitate	Pierderea sentimentului individualității; pierderea sentimentului eului propriu.
Perfecțiune	Lipsă de speranță.
Necesitate	Haos, lipsă de predictibilitate.
Completitudine-finalitate	Incompletitudine, încetarea demersului de orientare spre scop; lipsă de speranță.
Justiție	Supărare, cinism, neîncredere, absența legii, egoism
Ordine	Insecuritate, pierderea siguranței și predictibilității, nevoia de a fi în gardă.
Simplitate	Complexitate inutilă. Confuzie. Pierderea orientării.
Bogăție interioară, totalitate, comprehensivitate	Depresie, stânjenală, pierderea interesului pentru lume.
Ușurință (lipsă de efort)	Oboseală, încordare, rigiditate, atitudine nefirească.
Tendință ludică	Depresie, lipsă de umor, lipsii de entuziasm, lipsa de bucurie în viață.
Auto-suficiență	A pune responsabilitatea pe seama altora.
Semnificația	Lipsa de sens, disperare.

Metapatologia reprezintă diminuarea dezvoltării plenare a potențialităților ființei umane.

Caracteristicile persoanei autoactualizate:

Maslow este de părere că personalitățile autoactualizate nu reprezintă mai mult de 1% din populație.

Caracteristicile acestora sunt:

1. O percepere eficientă asupra realității.

Personalitatea autoactualizată este capabilă să perceapă lumea, inclusiv pe ceilalți oameni în mod clar și obiectiv. Percepțiile lor nu sunt distorsionate de teamă sau de anumite nevoi nesatisfacute. Nu au prejudecăți și idei preconcepute.

2. Se acceptă pe sine, pe ceilalți și natura în general.

Personalitățile autoactualizate își admit punctele tari și slăbiciunile fără a avea tendința de a distorsiona imaginea de sine și fără tendința de a simți o rușine și o culpabilitate excesive referitoare la eșecurile și imperfecțiunile sale.

3. Personalitatea autoactualizată se caracterizează prin spontaneitate, simplitate și naturalețe.

Comportamentul personalității autoactualizate este deschis, direct, natural și nu este bazat pe jocul de rol social. Personalitatea actualizată nu are nevoie să-și ascundă sentimentele și să pretindă că este altceva decât este.

Astfel de persoane sunt ele însele, fără a fi agresive sau rebele.

4. *Concentrare pe probleme mai curând decât pe propria persoană.*

Personalitățile autoactualizate consideră că au un sens în viață, o anumită datorie de îndeplinit. Ele se dedică unui scop.

Personalitățile autoactualizate nu se angajează în activitate pentru bani, glorie sau putere, ci pentru satisfacerea metatrebuințelor, pentru dezvoltarea propriilor posibilități, pentru actualizarea disponibilităților eului.

5. *Nevoia de intimitate și independență.*

Personalitățile autoactualizate nu numai că sunt sănătoase psihic și pot suporta izolarea de ceilalți, fără efecte psihopatologice, ci chiar mai mult, ele au o anumită nevoie de izolare și solitudine decât alți oameni.

Ei se bazează mai mult pe ei înșiși în satisfacerea trebuințelor și nu au o dependență excesivă față de ceilalți. Datorită independenței, aceste persoane pot părea la prima vedere mai reci și mai neprietenoase deși nu aceasta este intenția lor. Ei sunt pur și simplu mai autonomi decât ceilalți oameni și nu caută cu orice preț să obțină căldură și susținere de la ceilalți.

6. *Prospețimea permanentă a evaluărilor*

Personalități autoactualizate au capacitatea de a percepe lumea înconjurătoare cu prospețime, mirare și entuziasm. Ele vor fi capabile să se entuziasmeze de un răsărit de soare, de o floare sau de o simfonie.

7. *Trăirea unor experiențe de vârf („peak experiences”).*

Personalități autoactualizate au momente de extaz intens, de fericire, de bucurie extremă - experiențe asemănătoare cu cele religioase. În cadrul unor astfel de experiențe ego-ul este depășit în cadrul unei trăiri de tip transcendent.

În timpul experiențelor de vârf, persoana se consideră puternică, încrezătoare, hotărâtă.

8. *Interese sociale.*

La fel ca și Adler, Maslow consideră că oamenii autoactualizați, sănătoși psihic sunt capabili să trăiască sentimente de simpatie și empatie pentru omenire în general. Ei au atitudinea fratelui mai mare față de ceilalți oameni (continuă să-i simpatizeze chiar dacă aceștia îl dezamăgesc).

9. *Relații interpersonale mai intense.*

Deși cercul de prieteni ai oamenilor autoactualizați nu este prea larg, prietenii lor sunt mult mai intense și mai profunde decât ale celorlalți oameni. Frecvent ei au discipoli și admiratori.

10. Subiecții autoactualizați sunt mai creativi decât restul populației, deși ei nu sunt totdeauna producători de opere artistice sau științifice. Ei pun în evidență inventivitatea și originalitatea în toate aspectele vieții lor. Sunt spontani, flexibili, deschiși și nu se tem de faptul că ar putea face greșeli sau că ar putea face un lucru stupid.

11. *Structura de caracter de tip democratic, îi acceptă pe ceilalți și nu dau dovada de prejudecăți rasiale, religioase sau sociale.*

Ei sunt dispuși să asculte și să învețe de la oricine și nu se poartă cu superioritate față de persoanele cu o educație mai puțin elevată.

12. *Rezistența la enculturație*

Personalități foarte sănătoase sub aspect psihic, sunt autonome, suficiente lor însele și independente. Drept rezultat ele pot rezista presiunilor culturale și sociale care le impun anumite linii de gândire și comportament. Ele nu se răzvrătesc în mod deschis împotriva ordinii sociale și normelor culturale, dar se conduc după regulile lor interioare.

N.B.! Personalitățile autoactualizate au și ele imperfecțiunile lor. Subiecții pot fi adesea reci, duri, ascunși, pot avea momente de îndoială sau teamă, rușine sau culpabilitate, conflicte sau încordări.

Dar, astfel de trăiri, reprezintă excepții de la comportamentul lor firesc (sunt mai puțin frecvente și au durată mai scurtă decât la personalitățile obișnuite).

Dacă trebuința de autoactualizare este înăscută, se pune problema de ce nu devin toți oamenii autoactualizați.

Un motiv ar fi că, cu cât o trebuință se situează mai sus în ierarhia trebuințelor, cu atât ea este mai puțin puternică. Trebuința de autoactualizare nefiind puternică este ușor inhibată de condițiile ostile de mediu.

Astfel, de pildă, Maslow dă exemplul modului în care sex-rolurile din cultura occidentală inhibă tandrețea și

sentimentalismul la băieți.

În cazul în care copilul este hiperprotejat, el nu va putea pune în acțiune noi tipuri de comportament, ceea ce îl va împiedica să-și dezvolte noi deprinderi și abilități.

Un alt motiv pentru care autoactualizarea poate fi blocată este ceea ce numește Maslow „complexul lui Iona”. Aceasta înseamnă că noi ne temem și ne îndoim de propriile posibilități și capacități. Ne temem, dar în același timp ne simțim provocați de propriile noastre capacități.

Al treilea motiv pentru care sunt atât de puține persoane autoactualizate constă în faptul că, drumul spre autoactualizare presupune mult curaj. Chiar atunci când trebuințele inferioare au fost satisfăcute, autoactualizarea presupune efort, disciplină, autocontrol și muncă intensă.

Din acest motiv pare mai comod să ne menținem acolo unde ne aflăm, decât să căutăm mereu noi situații cu caracter provocați v.

A renunța la rutini, la siguranță și la „căile bătătorite” presupune un mare act de curaj.

Se pare că experiențele copilăriei sunt cruciale în inhibarea sau stimularea trebuinței de autoactualizare. Controlul excesiv și rutina impuse copilului, dar și permisivitatea excesivă pot reprezenta factori nocivi.

Maslow atrage atenția că o libertate excesivă poate conduce la anxietate și insecuritate la copil, ceea ce va frâna dezvoltarea viitoare.

Linia corectă constă, după Maslow, în a acorda copilului libertate în anumite limite. În același timp el subliniază rolul dragostei acordate copilului cât și satisfacerii nevoilor de bază în primii doi ani de viață pentru a asigura premisele tendinței spre autoactualizare.

Psihologia cognitivă

Teoria personalității la George Kelly

Teoria lui Kelly cu privire la constructele personale este o teorie recentă și în același timp foarte originală. Această teorie nu are nimic comun cu teoriile anterioare și autorul nu utilizează concepte cum ar fi: ego, nevoie, tendință, stimul, reacție, motivație sau emoție.

Kelly spune că toți oamenii sunt capabili să creeze constructe cognitive cu privire la realitatea înconjurătoare. Datele experienței sunt interpretate prin intermediul structurilor interne (un fel de grile) ale subiectului. Pe baza acestor structuri sau patternuri interne, subiectul realizează predicții cu privire la obiecte, persoane și cu privire la sine-însuși și utilizează aceste predicții pentru a se orienta în mediu.

Teoria lui Kelly își are originea în activitatea sa de psihoterapie cu subiecți nevrotici.

Kelly considera că, de fapt, fiecare individ este un „om de știință”, care construiește teorii și ipoteze și apoi le verifică în practică. Dacă teoria este confirmată de experiențe, ea va rezista, dacă nu teoria este modificată sau se renunță la ea.

Deci, oamenii, ca și savanții își construiesc propriile lor teorii-constructe personale- prin intermediul cărora ei pot face previziuni și exercită un anumit control asupra evenimentelor externe.

Această teorie pune accent pe raționalitatea umană și nu pe emoționalitate sau pe caracterul universal al tendințelor instinctive.

Kelly arată că oamenii observă evenimentele lumii înconjurătoare și le interpretează. Această interpretare sau construire a experienței reprezintă modul unic al persoanei de a vedea lucrurile, o structură în care acesta plasează evenimentele.

Aceste structuri mentale s-ar putea compara cu niște ochelari cu lentile diferit colorate prin care o persoană sau alta privește realitatea externă. În funcție de culoarea lentilelor fiecare subiect, privind aceeași scenă o poate interpreta în moduri diferite.

Kelly definește constructul ca un mod al persoanei de a privi evenimentele lumii înconjurătoare, de a explica și interpreta aceste evenimente.

Fiecare om emite o ipoteză referitoare la faptul că un anumit construct se potrivește datelor realității cu care este confruntat și verifică în practică această ipoteză.

Exemplu: Să presupunem că un student se află în pericol să nu treacă un examen. Pe baza observării conduitei profesorului în timpul anului acesta a constatat că este foarte autoritar, îngâmfat, cu o imagine exagerată asupra propriei importanțe. Pe baza respectivei observații studentul elaborează ipoteza (construct) că dacă el se va comporta acordând atenție profesorului, profesorul va răspunde favorabil și îi va da notă de trecere. El se duce la bibliotecă, citește articolele scrise de respectivul profesor, îi pune întrebări, comentează importanța studiilor sale etc. Dacă profesorul îi dă notă de trecere ipoteza este confirmată. Constructul s-a dovedit util și va fi pus din nou în acțiune dacă el va mai avea un curs cu respectivul profesor sau cu unul asemănător. Dacă studentul nu promovează examenul, el va trebui să elaboreze o nouă ipoteză.

Oamenii elaborează multe constructe în cursul vieții pentru a face față diverselor situații, evenimente sau pentru a interacționa adecvat cu alte persoane.

Repertoriul de constructe se îmbogățește pe măsură ce subiectul se confruntă cu noi situații sau persoane.

Mai mult constructele existente trebuie să fie rafinate, modificate sau reelaborate pentru că oamenii și evenimentele se schimbă de-a lungul timpului.

Nu numai că oamenii își formează de-a lungul vieții un număr mare de constructe, dar există și posibilitatea punerii în acțiune a unor constructe alternative. Un construct, odată elaborat nu rămâne fixat odată pentru totdeauna, pentru că realitatea este schimbătoare.

Constructele alternative se referă la faptul că omul este liber să-și revizuiască sau să-și modifice constructele.

Constructele neadecvate pot face mai mult rău decât bine (vezi psihopatologia).

Teoria lui Kelly despre personalitate este organizată sub forma a 11 postulate.

Postulatul fundamental: „Modul de procesare al unei persoane este ghidat sub aspect psihologic de nivelul în care aceasta anticipează evenimentele”.

Deși subiectul se poate modifica, există un anumit grad de stabilitate în modul în care persoana se comportă, pentru că ea operează prin intermediul unor canale de procesare a informației. Aceste canale pot fi modificate, dar ele fac parte dintr-o structură dată, iar schimbarea are loc în cadrul unor limite impuse de structură.

Caracteristica principală a constructelor o reprezintă anticiparea, pentru că omul utilizează constructele pentru a prevedea viitorul (trebuie să avem idee de ce se întâmplă dacă ne comportăm într-un fel sau altul).

1. Corolarul construcției

Se referă la faptul că „o persoană anticipează evenimentele construind mental replicile acestora”.

Kelly era de părere că nici un eveniment sau experiență în viața omului nu se repetă identic.

Cu toate acestea, deși evenimentele care se repetă nu sunt identice, ele au unele trăsături comune, pe baza cărora subiectul poate realiza predicțiile sale.

Constructele personale se formează pe baza respectivelor trăsături comune ale experiențelor de viață.

2. Corolarul individualității

„Persoanele diferă unele de altele în modul în care elaborează constructele legate de diferite evenimente”.

Prin intermediul acestui corolar, Kelly introduce în teoria sa noțiunea de diferențe individuale. El subliniază că oamenii diferă unii de alții în modul în care percep sau interpretează un anumit eveniment, ceea ce conduce la elaborarea unor constructe diferite. Constructele nu reflectă atât realitatea obiectivă, cât mai ales interpretarea pe care persoana o dă evenimentelor.

Cu toate diferențele individuale, Kelly este de părere că există constructe comune tuturor oamenilor prin intermediul cărora oamenii își pot împărtăși experiențele.

Putem întâlni constructe comune la oamenii care au norme și valori culturale comune.

3. Corolarul organizării

„Persoana tinde să-și organizeze constructele individuale într-un sistem sau pattern de constructe în conformitate cu modul său propriu de a sesiza relațiile dintre acestea (asemănări/ deosebiri)”.

Din cauza sistemului diferit de organizare al constructelor doi indivizi care au aceleași constructe individuale pot să se deosebească unul de celălalt.

Organizarea constructelor se realizează într-o manieră ierarhică.

Astfel, de pildă, constructul BUN poate include constructe subordonate ca: inteligent, moral, eficient.

Nici aceste ierarhii nu sunt rigide, deși au un caracter stabil.

Astfel, de pildă, dacă o persoană a intrat în conflict de mai multe ori cu persoane mai inteligente decât ea, ea poate muta constructul inteligent din cadrul constructului subordonat BUN, în cadrul constructului RĂU.

4. *Corolarul dihotomiei*

„Sistemul de constructe al unei persoane este compus dintr-un număr finit de constructe dihotomice”.

Kelly consideră că toate constructele personale au un caracter bipolar sau dihotomic.

Așa cum este necesar să sesizăm asemănările dintre obiecte și fenomene, este necesar să notăm și deosebirile.

Astfel, de pildă, un individ poate fi apreciat ca cinstit doar în contrast cu oameni apreciați ca necinstiți, în felul acesta formându-se constructul cinstit-necinstit.

5. *Corolarul alegerii*

Se referă la. faptul că *„subiectul are posibilitatea să aleagă din cadrul unor constructe dihotomice acel construct care îl va ajuta mai bine să prevadă evenimentele”.*

În același timp, subiectul are și posibilitatea de a alege între siguranță și aventură.

Astfel, de pildă, un student poate opta între două cursuri, unul este ușor și este ținut de un profesor care dă note mari, iar altul este interesant, greu și ținut de un profesor nou. Alegerea celui de-al doilea curs presupune asumarea unui risc, dar și o satisfacție mai mare în cazul reușitei.

Kelly sublinia că de-a lungul vieții noi facem mereu alegeri între variante sigure, ceea ce presupune întărirea sistemului de constructe personale și variante care presupun un anumit risc și care implică extensiunea sistemului de constructe personale. Alegerile aventuroase conduc la lărgirea sistemului de constructe personale prin încorporarea unor noi experiențe.

Kelly arată că tendința oamenilor de a acționa într-o manieră lipsită de risc explică de ce unii oameni persistă în menținerea unui comportament greșit.

(Ex.: de ce o persoană continuă să se comporte agresiv cu ceilalți deși este mereu sancționată pentru aceasta).

N.B.! Alegerea are în vedere cât de bine putem anticipa viitorul și nu neapărat ceea ce este mai bine pentru individ.

6. *Corolarul seriei*

Un *„construct este potrivit pentru anticiparea unei serii finite de evenimente”.*

Foarte puține sau chiar nici un construct nu este potrivit pentru toate situațiile. Ex. Constructul înalt-scund este potrivit pentru clădiri, oameni sau copaci, dar nu și pentru vremea de afară.

Unele constructe pot fi aplicate la un număr mare de persoane sau situații, în timp ce altele au un caracter îngust. Ceea ce este relevant pentru un construct, respectiv șirul de evenimente la care se aplică reprezintă o chestiune de alegere personală.

Ex.: Constructul încredere-suspiciune, este aplicat de unii subiecți tuturor oamenilor, iar de alții doar unor indivizi, iar alții îl aplică și la animale.

În înțelegerea unui individ este important să știm și ce anume exclude acesta din seria de evenimente la care se aplică un construct, și nu numai ce include în acest construct.

7. *Corolarul experienței*

„Sistemul de constructe personale ale unui individ variază pe măsură ce acesta construiește treptat noi replici ale evenimentelor.

Fiecare construct-ipoteză este testată în realitate în funcție de cât de bine poate servi la prevederea viitorului.

Majoritatea oamenilor sunt expuși permanent la noi experiențe astfel încât procesul de testare a constructelor se desfășoară în mod permanent.

Dacă construcții] nu s-a dovedit valid ca predictor el trebuie reformulat sau înlocuit în lumina noilor experiențe.

Astfel, constructele care au fost valabile pentru vârsta de 16 ani pot fi nocive la 40 de ani. În această perioadă individul trebuie să reinterpreteze natura noilor sale experiențe. Mai precis sistemul de constructe personale se restructurează în urma procesului de învățare.

8. Corolarul modulării

„Variația sistemului de constructe personale este limitată de gradul de permeabilitate al constructelor”

Un construct permeabil va permite ca o nouă serie de elemente să poată fi încorporată în el cu alte cuvinte, este deschis la noi experiențe și evenimente.

Deci, gradul până la care un sistem de constructe personale poate fi ajustat sau modelat în funcție de noile experiențe de învățare depinde de cât de permeabile sunt constructele. Constructele rigide nu pot fi modificate.

Ex.: dacă cineva are constructul impermeabil, conform căruia negrii au o inteligență mai redusă decât albi, el nu-și va modifica acest construct indiferent de câți negrii inteligenți întâlnește în viață (vezi prejudecățile).

Astfel, persoana se blochează la noile experiențe de învățare.

9. Corolarul fragmentării

„O persoană poate să utilizeze în mod succesiv o varietate de subsisteme de constructe care sunt incompatibile sub aspect logic unele cu altele”.

Sistemul de constructe personale se află în continuă schimbare, astfel încât uneori noul construct nu derivă din cele vechi și poate să nu fie compatibil cu acestea.

Ex.: întâlnești o persoană care îți place pentru că are aceleași preocupări cu ale tale este încorporată în constructul de prieten = cineva care trebuie iubit și respectat. Peste un timp constăți că persoana are alte opinii politice decât ale tale și se plasează în constructul de dușman.

Cu toate acestea inconsistența rămâne la un nivel subordonat.

Constructele supraordonate: Liberalul = prieten și Conservatorul = dușman, rămân nemodificate.

Un om poate tolera un număr de inconsecvențe la nivel particular, fără a modifica constructele supraordonate (comunități).

10. Corolarul elementelor comune

„In măsura în care o persoană utilizează un sistem de constructe similar cu al alteia, procesele sale psihice sunt similare cu ale celeilalte persoane”.

Kelly extinde prin intermediul acestui corolar (și a următorului) teoria sa la aria relațiilor interpersonale.

Oamenii care posedă norme culturale comune vor avea modalități asemănătoare de a anticipa anumite evenimente și își vor construi experiențele într-un mod asemănător, chiar dacă sunt expuși la experiențe diferite.

11. Corolarul socialității

„In măsura în care o persoană elaborează constructele altei persoane, ea poate juca un rol social care o angajează pe cea de-a doua persoană”.

Cu alte cuvinte, omul trebuie să construiască constructele celuilalt pentru a înțelege ce simte acea persoană și pentru a anticipa modul în care respectiva persoană se va comporta.

Numai atunci când putem anticipa relativ corect ce vor face prietenii, soții, șefii sau profesorii noștri, ne vom putea adapta mai bine la aceștia.

Noi jucăm diverse roluri în raport cu situațiile în care ne aflăm și fiecare comportament de rol implică înțelegerea modului în care cealaltă persoană construiește evenimentele și situațiile.

Imaginea lui Kelly cu privire la natura umană

Este o imagine optimistă pentru că acest autor tratează oamenii ca ființe raționale. Omul este considerat ca fiind autorul propriului destin și nu ca o victimă a acestuia. El posedă voința liberă de a-și alege propria cale și are posibilitatea să o modifice formându-și alte structuri de constructe.

Mai exact, persoana nu este condamnată să meargă pe calea trasată din copilărie sau adolescență. Nici un stadiu al vieții nu este mai important decât altul. Noi ne revizuim și ne modificăm constructele de-a lungul întregii existențe.

Direcția evoluției este orientată spre viitor pentru că constructele personale au un caracter predictiv.

Kelly susține că evenimentele trecute nu determină total pe cele prezente, omul nefiind victima biografiei sale (nu suntem prizonierii formării brutale a deprinderilor igienice, a experiențelor sexuale timpurii sau a

rejectării din partea părinților).

În același timp, omul nu este prizonierul unor forțe instinctive de natură inconștientă.

Kelly este autorul testului Role Construct Repertory Test (REP).

La început se cere clientului să noteze numele persoanelor care au jucat un rol important în viața sa.

Ex.: este întrebat cine a jucat rolul mamei, tatălui, soțului, prietenului celui mai bun de același sex, persoanele de care i-a fost cel mai milă sau care l-au atras cel mai mult.

Clientului i se cere să realizeze o selecție a persoanelor de pe listă, alegând două persoane care sunt asemănătoare și arătând prin ce se deosebesc acestea de o a treia persoană.

Ex.: să noteze persoanele amenințătoare, atrăgătoare și de care îi este milă și să găsească asemănarea dintre două grupe și deosebirea față de a treia grupă.

Informațiile de acest gen sunt centralizate în așa numitele grile REP de unde poate rezulta ce fel de constructe personale utilizează subiectul.

Supoziția care stă la baza utilizării acestui test constă în aceea că oamenii construiesc lumea în mod dihotomic. Prin forțarea subiectului de a evolua în acest fel (plăcut-neplăcut; asemănător-diferit) Kelly a putut descoperi ce dihotomii sunt importante pentru un subiect.

Psihologia comportamentalistă

Teoria personalității la B.F. Skinner

Poate să pară ciudat că Skinner, reprezentant al behaviorismului să fie discutat în cadrul unui curs care se ocupă de teoriile personalității.

Concepția sa pare să nu se potrivească în acest context cel puțin din două motive:

© el este de părere că psihologia nu dispune de suficiente date pentru a formula o concepție teoretică;

© nu crede în conceptul de personalitate pe care o consideră nimic mai mult decât un pattern de comportamente. Din acest motiv, el nici nu a elaborat o teorie a personalității în adevăratul sens al cuvântului. Skinner s-a ocupat de studierea comportamentului pe care a încercat să-l descrie în termeni cât mai obiectivi, fără a-și propune să realizeze teoretizări.

„*Să ne aplecăm asupra faptelor*” a reprezentat idealul științific al lui Skinner, el fiind de părere că psihologia trebuie să se rezume la ceea ce se vede, la ceea ce poate fi modificat și măsurat în condiții de laborator aceasta însemnând, de fapt, că se pune accentul pe răspunsurile deschise ale subiecților. Mai exact, Skinner este de părere că psihologia reprezintă știința comportamentului.

Majoritatea teoriilor cu privire la personalitate încercau să privească în spatele a ceea ce se vede, mai precis să analizeze cauzele, motivele, tendințele sau alte forțe interne care direcționează ființa umană.

Indiferent la ce se referă: instincte, trebuințe sau chiar trăsături, celelalte teorii ale personalității se referă la ceea ce Skinner numea *forte interne*, și pe care el le ignora total.

Abordarea lui Skinner ignoră total aceste aspecte, punând accent doar pe ceea ce este observabil în comportamentul subiectului.

Forțele de natură inconștientă, mecanismele de apărare ale ego-ului, trăsăturile de personalitate nu pot fi observate și ca atare nu au ce căuta în domeniul psihologiei științifice.

Deci, singurele aspecte relevante pentru psihologie sunt cele care țin de comportamentul observabil și singura modalitate de a prezice și controla comportamentul constă în a conecta respectivul comportament cu evenimentele trecute din mediu.

Skinner se sprijină permanent pe un element exterior organismului, element pe care îl consideră drept cauză a comportamentului. Trebuie subliniat faptul că Skinner nu a afirmat niciodată că procesele psihice interne

sau procesele fiziologice nu ar exista. El afirmă însă că psihologia poate să explice aspectele vieții interioare numai atunci când acestea devin observabile în mod obiectiv.

Skinner considera că variabilele interne ale psihismului uman nu sunt importante în predicția și controlul comportamentului, ba mai mult, abordarea lor poate avea chiar un aspect nociv, pentru că abate atenția de la diversele aspecte ale mediului care ar putea explica mai bine comportamentele umane.

O altă diferență între teoria lui Skinner și alte teorii ale personalității, constă în modul în care acesta abordează diferențele individuale.

Indiferent de specificul lor celelalte teorii ale personalității, se ocupă într-un fel sau altul de diferențele individuale între subiecți, accentuând, într-un fel sau altul, unicitatea fiecărui individ.

Spre deosebire de acestea, Skinner a manifestat un interes scăzut cu privire la aceste diferențe individuale datorită faptului că cercetările sale au fost centrate mai ales pe direcția evidențierii unor legi generale ale comportamentului uman.

Antorii subliniază faptul că dacă există diferențele între oameni acestea se datorează diferențelor dintre evenimentele externe care acționează asupra persoanei, legile referitoare la relația stimul-răspuns, având un caracter universal.

Un alt aspect prin care studiile lui Skinner diferă de cele ale altor teoreticieni în sfera personalității constă în aceea că el și-a bazat studiile mai ales pe cercetări de psihologie animală, extrapolând concluziile la comportamentul uman. Skinner este de acord cu faptul că oamenii au o structură mult mai complexă decât animalele, dar el consideră că diferențele dintre om și animal sunt de natură cantitativă și nu calitativă.

1. Principiul întăririi - baza comportamentului

Skinner este de părere că oii ce comportament poate fi controlat prin intermediul consecințelor sale. El este de părere că un animal dar și un om pot fi condiționați să pună în acțiune orice tip de comportament prin intermediul unor întăriri adecvate.

De aici rezultă consecința că acela (aceia) care controlează mecanismul întăririlor unei persoane sau grup, poate controla și modifica comportamentul persoanei sau grupului în același mod în care experimentatorul poate controla comportamentul animalelor de laborator.

Skinner face distincția între comportamentul de răspuns și comportamentul operant.

a) Comportamentul de răspuns (respondent): Acest tip de comportament implică o reacție la un stimul specific din mediu. Cel mai simplu exemplu îl reprezintă reflexul rotulian.

În cazurile simple, comportamentul condiționat nu este învățat, ci el se declanșează în mod automat și involuntar.

La nivele mai complexe, comportamentul de răspuns are un caracter învățat (vezi reflexele condiționate). Acest tip de învățare, denumită condiționare implică substituția unui stimul cu altul. Acest concept își are originea în studiile fiziologului rus Pavlov.

Realizând experimente pe câini, Pavlov a observat faptul că aceștia salivează la stimuli neutri (ex.: pașii celui care administrează hrana) deși în mod normal, reacția de salivare este declanșată doar la stimuli specifici, cum ar fi administrarea hranei. Intrigat de aceste observații, Pavlov a început să studieze în mod sistematic acest fenomen. Astfel, el a asociat sunetul unui clopoțel cu administrarea hranei și a constatat că după un număr de asocieri, câinele ajunge să saliveze doar la sunetul clopoțelului. Cu alte cuvinte, animalul a fost condiționat să răspundă la un stimul neutru, doar pentru că acesta a fost asociat cu un stimul specific.

Din analiza acestor experimente rezultă importanța întăririi în fixarea anumitor modele de comportament.

Pavlov a formulat prima lege a învățării:

Un răspuns de tip condiționat nu poate fi elaborat în absența întăririi.

În cazul în care câinele aude sunetul clopoțelului dar nu se petrece nimic (lipsă de întărire) de mai multe ori reacția de salivare va avea tendința să descrească în intensitate și frecvență până la stingere.

b) Condiționarea operantă

Comportamentul de răspuns depinde numai de întărire și este direct legat de prezența unor stimuli fizici din ambianță.

Skinner este de părere că acest gen de condiționare are o importanță mai redusă decât ceea ce el denumește condiționare operantă, care presupune o acțiune, cel puțin aparent voluntară. Astfel, de pildă, dacă țipetele "unui sugar sunt recompensate prin administrarea hranei, acesta va fi tentat să perpetueze acest gen de comportament. Aceasta constatare se bazează pe experimentele realizate de Skinner în laborator.

Astfel, dacă șoarecele este privat mai mult timp de hrană (el fiind plasat într-o cutie special amenajată), el va declanșa un comportament spontan. În cadrul acestui comportament spontan, șoarecele va apăsa în mod accidental pe o pedală, apăsare care are drept consecință administrarea hranei. Primirea hranei va funcționa drept recompensă (întărire) pentru comportamentul de apăsare a pedalei. Șoarecele va apăsa încă o dată pe pedală, comportamentul va fi întărit și drept consecință se va constata faptul că animalul are tendința de a apăsa tot mai frecvent pedala respectivă.

Skinner consideră că majoritatea comportamentelor animale și umane sunt achiziționate în acest mod.

Astfel, de pildă, un copil sugar declanșează o serie de comportamente întâmplătoare, dintre care doar unele vor fi întărite de părinții săi. Pe măsură ce copilul crește, comportamentele întărite pozitiv de părinți se perpetuează, în timp ce acele comportamente care nu sunt întărite, au tendința să dispară.

Bazându-se pe aceste experimente, Skinner afirmă că: *„ceea ce noi înțelegem în mod normal prin termenul de personalitate nu reprezintă decât o colecție de comportamente fixate prin condiționare operantă și nimic mai mult”*

Ceea ce alți autori înțeleg prin comportament nevrotic sau comportament anormal în general nu reprezintă decât variante ale unor comportamente dezadaptative care au fost întărite dintr-un motiv sau altul.

Este evident faptul că în viața cotidiană comportamentele nu sunt întărite chiar de fiecare dată când se manifestă. Ex.: copilul nu este luat în brațe ori de câte ori plânge.

Ținând seama de această motivație, Skinner a început să studieze diverse modalități de programe de întărire.

Astfel, de pildă, întăririle la intervale de timp fixe presupun administrarea hranei la intervale precise, indiferent câte răspunsuri a pus în funcțiune animalul (ex.: 1 la 5 minute).

În viața reală funcționează frecvent astfel de întăriri: examenele se dau de 2 ori pe an, salariul se plătește în general de 2 ori pe lună etc.

Rezultatele studiilor pe animale au arătat că, cu cât intervalele dintre întăriri sunt mai scurte, cu atât crește frecvența răspunsurilor organismului.

Întărirea la un număr fix de răspunsuri presupune că aceasta se administrează doar după ce organismul a emis un anumit număr de răspunsuri (ex.: întărire la fiecare al 20-lea răspuns).

Deoarece întărirea depinde de numărul de răspunsuri pe care la pune în acțiune animalul, acesta va elabora un număr mai mare de răspunsuri.

Ex.: un serviciu în care plata se face nu în funcție de orele lucrate ci de numărul de obiecte (piese) produse.

În viața reală întăririle pot să apară și la intervale variabile, ca de pildă în cazul pescuitului.

Întărirea la un număr variabil de răspunsuri se referă la aceea că aceasta se administrează la un număr mediu de răspunsuri, ca în cazul jocurilor de noroc sau curselor de cai. Skinner a arătat că acest gen de întărire este foarte eficient în controlarea, comportamentului.

Diversele tipuri de întărire sunt utile în controlarea și modificarea comportamentului animalelor, copiilor, vânzătorilor sau muncitorilor dintr-o fabrică.

Astfel de tehnici au fost utilizate și în psihologia clinică, pentru a realiza decon condiționarea subiectului de comportamente nedorite.

Aproximările succesive - Modelarea comportamentului

Se pune problema cum pot fi învățate de către animale și oameni (copii), comportamente mai complexe a

căror probabilitate de a se produce în mod spontan este redusă. Skinner a răspuns la această întrebare prin introducerea noțiunii de modelare prin aproximări succesive. El a demonstrat acest model de învățare, condiționând un porumbel să ciugulească într-un punct anume al cuștii. La început, întărirea a fost administrată când porumbelul se întorcea în direcția respectivă, apoi când acesta făcea mișcări (indiferent de ce tip) în direcția punctului respectiv. Treptat a fost întărit prin administrare de hrană doar comportamentul care avea loc în zona punctului respectiv. În cele din urmă s-a administrat hrană doar când porumbelul ciugulea exact în punctul stabilit. Deci, comportamentele sunt întărite în măsura în care aproximează succesiv comportamentul dorit.

Acest procedeu se utilizează în dresajul animalelor și pentru a învăța copii să vorbească.

Comportamentul superstițios

Evenimentele care au loc în viață nu pot fi la fel de bine controlate ca și cele din laborator și uneori se întâmplă ca un comportament să fie întărit în mod accidental. Drept rezultat apare tendința ca acel comportament să se repete deși el nu a avut nici o legătură cu întărirea respectivă.

Astfel, de pildă, un sportiv a câștigat o cursă fiind îmbrăcat într-un anumit echipament. Acesta poate face legătura dintre echipament și succes, ceea ce îl va determina să se îmbrace mereu în același fel la concursuri. Skinner a denumit acest tip de comportament, comportament superstițios.

Auto-controlul comportamentului

Skinner este de părere că comportamentul nostru este produs și modificat sub influența unor stimuli externi. El susține că nu există nimic în interiorul acestora care să ne determine comportamentul. Doar stimulii exteriori și întăririle sunt cele care produc modificări ale comportamentului. Prin auto-control Skinner nu înțelege existența unor forte misterioase din interiorul psihismului uman, ci controlul variabilelor care determină comportamentul. Astfel, de pildă, prin evitarea anumitor persoane sau situații care ne sunt dezagreabile, noi reducem frecvența controlului pe care îl exercită stimulii exteriori asupra noastră. (Alt exemplu, bețivii nu ar trebui să țină alcool în casă). Alte modalități de auto-control după Skinner:

a) *Sățietatea stimulilor* presupune realizarea comportamentului nedorit în exces: Un fumător poate să se lase de fumat fumând în continuare până când i se face rău și capătă dezgust pentru acest comportament.

b) *Condiționarea aversivă* constă în asocierea comportamentului nedorit cu un stimul dezagreabil (ex.: asocierea fumatului cu șocuri electrice sau situația în care, de pildă, o persoană anunță că va face cură de slăbire și care, dacă nu se ține de cuvânt va fi expusă criticilor celor din jur).

c) *Autoîntărirea* constă în faptul că subiectul se recompensează pentru comportamentele dezirabile (ex.: își cumpără ceva frumos dacă a realizat un anumit lucru).

Principiile condiționării descrise de Skinner au numeroase aplicații: în școli, închisori, în clinică, în psihoterapia comportamentală pentru decon condiționarea de unele deprinderi greșite, cu pacienții psihotici, cu copii întârziați mental.

Astfel, de pildă, pacienților psihotici li se ofereau jetoane pentru comportamentele dezirabile (se spală, se așează masa) jetoane care funcționau ca un fel de bani, (se puteau schimba pe dulciuri, obiecte, bilele la film etc). Ca rezultat s-a constatat o ameliorare semnificativă a respectivilor pacienți. Problema care se pune este că ameliorările încetează imediat ce încetează întăririle pozitive.

Principiile întăririi se aplică și în psihologia muncii pentru optimizarea comportamentului salariaților: reducerea absenteismului și a concediilor medicale și pentru creșterea randamentului în activitate. Întăririle utilizate aici sunt recompensele bănești, garantarea siguranței locului de muncă, recunoașterea din partea superiorilor, avansarea etc.

Trebuie subliniat faptul că principiile condiționării operante presupun întăriri pozitive și nu pedepse. Skinner era de părere că pedepsele nu sunt prea eficiente în transformarea unui comportament indezirabil într-unul dezirabil sau a unui anormal într-unul normal.

Întărirea negativă nu reprezintă același lucru ca și pedeapsa, ea constând în anularea sau dispariția unui stimul dezagreabil sau nociv ca urmare a unui anumit tip de comportament ! (ex.: un zgomot puternic sau administrarea de șocuri electrice dispare dacă animalul de laborator se comportă într-un anumit mod, dorit de

experimentator).

În viața cotidiană exista nenumărate exemple de întărire negativă. Astfel, de pildă, studenții vin la cursuri și învață pentru a evita stimulul aversiv care înseamnă pierderea examenului.

Imaginea lui Skinner asupra naturii umane

Deși recunoaște influența factorilor ereditari, Skinner pune accent pe rolul mediului în influențarea comportamentului subiectului. Oamenii reprezintă produsul învățării, ei fiind modelați de variabilele externe și nu de factori genetici. Deoarece oamenii reprezintă produsul experiențelor, iar aceste experiențe sunt diferite, apar diferențe individuale între oameni.

Este evident faptul că Skinner este partizanul unei concepții deterministe asupra ființei umane, în concepția lui oamenii funcționând ca și mașinile, adică ordonat, previzibil, în acord cu anumite reguli.

Teoria personalității la Albert Bandura

Ca teoretician al învățării, Bandura este de acord cu Skinner că atât comportamentul normal cât și cel patologic reprezintă un rezultat al învățării.

Bandura l-a criticat pe Skinner pentru că a studiat doar subiecți individuali, mai ales animale, și nu subiecți umani, în interacțiune unii cu alții. Abordarea lui Bandura este una psihosocială, care investighează comportamentele ca fiind formate și modificate de contextul social.

Deși Bandura recunoaște faptul că învățarea se datorează în mare parte întăririi, el subliniază și existența altor forme de învățare care au loc în absența unei întăriri directe.

Teoria sa este denumită adesea învățare observațională pentru că pune accent pe rolul observării comportamentului celorlalți și a consecințelor acestuia în învățare. Accentul pus pe învățarea prin observație sau exemplu, reprezintă poate aspectul cel mai important al teoriei lui Bandura.

În același timp, Bandura nu elimină total existența variabilelor interne, așa cum lăsa Skinner. El este de părere că procesele de gândire influențează procesul de învățare. Observând comportamentul celorlalți, oamenii realizează o decizie conștientă dacă să se comporte sau nu în același mod.

Cu alte cuvinte, Bandura intervine un mecanism de mediere între stimul și reacție și acest mecanism este reprezentat de procesele cognitive ale subiectului care realizează controlul intern al comportamentului.

(Astfel, de pildă, nu programul de întărire contribuie la modificarea comportamentului, ci ceea ce crede subiectul sau ceea ce percepe el în legătură cu programul respectiv.)

Teoria lui Bandura reprezintă o formă mai puțin extremă de behaviorism.

Modelarea - baza învățării observaționale

Elementul din teoria lui Skinner, cu care Bandura nu este de acord constă în aceea că învățarea s-ar produce numai prin întărire directă. Mai mult, el arată că întărirea reprezintă un mod ineficient de învățare care consumă timp, ba mai mult, este și periculos. El spunea că lumea ar fi foarte nesigură dacă, de pildă, oamenii ar avea nevoie de întărire directă pentru a învăța să nu traverseze pe culoarea roșie a semaforului. Condiționarea operantă prin intermediul căreia încercările și erorile vor continua până când va fi găsit răspunsul corect, este ineficientă în învățarea conducerii auto pentru că subiectul va muri într-un accident înainte de a găsi secvența pozitivă de comportament.

Bandura arată că majoritatea comportamentelor umane sunt achiziționate prin intermediul exemplului, care poate avea un caracter intențional sau accidental. Noi învățăm observându-i pe ceilalți și modelându-ne comportamentul în funcție de al acestora.

Cum ar putea un copil să învețe dacă el nu ar auzi cuvinte, propoziții sau fraze?

Prin intermediul modelării este posibilă achiziționarea unor comportamente noi, cât și întărirea sau, dimpotrivă, slăbirea vechilor repertorii de comportamente.

Astfel, de exemplu, preșcolarii care au văzut cum un adult lovea un manechin de plastic, au pus în evidență un comportament de două ori mai agresiv decât cel al lotului martor.

Bandura înțelege prin dezinhibiție faptul că anumite comportamente inhibitate se pot reactualiza sub influența

unui model. Un exemplu de dezinhibiție îl reprezintă situația în care un subiect realizează, aflându-se într-o gloată, acțiuni pe care nu le-ar realiza de unul singur. Mai exact, subiectul este mai înclinat să încalce unele reguli atunci când îi vede pe ceilalți încălcându-le.

Pe baza unor cercetări extensive, Bandura a ajuns la concluzia că cea mai mare parte a comportamentului uman, pozitivă sau negativă, normală sau patologică, este învățată prin intermediul inii tați ei.

Autorul este de părere că nevroticii, criminalii sau psihopații au învățat comportamentul lor la fel ca ceilalți oameni. Diferența constă în aceea că personalitățile deviante au urmat un alt model, care nu este considerat dezirabil de majoritatea membrilor societății.

Bandura a discutat mult despre modelele greșite de comportament care le sunt oferite copiilor prin intermediul programelor de televiziune.

Bandura afirmă că persoana care controlează modelele, controlează și comportamentul subiecților.

Particularitățile modelului

Particularitățile modelului vor influența procesul imitației. Astfel, în viața reală vom fi mai tentați să ne lăsăm influențați de către cineva care *ne seamănă*, decât de cineva care este total diferit. De asemenea, noi suntem mai înclinați să imităm comportamentul unei persoane de același sex.

De asemenea, *vârsta* subiectului are un rol important în modelare. Astfel, de pildă, un preșcolar va imita mai curând comportamentul unui adult decât un adolescent care luptă pentru independență.

Bandura subliniază că, în general, subiecții sunt mai dispuși să se lase influențați de surse model care au aceeași vârstă.

O altă caracteristică importantă a modelului o reprezintă *statutul social și prestigiul*.

Într-unul din experimentele sale, Bandura a demonstrat că pietonii sunt mai înclinați să traverseze pe culoarea roșie a semaforului dacă o persoană foarte bine îmbrăcată face același lucru și să nu o facă, dacă o persoană prost îmbrăcată se comportă în mod respectiv (în ambele cazuri este vorba de aceeași persoană).

Aceste observații se utilizează cu succes în psihologia reclamei când o personalitate din lumea artistică sau sportivă este prezentată în calitate de consumator al unui produs.

Tipul de comportament este, de asemenea, important în cadrul imitației. Astfel, comportamentele complexe nu sunt imitate tot atât de rapid ca cele simple.

Caracteristicile observatorului

Persoanele caracterizate prin insuficientă încredere în sine și imagine de sine scăzută sunt mai înclinate să imite comportamentele altora.

De asemenea, subiecții care au primit întăriri în trecut pentru imitarea comportamentului celorlalți sunt mai înclinați spre imitația unei surse model.

Recompensarea consecințelor comportamentului

În cazul în care comportamentul de imitație este întărit, forța de imitare a modelului se amplifică.

Bandura este de părere că întărirea pozitivă poate acționa mai puternic decât factorii menționați mai sus. Astfel, de pildă, o sursă model cu statut social ridicat îl poate face pe subiect să o imite, dar dacă consecințele respectivei imitări nu sunt întărite suficient, subiectul va avea tendința de a fi mai puțin dominat în viitor de respectivul model.

Procese învățării observaționale

a) Procesele atenționale

Învățarea observațională nu poate avea loc dacă subiectul nu acordă atenție modelului, pentru a obține informații relevante pe baza cărora să poată imita sursa model.

Toate caracteristicile modelului care îl fac mai atrăgător (experți, persoane celebre etc.) solicită într-o mai mare măsură atenția subiectului.

b) Procesele memoriei

Pentru a învăța un comportament prin intermediul imitației, subiectul trebuie să rețină aspectele semnificative ale respectivului comportament. Aceste aspecte trebuiesc întipărite sub forma unei reprezentări simbolice în plan subiectiv intern. Deci, Bandura admite (spre deosebire de Skinner) existența unor procese

cognitive interne (formare de imagini, rezolvare de probleme).

Autorul propune două sisteme reprezentationale interne: sistemul imaginativ și cel verbal. Subiectul elaborează, prin intermediul procesului condiționării, imaginea sursei model și apoi utilizează imaginea ca bază pentru imitarea comportamentului modelului. În același timp, subiectul va descrie în limbaj interior ceea ce face modelul. Descriptorii verbali (coduri) pot fi repetați în plan intern.

c) Procesele reproducției motorii

Se referă la traducerea reprezentărilor simbolice în comportament manifest (deschis).

d) Procesele motivaționale

Indiferent cât de atent urmărește cineva un model, cât de bine reține comportamentul acestuia și ce abilități are persoana, acesta nu va fi pus în funcțiune în absența unei motivații suficiente.

Observarea faptului că comportamentul modelului atrage după sine anumite întăriri pozitive poate reprezenta o sursă motivațională importantă pentru observarea, reținerea și punerea în acțiune a respectivului comportament.

Bandura este de părere că întărirea facilitează învățarea modelată, dar nu este vitală pentru ea.

Conceptul de eu (self)

Bandura definește „eul în termenii structurilor cognitive care funcționează ca sisteme de referință internă, cât și a set-ului de subfuncții care implică percepția, evaluarea și reglarea comportamentului” (Bandura, 1978. cit. Schultz, 1986, p. 387).

Deci, eul nu reprezintă o entitate, ci un set de structuri și procese cognitive care reglează, percepția și cogniția.

Bandura consideră că două aspecte ale eului au o importanță majoră:

a) întărirea eului (autoîntărirea)

b) Eficiența eului (autoeficiența)

a) întărirea eului (autoîntărirea)

Autoîntărirea este, în concepția lui Bandura, tot atât de importantă ca și întărirea externă. O recompensă autoadministrată poate fi, de pildă, trăirea sentimentului de mândrie sau satisfacție, în timp ce o sancțiune autoadministrată poate fi reprezentată de trăirea sentimentului de rușine, culpabilitate sau depresie în legătură cu faptul că nu ne-am comportat într-un anumit fel.

Bandura consideră că majoritatea comportamentelor umane sunt reglate prin intermediul autoîntăririlor.

Standardele interne în raport cu care se evaluează comportamentul sunt preluate prin învățare de la surse model care sunt părinții și alte persoane semnificative din copilăria subiectului.

b) Autoeficiența

Autoeficiența se referă la cât de bine reușește subiectul să-și atingă propriile standarde interne. Bandura consideră că autoeficiența se exprimă prin intermediul sentimentelor de autostimă, de valoare personală, de adecvare și eficiență în abordarea realității. Autoeficiența este perceperea propriei capacități de a produce și regla evenimentele vieții. Persoanele care au standarde interne exagerat de ridicate se autopedepsesc sever atunci când nu reușesc să le atingă și de aici pot rezulta sentimente de depresie, descurajare, autodevalorizare.

Bandura subliniază că persoanele cu sentimentul autoeficienței scăzut pot să se refugieze în alcool, să se resemneze sau să se refugieze într-o lume de fantasmă. Aceste persoane se simt neajutorate, incapabile să influențeze evenimentele, consideră că toate eforturile lor sunt inutile. Subiecții sunt dependenți și anxioși. Când întâlnesc un obstacol renunță la tentativele de a-l depăși sau nici măcar nu încearcă să-l depășească.

Persoanele cu sentimentul autoeficienței ridicat au următoarele caracteristici:

- ⇒ sunt capabile să facă față în mod adecvat încercărilor vieții;
- ⇒ pentru că ele se așteaptă la succes, ele vor persevera în tentative de depășire a obstacolelor;
- ⇒ au o mare încredere în forțele proprii și nu sunt blocate de dubitații;
- ⇒ au performanțe ridicate în activitate.

Bandura consideră că modul în care omul își apreciază nivelul de autoeficiență depinde de:

- nivelul performanțelor anterioare;
- observarea succesului altor persoane (mai ales dacă sunt asemănătoare cu noi);
- întărește sentimentul autoeficienței;
- persuasiunea verbală poate crește nivelul autoeficienței (și invers, în funcție de conținutul acesteia);
- nivelul de activare internă. Oamenii sunt mai înclinați să se aștepte la succes atunci când nu manifestă reacții dezadaptative, de supraactivare în condiții de stres.

Stadiile învățării modelate

După Bandura, modelarea se dezvoltă odată cu vârsta și maturizarea. În copilărie, modelarea se limitează la imitația directă pentru că la copii nu s-au dezvoltat încă abilitățile cognitive și sistemele imaginative (reprezentational) și verbal, care stau la baza învățării modelate. În cazul copiilor, este necesar un număr mai mare de repetări pentru ca aceștia să reproducă un anumit comportament observat (cam în jurul vârstei de 2 ani apar primele comportamente imitate).

Mai mult, la copiii mai mici funcționează întăririle primare (hrană, pedeapsă afecțiune), în timp ce la copiii mai mari și la adulți, întăririle se bazează mai mult pe aprobare sau dezaprobare. La nivelul cel mai înalt de dezvoltare a copilului se produce internalizarea comportamentului ideal preluat de la părinți, iar recompensele și sancțiunile încep să fie autoadministrate.

Modificarea comportamentului învățat

Prin intermediul teoriei sale asupra învățării sociale, Bandura urmărește un scop practic imediat, și anume găsirea celor mai eficiente modalități de modificare a comportamentului indezirabil sau anormal.

Dacă modelarea reprezintă modalitatea de bază în învățarea unor comportamente, tot prin intermediul modelării se poate modifica un comportament nedorit. Astfel, de pildă, Bandura a utilizat metoda modelării pentru înlăturarea unor frici sau fobii (exemplu: un copil cu fobie de câini a fost pus să urmărească, de la o distanță sigură, cum alt copil de aceeași vârstă se joacă cu un câine). Deși abordarea lui Bandura se referă la comportamentul manifest, odată cu trecerea timpului, autorul a început să fie tot mai mult preocupat de variabilele cognitive, mai precis de auto-eficiență. Un subiect care și-a rezolvat prin intermediul modelării fobia de șerpi, de pildă, își modifică nu numai comportamentul manifest ci și atitudinile, manifestând mai mult autoeficiență în situațiile care îi produceau înainte anxietate.

În încheiere, trebuie să subliniem faptul că Bandura era de părere că un comportament uman este controlat atât de subiectul însuși, prin intermediul operațiilor și proceselor cognitive cât și de mediu, prin intermediul stimulărilor de natură socială. El își denumesc poziția „determinism reciproc” și arată că „oamenii nu simt nici obiecte pasive, controlate de forțe externe, nici subiecți absolut liberi care pot face și deveni ceea ce vor”.

Modelul Big Five

O dezvoltare contemporană a modelului trasaturilor de personalitate, extrem de bine apreciată de specialiști, reduce numărul factorilor bipolari la 5: *extraversiunea*, *agreabilitatea*, *conștiințiozitatea*, *stabilitatea emoțională* și *cultura (intellectul)*. Acest model poartă numele de modelul *celor cinci trasaturi (factori)* (BIG-FIVE), care sunt descriși în continuare:

Factorul	Polul pozitiv	Polul negativ
<i>Extraversiune</i>	sociabil, vorbăreț, entuziast	retras, tăcut, sobru, rezervat
<i>Agreabilitate</i>	simpatice, gentil, săritor, bun	suspicios, rece, dur
<i>Conștiințiozitate</i>	ordonat, disciplinat, responsabil	dezorganizat, neatent
<i>Stabilitate emoțională</i>	calm, controlat, stăpânit	neliniștit, nervos, tensionat
<i>Cultura (intellect)</i>	imaginativ, independent, interesat	conformist, interese restrânse

Această teorie devine importantă în măsura în care cercetătorii izolează un set de trasaturi considerate cele mai importante pe care, pe care încearcă apoi să fundamenteze întreaga organizare a personalității. În ciuda popularității sale, acest model are două limitări serioase exprimate de unii specialiști.

În primul rând este vorba despre preocuparea asupra independenței celor cinci factori, unul față de celălalt. Cea de-a doua preocupare, mult mai serioasă se referă la acoperirea celor cinci factori. Altfel spus, ne putem întreba dacă acești factori pot acoperi marea varietate de aspecte privind personalitatea umană? Se pare că răspunsul este nu. Deși cei cinci factori acoperă o mare parte a caracteristicilor personalității umane, totuși rămân aspecte descoperite, neexplicate.

Personalitatea – sistem integrat supraordonat

Intre nenumaratele definitii ale personalitatii, **G. W. Allport** da propria definitie in lucrarea “Structura si dezvoltarea personalitatii”:

“PERSONALITATEA este organizarea dinamica in cadrul individului a acelor sisteme psihofizice care determina gandirea si comportamentul sau caracteristic.”

Pentru a intelege mai bine, vom explica in continuare cateva dintre conceptele din aceasta definitie, asa cum a facut-o Allport:

➤ *Organizare dinamica*

“Problema centrala a psihologiei este organizarea mentala (formarea structurilor sau ierarhiilor de idei si deprinderi, care ghideaza in mod dinamic activitatea). Integrarea si alte procese organizationale sunt necesare pentru a explica dezvoltarea si structura personalitatii.(...) Termenul implica si procesul reciproc de dezorganizare, mai ales la acele personalitati anormale care sunt marcate de o dezintegrare progresiva.”

➤ *Psihofizic*

“Acest termen ne aminteste ca personalitatea nu este nici exclusiv mentala, nici exclusiv nervoasa. Organizarea sa atrage dupa sine functionarea atat a “spiritului”, cat si a “trupului” intr-o unitate inextricabila.”

➤ *Sistem*

“Un sistem (orice sistem) este un complex de elemente intr-o interactiune reciproca. O deprindere este un sistem, la fel si un sentiment, o trasatura, un concept, un stil de comportare. Aceste sisteme exista in mod latent in organism chiar cand nu actioneaza. Sistemele sunt “potentialul nostru de activitate”.

➤ *Comportament si gandire*

“Acesti doi termeni constituie o eticheta pentru a desemna tot ceea ce poate un individ sa faca (...). Ele sunt moduri de adaptare si desfasurare provocate de situatia ambientala in care ne aflam, totdeauna selectate si conduse de sistemele psihofizice care alcatuiesc personalitatea noastra.”

In “Dictionar de Psihologie”, editura Babel 1997, coordonat de Ursula Schiopu comportamentul si gandirea “...se refera la disponibilitatile generale si caracteristice pe care le exprima o persoana (fata de altele) si care contureaza identitatea ei specifica.”

In prezent sunt utilizati in mod curent trei termeni: individ, persoana, personalitate.

Individ – acea totalitate a elementelor si insusirilor fizice, biochimice, biologice si psihofiziologice – innascute sau dobandite – care se integreaza intr-un sistem pe baza mecanismului adaptarii la mediu. Termenul individ se atribuie tuturor organismelor vii. Fiind o entitate biologica si o unitate structural si functional indivizibila, omul este, primordial, un individ.

Persoana – notiune relationata cu manifestarea actuala a omului intr-o situatie sociala data, manifestare care se subordoneaza unui anumit rol.

Personalitatea – notiune relationata cu mecanismul si logica generala de organizare si integrare in sistem generic supraordonat a componentelor bioconstitutionale, psihice si socio-culturale. *Persoana si personalitatea sunt determinantii pe care ii atribuim exclusiv omului.*

Funcitiile cognitive perceptia, memoria, gandirea etc, nu sunt realitati de sine statatoare, ci ele sunt manifestari si dimensiuni ale unui sistem integral supraordonat – personalitatea.

Psihologia personalitatii trebuie sa-si focalizeze atentia asupra modului in care procesele, functiile si starile psihice individuale se integreaza pe cele trei coordonate principale: dinamico-energetica, relational-sociala si instrumental performantionala. Procesul integrarii pe cele trei coordonate duce la elaborarea a trei subsisteme functionale independente, care definesc domeniul de studiu al psihologiei personalitatii: ***temperamentul, caracterul si aptitudinile.***

1. TEMPERAMENTUL

(latura dinamico-energetica a personalitatii)

Integrarea insusirilor si trasaturilor de ordin dinamico-energetic ale proceselor psihice si actelor motorii, precum intensitatea, pregnanta, acuitatea, modulitatea, echilibrul etc da structura temperamentală a personalitatii.

Temperament – ansamblu de elemente biologice care, impreuna cu factorii psihologici, constituie personalitatea (N. Sillamy, Dictionar de psihologie 1996).

Temperamentul reprezinta modul in care variabilele bioconstitutionale si bioenergetice se implica in organizarea si desfasurarea proceselor psihice – perceptie, memorie, gandire, afectivitate si se reflecta in comportament.

Temperamentul, desi are o conditionare biologica directa si ereditara, dobandeste valente si sens real numai in plan psihocomportamental. Temperamentul se regaseste si incepe sa-si dezvaluie trasaturile sale specifice de indata ce omul incepe sa deschida gura, sa ridice mana, sa gesticuleze. De aceea spunem ca temperamentul se manifesta in orice situatie, in orice imprejurare, fiind prima determinatie a personalitatii care se impune nemijlocit observatiei.

Temperamentul tine de latura formala, de suprafata a personalitatii si nu de cea interna, de continut. El nu are o semnificatie axiologica, nereclamand o impartire a oamenilor in buni sau rai, in superiori sau inferiori; intrebarea la care ne raspunde temperamentul este una de ordin pur fenomenologic, dinamico-energetic: cum se exteriorizeaza si se manifesta o persoana, intr-o situatie concreta sau alta, sub aspectul intensitatii sau a fortei, al mobilitatii si echilibrului diferitelor tendinte, pulsuni si procese biologice de semn contrar (forta-slabiciune, labilitate-inertie, excitatie-inhibitie, control-impulsivitate, impresionabilitate etc)

Clasificare

A. Tipologiile morfologice sau bioconstitutionale

Prima incercare de identificare si explicare a tipurilor temperamentale o datoram medicilor Antichitatii, **Hipocrate** (400 i.e.n.) si **Galenus** (150 e.n.).

In concordanta cu filosofia epocii, care considera ca intreaga natura este compusa din patru elemente fundamentale - aer, pamant, foc si apa - acestia au socotit ca predominanta in organism a uneia dintre **cele patru „umori” (hormones): sange, flegma, bila neagra si bila galbena**, determina temperamentul. Pe aceasta baza se stabilesc cele patru tipuri clasice de temperament: **sangvinic, flegmatic, melancolic si coleric**.

- **Colericul** este energic, nelinistit, impetuos, irascibil, uneori impulsiv si isi risipeste energia. El este inegal in manifestari. Starile afective se succed cu rapiditate. Oscileaza intre entuziasm si deceptie, are tendinta de exagerare in tot ceea ce face. Este o persoana foarte expresiva, usor „de citit”, gandurile si emotiile i se succed cu repeziciune. Are tendinta de dominare in grup si se daruieste cu pasiune unei idei sau cauze.
- **Sangvinicul** se caracterizeaza prin ritmicitate si echilibru. Este vioi, vesel, optimist si se adapteaza cu usurinta la orice situatie. Fire activa, schimba activitatile foarte des, deoarece simte permanent nevoia de ceva nou. Trairile afective sunt intense, dar sentimentele sunt superficiale si instabile. Trece cu usurinta peste esecuri sau deceptii sentimentale si stabileste usor contacte cu alte persoane.
- **Flegmaticul** este linistit, calm, imperturbabil, cugetat in tot ceea ce face, pare a dispune de o rabdare fara margini. Are o putere de munca deosebita poate obtine performante deosebite mai ales in muncile de lunga durata si este foarte tenace, meticulos in tot ceea ce face. Fire inchisa, greu adaptabila, putin comunicativa, prefera activitatile individuale.
- **Melancolicul** este la fel de lent si inexpressiv ca flegmaticul, dar ii lipseste forta si vigoarea acestuia, emotiv si sensibil, are o viata interioara agitata datorita unor exagerate exigente fata de sine si a unei neincredere in fortele proprii. Este putin rezistent la eforturi indelungate. Putin comunicativ, inchis in sine, melancolicul are dificultati de adaptare sociala. Debitul verbal este scazut, gesticulatia redusa.

Tipologia lui **E. Kretschmer** cuprinde trei tipuri principale:

- tipul **picnic-ciclotim** (constitutie orizontala, abdomen voluminos, obezitate, piele intinsa, fata moale, sistem osos fragil), predispune la tulburari maniaco-depresive;
- tipul **leptosom** (astenic-schizotim) (constitutie verticala, trunchi cilindric, cutie toracica plata (turtita), umeri apropiati si ingusti, cap mic si rotund, muschi si oase subtiri (aspect scheletic), nas lung si ascutit, paloarea fetei, trasaturi feminine la barbati si masculine la femei), predispune la tulburari de natura schizoida (schizofrenica);

- tipul athletic (constitutie fizica proportionata, dezvoltare robusta a sistemului osos si muscular, umeri lati si bazin ingust), predispune la epilepsie.

Pe baza combinatiilor in interiorul tipurilor morfologice picnic si astenic, Kretschmer a obtinut 6 tipuri temperamentale: 3 ciclotimice si 3 schizotimice.

Temperamente ciclotimice: 1. hipomaniac (dispozitie euforica, mobilitate, sociabilitate, comunicativitate exagerata); 2. sintonic (spirit realist, pragmatism, simtul umorului, toleranta); 3. greoi (lentoare, inertie, praguri senzoriale ridicate, timpi de reactie mari)

Temperamente schizotimice: 1. hiperestezic (nervozitate, iritabilitate, idealism, interiorizare, delicatete, circumspectie); 2. schizotimic (intermediar, rece, calm, energic); 3. anestezic (rece, nervos, logic, sistematic, obtuz, lenes, inaccesibil pasiunilor, indolent).

B. Tipologiile fiziologice si psihofiziologice

Explicarea diferentelor temperamentale tine, in conceptia filozofului rus **Ivan Petrovici Pavlov**, de **caracteristicile sistemului nervos central si de raporturile dintre ele:**

- **forta sau energia** este capacitatea de lucru a sistemului nervos si se exprima prin rezistenta mai mare sau mai mica la excitanti puternici sau la eventualele situatii conflictuale. Din acest punct de vedere se poate vorbi despre *sistem nervos puternic* si *sistem nervos slab*;
- **mobilitatea** desemneaza usurinta cu care se trece de la excitatie la inhibitie si invers, in functie de solicitarile externe. Daca trecerea se realizeaza rapid, sistemul nervos este **mobil**, iar daca trecerea este greoaie se poate vorbi despre sistem nervos **inert**;
- **echilibrul** sistemului nervos se refera la repartitia fortei celor doua procese (excitatie si inhibitie). Daca ele au forte aproximativ egale, se poate vorbi despre sistem nervos **echilibrat**. Exista si un sistem nervos **neechilibrat** la care predominanta este excitatie.

Din combinarea acestor insusiri rezulta patru tipuri de sistem nervos:

1. **tipul puternic, neechilibrat, excitabil** (corelat cu temperamentul coleric);
2. **tipul puternic, echilibrat, mobil** (corelat cu temperamentul sangvinic);
3. **tipul puternic, echilibrat, inert** (corelat cu temperamentul flegmatic);
4. **tipul slab** (corelat cu temperamentul melancolic).

Pavlov a demonstrat ca cele patru tipuri considerate "pure" se combina intre ele, dand 16 tipuri mixte, singurele care se intalnesc in realitate, "tipul pur" fiind o entitate mai mult teoretica.

C. Tipologiile psihologice

Tipologia lui Jung si Eysenck

Psihiatrul elvetian **Carl Gustav Jung** a constatat, pe baza unei impresionante experiente clinice, ca, in afara unor diferente individuale, intre oameni exista si deosebiri tipice. Unii oameni sunt orientati predominant spre lumea externa si intra in categoria *extravertitilor*, in timp ce altii sunt orientati predominant spre lumea interioara si apartin categoriei *introvertitilor*.

Extravertitii sunt firi deschise, sociabili, comunicativi, optimisti, senini, binevoitori, se inteleg sau se cearta cu cei din jur, dar raman in relatii cu ei.

Introvertitii sunt firi inchise, greu de patruns, timizi, putini comunicativi, inclinati spre reverie si greu adaptabili.

Psihologul englez **Hans Eysenck** reia aceasta distinctie a lui Jung, amplificand cazuistica probatorie, dar adauga o noua dimensiune numita *grad de nevrozism*. Aceasta exprima stabilitatea sau instabilitatea emotionala a subiectului. Eysenck a reprezentat cele doua dimensiuni pe doua axe perpendiculare, obtinand tipurile *extravertit – stabil*, *extravertit – instabil*, *introvertit – stabil* si *introvertit – instabil*, pe care le-a asociat cu cele patru temperamentale clasice.

2. CARACTERUL

(latura relational-valorica si de autoreglaj a personalitatii)

Caracterul - ansamblu inchegat de atitudini care determina un mod relativ stabil de orientare si raportare

a omului la ceilalti semeni, la societate in ansablu si la sine insusi. Este o entitate distincta a sistemului personalitatii, ireductibila la temperament. Caracterul exprima schema logica de organizare a profilului psiho-social al personalitatii, considerat din perspectiva unor norme si criterii valorice. El include:

- a) conceptia generala despre lume si viata a subiectului
- b) sfera convingerilor si sentimentelor socio-morale
- c) continutul si scopurile activitatilor
- d) continutul aspiratiilor si idealurilor

Temperamentul si caracterul sunt doua notiuni diferite care nu trebuie confundate. In timp ce temperamentul se refera la insusiri ereditare ale individului, caracterul vizeaza suprastructura morala a personalitatii, calitatea de fiinta sociala a omului. In opinia lui Allport de cate ori vorbim despre caracter emitem o judecata de valoare si implicam un standard moral.

Etimologic, termenul de **caracter** provine din greaca veche si inseamna **tipar, pecete** si cu referire la om, **sisteme de trasaturi, stil de viata**. Caracterul de fapt inseamna o structura profunda a personalitatii, care se manifesta prin comportament, care poate fi usor de prevazut.

Caracterul se implica numai in situatii sociale, el se structureaza numai in interactiunea individului cu mediul socio-cultural, ca mecanism specific de relationare si adaptare la particularitatile si exigentele acestui mediu.

Din punct de vedere psihologic, orice individ normal, dezvoltat intr-un mediu social, in comunicare si interactiune cu alti semeni isi structureaza pe baza unor complexe transformari in plan cognitiv, afectiv si motivational un anumit mod de raportare si reactie la situatiile sociale, adica un anumit profil caracterial.

Caracterul se structureaza prin integrarea in plan cognitiv, afectiv, motivational si volitiv a ceea ce este semnificativ pentru individ in situatiile, evenimentele si experientele sociale.

Structura psihologica a caracterului

Caracterul trebuie considerat rezultatul unui sir de integrari a functiilor si proceselor psihice particulare din perspectiva relationarii omului cu semenii si a adaptarii sale la mediul socio-cultural in care traieste.

In structura caracterului se regasesc “elemente” de ordin afectiv (emotii, sentimente), motivational (interese, trebuinte, idealuri), cognitiv (reprezentari, concepte, judecati) si volitiv (insusiri, trasaturi) care tin de existenta sociala a individului si mediaza raporturile lui cu ceilalti semeni si cu societatea in ansamblu.

In plan social se apreciaza atat stabilitatea/constanta caracterului, cat si flexibilitatea, maleabilitatea lui in functie de criteriile si etaloanele valorice care se aplica unei situatii sau alteia, unui context relational sau altuia.

Atitudinea este pozitia interna adoptata de o persoana fata de situatia sociala in care este pusa. Ea se constituie prin organizarea selectiva, relativ durabila a unor componente psihice diferite – cognitive, motivationale, afective – si determina modul in care va raspunde si actiona o persoana intr-o situatie sau alta. Atitudinea ne apare ca veriga de legatura intre starea psihologica interna dominanta a persoanei si multimea situatiilor in care se raporteaza in contextul vietii sale sociale.

Caracterul este, in acest context, un subsistem relational-valoric si de autoreglaj al personalitatii care se exprima printr-un ansamblu de **atitudini-valori**.

Atitudinea exprima o modalitate de raportare fata de anumite aspecte ale realitatii si implica reactii afective, cognitive si comportamentale.

In structura caracterului se disting trei grupe fundamentale de atitudini:

- **atitudinea fata de sine insusi:** modestie, orgoliu, demnitate, sentiment de inferioritate, culpabilitate;
- **atitudinea fata de ceilalti, fata de societate:** umanism, patriotism, atitudini politice;
- **atitudinea fata de munca.**

Trasaturile caracteriale

Trasatura caracteriala - structura psihica interna care confera constanta modului de comportare a unui individ in situatii sociale semnificative pentru el. Trasaturile caracteriale, ca si cele temperamentale, au o dinamica polara, ele formand, de regula, perechi antagonice (ex. egoist-altruist, avar-cheltuitor, respectuos-nepoliticos, muncitor-lenes, curajos-las etc). La fiecare persoana se intalneste intreaga gama de perechi, dar cu grade diferite de dezvoltare a fiecarei trasaturi.

Trasaturile caracteriale pot fi comune (cele care ii apropie pe oameni si dupa care pot fi gasite comparatii intermediare) si individuale (care diferentiaza o persoana de alta) – Allport

Trasaturile se formeaza si se individualizeaza pe fondul interactiunii continuturilor proprii diferitelor procese psihice – cognitive, afective, motivationale si volitional-valorizate de subiect si implicate in determinarea atitudinii lui fata de “obiectele sociale”.

3. APTITUDINILE

Aptitudinea este orice insusire psihica sau fizica considerata sub unghiul randamentului; este o formatiune psihologica complexa la nivelul personalitatii care faciliteaza un comportament eficient al individului in cadrul activitatii. Este considerata *latura instrumentala a personalitatii*.

Aptitudinea da masura gradului de organizare a sistemului personalitatii sub aspect adaptativ-instrumental concret. Ea raspunde la intrebarea “ce poate si ce face efectiv un anumit individ in cadrul activitatii pe care o desfasoara?” si se leaga intotdeauna de performanta si eficienta, in dublu inteles – calitativ si cantitativ

Termenul de aptitudine exprima potentialul adaptativ general al individului uman, pe baza caruia el reuseste sa faca fata multitudinii situatiilor si solicitarilor externe si sa-si satisfaca starile de necesitate.

Aptitudinea se diferentiaza si se individualizeaza in concordanta cu structura obiectiva a sarcinilor (solicitarilor) si scopurilor care compun o activitate integrala.

Structura aptitudinii are un caracter dinamic, ceea ce face ca obiectivarea ei in cadrul aceleiasi activitati si la acelasi individ sa capete un caracter variabil, atat in functie de natura sarcinilor si situatiilor, cat si de varsta.

4. EUL SI PERSONALITATEA

Nivelul de integrare pe verticala continua la un nivel si mai inalt, supraordonat, unde se produce cu adevarat efectul de emergenta psihologica globala, care face ca toate componentele si subsistemele particulare sa se articuleze si sa se subordoneze fidelitatii de ansamblu a sistemului – nivelul Eului, chintesenta intregului proces de devenire si integrare a personalitatii. *Eul este ceea ce individualizeaza, diferentiaza, da consistenta ontologica si delimitare, prin autodeterminare si autoinchidere personalitatii, in raport cu mediul.*

Trasaturi definitorii: reflexivitatea (eu sunt eu, nu sunt tu), adresabilitatea (eu ma raportez la cei din jur, la lume ca Eu), transpozabilitatea (eu ma compar cu altii si ma transpun in situatia lor), teleonomia (orientarea finalista, spre scopuri).

Structurarea personalitatii la nivelul Eului se realizeaza printr-o corelare dinamica si complexa, dialectic-contradictorie a constiintei despre lumea externa si a constiintei de sine, in tot cursul ontogenezei. Prima manifestare a Eului va consta in trecerea copilului (3 ani) din ipostaza pasiva de obiect in cea activa de subiect.

Din punct de vedere *structural*, Eul include:

- Eul corporal (imaginea valorizanta a mediului intern al organismului).
- Eul psihologic (imaginea despre propria organizare psihica interna, trairile afective traite de aceasta, motivatia).
- Eul social (imaginea despre locul si rolul propriu in societate, sistemul valorilor sociale interiorizate si integrate, motivele sociale, motivele de status, sentimentele sociale, vointa de interactiune si integrare sociala).

Locul si rolul Eului in structura personalitatii

Se pot contura trei modalitati distincte de definire a Eului; prin sublinierea locului si rolului lui in structura personalitatii; prin stabilirea proprietatilor lui; prin referiri la componenta si structura lui psihica. Eul este fapt de constiinta, de constiinta reflexiva, deci insotit de gandire. In cadrul Eului este vorba despre constiinta de sine; esentialul pentru individ este intentionalitatea sa, orientarea spre realizarea scopurilor, tendinta fiind de a se conserva constiinta si gandirea in structura psihica a Eului.

Eul este conceput ca organizator al cunoasterii si ca reglator al conduitei, dispunand de o puternica baza afectiv-motivationala, avand 4 caracteristici:

- Eul este o structura de cunoastere;
- continutul acestei structuri variaza de la o persoana la alta;
- Eul este un focar al perspectivei afective;
- Eul dispune de fatete difuze (publice, personale si colective), fiecare contribuind la perspectiva afectiva a Eului.

Eul este o structura activa, interpretativa, permanent implicata in reglarea comportamentului; este un construct sintetic si personal care izvoraste din simtire, urca la reflexie si se exprima in conduita, fiind sustinut permanent afectiv-motivational. Astfel, individul se conceptualizeaza pe sine insusi, se evalueaza si isi anticipa comportamentul.

Eul si constiinta

Daca filosofii au tendinta de a separa conceptul de Eu de cel de constiinta, intre ele existand un adevarat abis, psihologii, psihiatrii, psihanalistii, dimpotriva, manifesta tendinta de a le identifica, de a le considera ca fiind sinonime. Mult mai in acord cu realitatea ar fi sa consideram Eul si constiinta ca fiind distincte, totusi complementare, existand concomitent de-a lungul intregii vietii constiente a individului.

Eul este o constructie treptata, realizata in timp, bazata pe integrari succesive ale starilor anterioare in cele superioare care devin premise sau conditii pentru acestea din urma. Prin integrarea succesiva in sine a experientelor trecute, Eul isi sporeste nu doar “puterile” sale de influentare si dirijare a constiintei, ci isi creeaza propriul sau sistem de informatii si de valori.

Constiinta este infrastructura Eului, in timp ce Eul este suprastructura constiintei; constiinta conduce la aparitia Eului, reprezentand una dintre premisele sale fundamentale, Eul este creator de o noua constiinta.

Eul si persoana/personalitatea

Separarea Eului de persoana/personalitate isi are originea in incercarea diversilor psihologi de a raspunde la intrebarea “Eul este anterior sau posterior personalitatii?” – Eul este ultima achizitie a vietii psihice, el se afla la sfarsitul si nu la inceputul vietii psihice (P. Janet, J. Piaget, H. Wallon). Eul premerge personalitatii, Eul este samburele catalizator al personalitatii, fermentul si nu tiparul ei, el are o putere reglatoare, dar nu constitutiva (Radulescu Motru).

Relatia dintre Eu si persoana/personalitate este asemanatoare celei dintre Eu si constiinta. Fara a fi identice, Eul si persoana/personalitatea nu sunt nici despartite, ci intr-o continua actiune si interdependenta. Eul este nucleul personalitatii, doar un fapt de constiinta individuala, pe cand personalitatea se extinde in mediu, isi trage si isi interiorizeaza numeroasele sale elemente sociale, profesionale, chiar cosmice. Eul si personalitatea sunt cosubstantiale, se formeaza si evolueaza concomitent. Nu ne nastem nici cu Eu, nici cu personalitate, ci vom dobandi Eul, vom deveni personalitati. Nu este deloc intamplator ca omul va deveni personalitate atunci cand ajunge la constiinta de sine, deci cand se formeaza ca Eu, si nici faptul ca degradarea Eului duce inevitabil si invariabil la degradarea personalitatii.

Eul si tipurile de Euri si de personalitate

Eurile sunt clasificate si diferiteiate intre ele dupa:

- a) caracteristicile si proprietatile lor: consistente si inconsistente, slabe si puternice
- b) locul si rolul lor in planul vietii personale si sociale a individului: Eul profund, fundamental care exprima intimitatea psihica a individului si Eul social, superficial, cu rol de implicare si raportare a individului in viata sociala, individual (egoist, temporal) si spiritual (Eul valoare), Eul intim, Eul social, Eul public
- c) structura lui psihologica interna (sistemul de imagini presupus: Eul subiectiv – imaginea de sine a individului, Eul reflectat – imaginea de sine reflectata in altii in functie de parerile lor, Eul autentic, Eul ideal, Eul actual, Eul imaginar, Eul aspiratie sau dorinta, Eul real
- d) interpretarea lor in termeni de “parte” sau “intreg”, “element” sau “totalitate”: Eul total si Eul elementar, Eul vigil, treaz si Eul oniric, Eul totalitar (caracterizat prin egocentricitatea, benefactanta, conservatorismul cognitiv)

- e) criterii combinate care le reunesc aproape pe toate cele de mai înainte: Eul natural – Eul natural al individului (Eul material, Eul spiritual, Eul social)

Asa cum intr-unul si acelasi individ nu exista mai multe personalitati, ci una si aceeaasi personalitate ce contine in sa “fatete” diferite, tot asa intr-una si aceeaasi personalitate nu exista mai multe Euri, ci doar unul singur, care dispune, la randul lui, de “fatete” distincte. Mai mult decat atat, intre structura personalitatii si structura Eului exista o simetrie perfecta. Asa incat, “fatetelor” personalitatii se pot asocia 6 “fatete” ale Eului:

1. Eul real (cum este)
2. Eul autoperceput (cum crede ca este)
3. Eul ideal (cum ar vrea sa fie)
4. Eul perceput (cum percepe Eurile celorlalti)
5. Eul reflectat (cum crede ca il percep altii)
6. Eul actualizat (cum se manifesta).

Consideram important de subliniat ca Eul este un construct diferit de Sine, primul fiind un construct social, iar cel de-al doilea reprezentand nucleul fiintei umane.

Metode și tehnici de cunoaștere a personalității elevilor

Psihologia personalității, Seminar, Sem.II, 2008-2009

Procesul de cunoaștere	2
Observația	9
Experimentul	12
Convorbirea	14
Ancheta	15
Metoda biografică	17
Metoda analizei produselor activității	18
Metodele psihometrice	19
Teste de temperament	20
Testele de aptitudini	20
Testele de atitudini	26
Testarea cunoștințelor	27
Bibliografie selectivă	28

Procesul de cunoaștere

În contextul preocupărilor educaționale termenul “cunoaștere” este probabil noțiunea cea mai frecvent utilizată. Indiferent de accepțiune, fenomenul cunoașterii presupune: un *subiect* al cunoașterii – cunoscătorul, un *obiect* al cunoașterii – ceea ce urmează a fi cunoscut și *compatibilitatea elementelor* care intră în relație – potrivirea dintre obiectul și subiectul cunoașterii, dintre mărimile de ieșire ale sistemului “obiect” și mărimile de intrare (modalitățile de recepție) ale sistemului subiect.

Din perspectivă psihopedagogică, cunoașterea prezintă interes mai ales în două ipostaze:

- cunoașterea ca stare de reflectare a unei realități, ca *image mentală* (subiectivă) a obiectului cunoașterii; această accepțiune are aplicații evidente în asimilarea cunoștințelor aferente unui domeniu științific, a unei discipline,
- cunoașterea ca *proces comunicațional* între subiectul cunoscător și “obiectul” cunoașterii; această accepțiune are aplicații evidente în stabilirea și controlul funcționării relațiilor intra și interpersonale ale situației educaționale.

Principalele calități ale cunoașterii sunt descriptibile prin cuvinte perechi ca:

- (a) *obiectiv – subiectiv*: se referă la corespondența dintre imaginea mentală a subiectului cunoașterii și obiectul cunoașterii; a nu se confundă natura subiectivă a cunoașterii (inerentă oricărei activități realizate de o ființă) cu *subiectivismul* privit ca o insuficiență, chiar defect al cunoașterii subiective,
- (b) *rapiditate – lentoare* a cunoașterii: se referă la timpul necesar formării imaginii mentale,
- (c) *consecvența – inconsecvența* cunoașterii: se referă la gradul de nealterare a imaginii mentale în condițiile schimbărilor apărute la nivelul subiectului cunoscător,
- (d) *adaptabilitatea – neadaptabilitatea* cunoașterii: se referă la schimbarea imaginii mentale în condițiile în care apar schimbări la nivelul obiectului cunoașterii.

Cine cunoaște?

Problematica cunoașterii psihopedagogice a personalității decurge din condiția particulară a elementelor situației de cunoaștere în context educațional.

Subiectul cunoașterii, profesorul intră în relația de cunoaștere în ansamblul

însușirilor sale de personalitate: dinamice (temperamentale), instrumentale (aptitudinale), axiologice (caracteriale).

Fiecare dintre aceste categorii de însușiri poate influența calitatea cunoașterii realizate de către profesor.

Conștientizarea valențelor și riscurilor propriilor însușiri de personalitate – autocunoașterea - este esențială pentru atingerea finalităților urmărite prin cunoașterea psihopedagogică.

Însușirile instrumentale influențează calitatea cunoașterii personalității în măsura în care își pun amprenta asupra procesului de cunoaștere și a rezultatului acestuia, imaginea mentală a persoanei cunoscute.

Niciuna dintre însușirile de personalitate nu acționează izolat, dar, în același timp, este important de menționat și faptul că nici o însușire de personalitate nu poate fi tratată ca fiind insignifiantă în influențarea rezultatului unei activități de cunoaștere interpersonală.

Nu ignorați faptul că:

1. *Anumite însușiri de personalitate ale subiectului susțin, prioritar, anumite calități ale cunoașterii.*
2. *Situații concrete impun prioritatea unei calități concrete ale cunoașterii.*

:: Aplicație

Evocați situații educaționale în care:

- Obiectivitatea cunoașterii elevului este prioritatea nr.1.
- Rapiditatea cunoașterii elevului este prioritatea nr.1.
- Consecvența cunoașterii elevului este prioritatea nr.1.
- Adaptabilitatea cunoașterii elevului este prioritatea nr.1.

Însușirile caracteriale, rezultate ale autoformării și modelării sociale a personalității profesorului sunt particularități care asigură în cea mai mare măsură capacitățile autoreglatoare ale activității de cunoaștere psihopedagogică.

Însușiri precum activismul, altruismul, cooperarea, dar mai ales exigența față de sine sub aspectul autoformării competențelor de cunoaștere a celuilalt – competență fundamentală în rolul de profesor - pot minimiza și chiar elimina

riscul unei cunoașteri incomplete, inoperante în timp util, alterate de rigiditate, sau deformate de inconsecvență ori subiectivism.

Pe cine cunoaștem?

Obiectul cunoașterii, elevul, trebuie abordat tot în ansamblul însușirilor sale de personalitate: dinamice (temperamentale), instrumentale (aptitudinale), axiologice (caracteriale). Fiecare din aceste categorii de însușiri, dar mai ales relațiile multiple, plurifazice și plurinivelare, pot influența calitatea cunoașterii realizate de către profesor.

Principala problemă a cunoașterii psihopedagogice legată de specificul obiectului cunoașterii, nu rezidă însă din complexitatea fenomenologică a acestuia, ci din natura vie, și mai mult decât atât, spirituală a ființei umane. Acestea sunt specificități care limitează apriori utilizabilitatea metodelor generale de cunoaștere, cel puțin pe două dimensiuni.

- *etica cunoașterii*, a cercetării în domeniul științelor umane - interzice folosirea oricăror metode de cercetare care ar putea avea efecte negative asupra persoanei.
- *autenticitatea* comportamentului persoanei (în cazul de față al elevului) atunci când aceasta se simte sau se știe “obiect” al cunoașterii celuilalt (al profesorului).

Trebuie să rețineți faptul că nu este vorba doar de nivelul conștient al reacției comportamentale, de o atitudine deliberată de tănuire sau de simulare în **fața** unui act care ar putea fi perceput în anumite situații ca “indiscret” ori al cărui rezultat ar periclita la un moment dat interese personale. Se au în vedere și reacțiile inconștiente, de *conformare* a persoanei sau dimpotrivă de *afirmare*, reacții de *apărare spontană* sau de *sfidare* născute din experiențe anterioare frustrante sau trăiri actuale neconfortabile.

:: Aplicații

Dați exemple de situații în care tănuirea sau simularea sunt previzibile cu un grad crescut de probabilitate. Desigur, în aceste situații veți trata cu precauțiune rezultatele cunoașterii.

Specifice cunoașterii psihopedagogice sunt problemele legate de particularitățile de vârstă ale elevilor în ipostaza lor de obiect al cunoașterii. Sunt cunoscute “marile” sensibilități afective ale adolescenței sau curiozitățile

“infinite” ale pubertății și vârstelor latente. Desigur, aspecte de identitate legate de teme sensibile trebuie abordate cu mult tact și multă răbdare; acestea sunt însă probleme care privesc mai degrabă compatibilitatea dintre subiect și obiectul cunoașterii.

:: Aplicații

Ordonăți vârstele funcție de transparența previzibilă, de ușurința cu care “se lasă” cunoscuți persoanele aparținând acestora.

a)preșcolar; b)școlar mic; c)școlar mare; d)adolescent;

Cunoașterea elevului: competență cheie în activitatea didactică

În calitate de competență de rol profesional, cunoașterea psihopedagogică urmărește nu doar construirea unei imagini asupra personalității elevului așa cum este ea “*acum și aici*”, ci și reflectarea dinamicii devenirii “*până acum*” și, mai ales, a evoluției probabile “*de acum încolo*” în condiții posibile, orientativ date.

Altfel spus, principalele obiective ale cunoașterii psihopedagogice a personalității sunt:

- crearea unei imagini cât mai obiective asupra structurii și a nivelului funcțional al însușirilor psihice și a rezultatelor generate de persoană; este o *cunoaștere descriptivă*;
- identificarea cauzelor care au generat structura, nivelul funcțional potențial și rezultatele în care însușirile de personalitate se concretizează; este o *cunoaștere explicativă*;
- anticiparea condițiilor în care structura și nivelul funcțional al însușirilor psihice vor avea o evoluție definită; este o *cunoaștere predictivă*.

Capacitatea de a surprinde structura reprezentativă a însușirilor psihice ale unei persoane, de a o raporta la rezultatele concrete ale persoanei într-o activitate dată, de a explica cauzalitatea relațiilor constatate, de a prezice evoluții posibile și probabile în condiții definite sunt principalele componente structurale ale *competenței de cunoaștere psihopedagogică a personalității*. Ele intervin cu pondere diferită în roluri educaționale diferite.

Documentele primare

Rezultatele cunoașterii psihopedagogice sunt înregistrate în diferite documente ale instituțiilor de educație:

- fișele școlare, purtătoare de date personale ale elevilor,
- caracterizările psihopedagogice secvențiale (anuale) sau finale (la sfârșit de ciclu de școlarizare),
- recomandările pe care anumite instituții școlare le solicită unităților de proveniență a viitorilor lor elevi, recomandările pe care le solicită instituțiile administrative sau nonguvernamentale pentru acordarea unor facilități educaționale, financiare sau general umanitare,
- referințe solicitate de instituții administrative în caz de abateri de la normele sociale,
- raporturi de consiliere, de orientare sau de informare educațională, vocațională, școlară, profesională ș.a.

:: Aplicații

Dai exemple de tipuri de rapoarte și documente primare pe care le utilizați frecvent în activitatea dvs.. Analizați comparativ tipurile de informații cu privire la personalitatea elevului pe care le conțin acestea.

Dimensiunile personalității

Termenul de personalitate este o noțiune cu o sferă foarte largă, practic infinită și cu un conținut controversat în literatura de specialitate. Ceea ce este general acceptat ca element definitoriu al personalității, privește unicitatea și irepetabilitatea concretizării sale în *identități personale complexe*, bio-psihosocio-culturale.

Cunoașterea psihopedagogică descriptivă a persoanei va cuprinde toate aceste dimensiuni, analiza fiind concentrată în raport cu intensitatea transformărilor caracteristice diferitelor etape de vârstă:

- *Identitatea fizică* se referă la vârstă, sex, starea integrității corporale – inclusiv funcționalitatea analizatorilor, stare de dezvoltare (raportul înălțime/greutate/vârstă/sex), fizionomie, ținută corporală, stare de sănătate, antecedente medicale relevante personale și familiale, regim de viață și alimentar, dependențe (medicamente, restricții alimentare, proteze, limite de adaptabilitate la climă, microclimat ș.a.).

Datele referitoare la identitatea fizică a persoanei sunt constatabile pe bază de *observație*, *conversație* sau *documentare*; adesea însă este nevoie de o cunoaștere specializată, situație în care se face apel la cooperare

pluridisciplinară.

- *Identitatea psiho-comportamentală* privește însușirile de personalitate pe dimensiunile:

- dinamică (temperamentală),
- instrumentală (nivelul funcțional al principalelor procese psihice, aptitudini generale și speciale, cunoștințe și deprinderi speciale – limbi străine, folosirea unor mijloace tehnice, de la bicicletă la automobil, de la mașină de scris la calculator)
- valorică (dominante atitudinale, calități voluntare, interese) și ale rezultatelor activității dominante -- jocul în mica copilărie, învățarea socială și școlară la vârstele pre- și școlare, munca la vârsta adultă).

Datele privind identitatea psiho-comportamentală se pot constata prin interpretarea datelor de observație privind comportament sau pot fi interpretate deductiv pe baza *analizei rezultatelor activității*, cel mai ușor a *testelor psihologice profesionale* (destinate utilizării de către psiholog) sau *orientative* (destinate autoaplicării sau utilizării lor de către neprofesioniști inițiați în folosirea acestora). În cazul utilizării testelor orientative se recomandă (deocamdată) cooperarea permanentă cu un psiholog, în sistem de supervizare sau consiliere educațională continuă (mentorat).

- *Identitatea socio-culturală* este dată de: statutul instituțional (școlar sau profesional), nivelul de școlarizare, comunitatea (urbană sau rurală) căreia îi aparține persoana, grupurile de referință din care își selectează valorile (familie, școală, profesie, de petrecere a timpului liber, sport, vocațional neprofesionist, politic ș.a), prietenii, modele, grad de instruire, condițiile materiale și climatul cultural-educational al familiei, apartenență etnică, religioasă, afiliere organizațională ș.a. Definitiv pentru dimensiunea socială este identitatea civilă a persoanei: numele, prenume, domiciliul și starea civilă).

Datele identității socio-culturale sunt accesibile, în general, prin *documentare* și *conversație*.

Specificul metodelor de cunoaștere a personalității elevilor

În domeniul educației, psihologia utilizează un ansamblu de metode de cercetare și investigare comune și altor discipline psihopedagogice dar care se disting prin anumite particularități specifice și modalități de aplicare și utilizare a lor, în scopul **cunoașterii personalității elevilor**.

Principalele metode utilizate în cunoașterea personalității elevilor sunt:

- a) Observația
- b) Experimentul
- c) Convorbirea
- d) Ancheta psihologica
- e) Metoda biografica
- f) Metoda analizei produselor activității
- g) Metodele psihometrice

Datorită faptului că subiectul cercetat îl reprezintă copilul, elevul și nu adultul, că activitățile studiate sunt cele de învățare didactică sau socială și nu activități de muncă productivă atrage după sine individualizarea metodelor.

Astfel, observația din psihologia generală devine observație *psihopedagogică* în psihologia școlară. Alături de metodele împrumutate și adaptate necesităților specifice, psihologia școlară își elaborează însă și propriile ei metode, cu un profil distinct și aplicabile doar în investigarea și cunoașterea elevilor.

Observația

Observația este o metodă generală de cunoaștere pe care o utilizăm atât în viața de toate zilele, cât și în cvasitotalitatea domeniilor științifice, fie ca moment inițial al elaborării unei ipoteze, fie ca modalitate de verificare a unei ipoteze.

La acest nivel de generalitate, observația se definește ca metodă de cunoaștere *directă* care permite cunoașterea unei realități prin percepția faptelor concrete de manifestare a acesteia.

Ca metoda de cercetare psihopedagogică, observația, constă în urmărirea intenționată și înregistrarea exactă, sistematică a diferitelor manifestări comportamentale ale individului (sau ale grupului) ca și al contextului situațional al comportamentului.

Principalele probleme pe care le ridică observația pentru subiectul cunoscător, profesorul, se referă la câteva aspecte importante:

1. ce observăm: care este conținutul observației;
2. care sunt formele observației;
3. de ce anume depinde calitatea observației;
4. care sunt condițiile unei bune observații;
5. cum pot fi combătute unele obstacole ce apar în calea observației;
6. care sunt limitele și avantajele observației.

Conținuturile observației

Sunt reprezentate de **simptomatica stabilă**, adică trasaturile bio-constitutionale ale individului (înălțimea, greutatea, lungimea membrelor, circumferința craniană) sau trasaturile fizionomice, precum și de **simptomatica labilă**, adică multitudinea comportamentelor și conduitelor flexibile, mobile ale individului, cum ar fi: conduita verbală, cea motorie, mnezică, inteligentă ca și varietatea expresiilor afectiv-afectuale.

:: Aplicații:

- Precizați capitolele respectiv subcapitolele fișei psihopedagogice pe care le putem completa pe baza datelor de observație.

Formele observației

Pot fi clasificate după următoarele criterii:

- orientarea actului observational: observatia si autoobservatia;
- prezenta sau absenta intenției de a observa: observația ocazionala, observația sistematica;
- prezenta sau absenta observatorului: observația directa, observația indirecta sau mediata, cu observator uitat, ignorat, cu observator ascuns;
- implicarea sau nonimplicarea observatorului: observația pasiva, observația participativa;
- durata observării: continua sau discontinua;
- obiectivele urmărite: integrala sau selectiva.

Calitatea observației

Depinde de o serie de particularitati psihoindividuale ale observatorului: capacitatea de a-si concentra atenția, de a sesiza esențialul, de gradul sau de sugestionabilitate precum si de anumite caracteristici ale percepției umane: selectivitatea ei, categorizarea spontană si structuranta a câmpului de observație sau pur si simplu factorii sociali ai percepției care o modelează si o deformează.

Condițiile unei bune observații sunt:

- stabilirea clară, precisă a scopului, a obiectivului urmarit;
- selectarea formelor celor mai potrivite care vor fi utilizate, a conditiilor si mijloacelor necesare;
- elaborarea unui plan riguros de observație,
- consemnarea imediata a celor observate într-un protocol de observație;
- efectuarea unui număr optim de observații;
- utilizarea grilelor de observație.

Combaterea obstacolelor apărute în calea observației

Vizează observarea unuia si aceluiași fapt de către mai mulți observatori si apoi analiza comparativa a protocoalelor de observație elaborate, realizarea cât mai multor observații de către unul si același observator pe baza unor grile de observație.

:: Aplicație

Reflecți asupra limitelor obiectivității datelor observabile în următoarelor situații:

- Atunci când un profesor este inspectat pentru stabilirea calităților sale pedagogice,

- Atunci când un sportiv execută o demonstrație într-o competiție,
- Atunci când un elev știe că este “urmărit” pentru stabilirea probabilității implicării sale într-o faptă reprobabilă.

Avantaje și dezavantaje

Unul dintre **avantajele observației** este că permite surprinderea manifestărilor comportamentale ale individului în condițiile lui obișnuite de viață și activitate, oferind mai ales date de ordin calitativ. În schimb, un **dezavantaj** al ei îl constituie faptul că observatorul trebuie să aștepte intrarea în funcțiune a fenomenului studiat.

Experimentul

Experimentul consta în măsurarea efectelor manipulării unei *variabile independente* asupra *variabilei dependente* într-o situație în care acțiunea altor factori este redusă la minimum.

Ipoteza de lucru – este o judecată – formulată într-o propoziție – care exprimă relația posibilă – în accepțiunea experimentatorului – dintre cele două variabile.

:: Aplicații

- Formulați o ipoteză privind performanța probabilă a unui elev într-o activitate concretă, specifică disciplinei pe care o predăți.

Variabilele dependente sunt cele care fac obiectul observației, cele carora cercetătorul le va studia variația în cursul experimentului. De exemplu numărul de cuvinte reamintite după citirea unei liste de cuvinte, timpul în care se parcurge un test, numărul de erori într-o probă reprezintă variabile dependente.

Variabilele independente nu depind de nici o altă variabilă, ele fiind legate de decizia experimentatorului, care în mod deliberat le-a introdus în experiment.

:: Aplicație

- Precizați variabilele independentă, dependentă și probabile variabile auxiliare, ale experimentului de verificare a ipotezei formulate mai sus.

Cele mai răspândite tipuri de experimente sunt:

- Experimentul de laborator
- Experimentul natural
- Experimentul psiho-pedagogic

a) Experimentul de laborator

presupune scoaterea subiectului din atmosfera lui obișnuită de viață și activitate și introducerea într-o ambianță artificială anume creată (camere special amenajate, aparatură de laborator, condiții și programe de desfășurare a experimentelor bine determinate, deseori obligatorii).

b) Experimentul natural

presupune aplicarea probei sau a sarcinii declanșatoare într-un cadru obișnuit, familiar de existență și activitate a individului.

c) Experimentul psiho-pedagogic

Poate fi de doua tipuri:

- constatativ (urmareste fotografierea, consemnarea situatiei existente la un anumit moment dat),
- formativ (tinteste spre introducerea în grupul cercetat a unor factori de progres, în vederea schimbării comportamentului, schimbare constatata prin compararea situației inițiale cu cea finala.

Dacă intenționam sa verificăm superioritatea unui procedeu didactic, predam la o clasa folosind noul procedeu si la o alta modelul traditional. Comparând performantele elevilor înainte de introducerea noului procedeu cu cele obținute după folosirea lui si mai ales cu cele de la o alta clasa la care s-a procedat după procedeele tradiționale, vom ști daca noul procedeu este eficient sau nu.

Convorbirea

Convorbirea este o discuție angajată între cercetător și subiectul investigat care presupune: relația directă de tipul față în față între cercetător și subiect (elev), sinceritatea partenerilor implicați, abilitatea cercetătorului pentru a obține angajarea autentică a subiecților în convorbire; empatia cercetătorului.

Spre deosebire de observație și experiment prin intermediul cărora investigăm conduitele, reacțiile exterioare ale subiectului, convorbirea permite sondarea mai directă a vieții interioare a acestuia, a intențiilor ce stau la baza comportamentului, a opiniilor, atitudinilor, intereselor, convingerilor, aspirațiilor, conflictelor, prejudecăților și mentalităților, sentimentelor și valorilor subiectului.

Formele convorbirii:

- convorbirea standardizată, dirijată, structurată (bazată pe formularea aceluiași întrebări, în aceeași formă și ordine, tuturor subiecților, indiferent de particularitățile lor individuale);
- convorbirea semistandardizată sau semidirijată (cu adresarea unor întrebări suplimentare, cu reformularea altora, cu schimbarea succesiunii lor);
- convorbirea liberă, spontană, asociată (în funcție de particularitățile situației în care se desfășoară, de cele psihoindividuale ale subiectului, chiar și de particularitățile momentului când se desfășoară).

Această metodă se particularizează în psihologia copilului și psihologia școlară după cum urmează: la vârstele mici este recomandabilă folosirea ei nu ca metodă de sine stătătoare, ci integrată altor metode (îndeosebi observației) sau subordonată unei activități pe care subiectul o are de îndeplinit (în timp ce el soluționează o problemă, sau face, execută ceva și se pot pune tot felul de întrebări). J. Piaget care a folosit mult această metodă în cercetările sale, insistă asupra necesității neutralității cercetătorului, acesta nu trebuie să dirijeze sau să corecteze în vreun fel mersul gândirii copilului, să-l distreze sau să-l amuze.

Convorbirea trebuie să se desfășoare în condiții absolut normale pentru că numai așa vor putea fi surprinse mecanismele psihice în desfășurarea lor firească. La vârstele mai mari (pubertate, adolescență) atât modalitatea de desfășurare a convorbirii cât și tematica ei se diversifică mult putând fi folosite toate formele enumerate anterior.

Ancheta

Ca metodă de cercetare, ancheta presupune recoltarea sistematică a unor informații despre viața psihică a unui individ sau a unui grup social, ca și interpretarea acestora în vederea desprinderii semnificației lor psihocomportamentale.

În cercetarea psihologică sunt utilizate două forme ale acestei metode pe care le prezentăm în continuare

Ancheta pe baza de chestionar

este una dintre cele mai laborioase metode ale psihologiei, folosirea ei științifică implicând parcurgerea mai multor etape:

- stabilirea obiectului anchetei;
- documentarea;
- formularea ipotezei,
- determinarea populației (a universului anchetei);
- eșantionarea;
- alegerea tehnicilor și redactarea chestionarului;
- pretestul (pentru a vedea dacă chestionarul a fost bine elaborat);
- redactarea definitivă a chestionarului;
- alegerea metodelor de administrare a chestionarului (prin persoane special destinate acestei operații sau prin autoadministrare);
- defalcarea (despuirea) rezultatelor;
- analiza rezultatelor obținute în raport cu obiectivele formulate;
- redactarea raportului final de ancheta.
-

Dintre toate acestea etapele 6 și 8 au o mare importanță.

Cercetătorul trebuie să stabilească:

a) **conținutul întrebărilor** - de regulă acestea pot fi:

- factuale sau de identificare - cer date obiective despre subiect cum ar fi vârsta, sexul, studiile;
- de cunoștințe;
- de opinii și atitudini;
- de motivație;

b) **tipul întrebărilor**: cu răspunsuri dihotomice, închise, da-nu, cu răspunsuri

libere, lasate la initiativa subiectului; cu raspunsuri în evantai-mai multe raspunsuri din care subiectul alege 1,2 care I se potrivesc modului de a fi sau de a gândi sau pe care le ierarhizeaza în functie de valoarea ce le-o acorda.

De asemenea, cercetătorul trebuie sa evite o serie de greșeli în formularea întrebărilor, ca de pilda întrebări prea generale, limbaj greoi, artificializat, tehnicist, stiintific, cuvinte ambigui, cu dublu înțeles, cuvinte vagi (cam așa, de regula); întrebări tendențioase care sugerează răspunsul, întrebări prezumtive care presupun cunoașterea dinainte a ceva despre cel investigat, întrebări ipotetice care atrag dupa ele un anumit tip de răspuns, de obicei afirmativ.

Ancheta pe baza de interviu

presupune raporturi verbale între participanții aflați fata în fata, centrarea asupra temei cercetate, directia unilaterala de acțiune, fiecare participant pastrându-si locul de emitator sau receptor (prin acesta se deosebește de convorbire). Exista interviuri individuale si de grup, clinice, (centrate pe persoana) si focalizate (centrate pe tema investigata).

În practica psihologica, la copiii mici se foloseste mai mult interviul, iar la elevi ancheta pe baza de chestionar, chiar prin autoadministrare. Prin intermediul ei sunt sondate de obicei opiniile, atitudinile, dorințele, aspirațiile, interesele vocationale ale elevilor în vederea realizarii orientării lor școlare si profesionale. Important este ca paleta întrebărilor dintr-un chestionar sa fie cât mai diversificata pentru a da posibilitatea realizării unor investigații, atât extensive cât si intensive.

Întrebările trebuie sa surprindă mai multe modalitati de raportare la realitatea sondata:

- perceptiv: “ce impresie si-a făcut profesorul de limba româna?”
- proiectiv-prezumptiv: “intenționezi sa-ti schimbi opțiunea profesionala?”
- apreciativ-evaluativ: “consideri ca angajarea ta în activitatea scoalara este satisfăcătoare?”
- motivator-explicativ: “Care crezi ca sunt motivele care uneori te fac sa nu înveți?” “De ce te pasionează electronica?”

Pe baza datelor recoltate putem surprinde mai bine planul real si aspirațional al unui elev, gradul de conștientizare a unor probleme, capacitatea sa de înțelegere. De asemenea creste posibilitatea realizării unor cercetări de tip comparativ.

Metoda biografică

Aceasta metoda vizează strângerea cât mai multor informații despre principalele evenimente parcurse de individ în existența sa, despre relațiile prezente între ele ca și despre semnificația lor în vederea cunoașterii istoriei personale a fiecărui individ, atât de necesară în stabilirea profilului personalității sale. Prin excelență, ea se concentrează asupra succesiunii diferitelor evenimente din viața individului, a relațiilor dintre evenimentele cauză și evenimentele efect, dintre evenimentele scop și evenimentele mijloc.

Variantele mai noi ale metodei biografice-cunoscute sub denumirea de cauzometrie și cauzograma își propun tocmai surprinderea relațiilor dintre aceste tipuri de evenimente.

Metoda biografică este mai puțin folosită de psihologia școlară datorită faptului că cei investigați - elevii nu au încă o biografie amplă care ar putea furniza cercetătorului date semnificative. Importanța ei crește în investigarea adolescenților și tinerilor, deoarece ei au o biografie mai amplă.

Justificarea teoretico-stiințifică a metodei este dată de teza potrivit căreia personalitatea copilului, conștiința și comportamentul său se structurează sub acțiunea unor factori și evenimente specifice. Diferite evenimente neașteptate, încărcate emoțional, frustrante sau stresante (divortul părinților, moartea unuia dintre părinți, boli, accidente, schimbări de domiciliu, împrejurarea de a fi copil unic sau de a trăi într-o familie cu mai mulți copii, încadrarea într-o casă de copii, etc.), lasă urme asupra personalității copilului.

Cel mai adeseori biografia ia forma jurnalelor de însemnări, fie forma anamnezei-o discuție amplă purtată de psiholog cu copilul sau cu părintii acestuia focalizată pe depistarea unor situații sau factori patogeni (somatici sau psihici).

Metoda analizei produselor activității

Este una dintre cele mai folosite metode în psihologie, inclusiv în psihologia copilului și psihologia școlară. Orice produs realizat de copil sau elev poate deveni obiect de investigație psihologică. Prin aplicarea acestei metode obținem date cu privire la: capacitățile psihice de care dispun copiii (coerența planului mental, forța imaginației, amploarea intereselor, calitatea cunoștințelor, deprinderilor, priceperilor și aptitudinilor, etc), stilul realizării (personal sau comun, obișnuit), nivelul dotării (înalt, mediu, slab), progresele realizate în învățare (prin realizarea repetată a unor produse ale activității).

Pentru cercetători o mare importanță o are fixarea unor criterii după care să evalueze produsele activității. Printre acestea mai semnificative sunt: corectitudinea-incorectitudinea, originalitatea-banalitatea, complexitatea-simplitatea, expresivitatea-nonexpresivitatea produselor realizate.

Metodele psihometrice

Aceasta grupa de metode viteză, cum reiese și din denumirea lor, măsurarea capacităților psihice ale individului în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare. Cea mai cunoscută și răspândită este metoda *testelor psihologice*.

Testul psihologic

Testul psihologic este un instrument specializat care permite cercetătorului stângerea unor informații obiective despre subiect, pe baza cărora să poată diagnostica nivelul dezvoltării capacităților măsurate și formula un prognostic asupra evoluției lor ulterioare.

Testele psihologice pot fi clasificate după mai multe criterii:

- după modul de aplicare (individuale, colective);
- după materialul folosit (verbale, nonverbale);
- după durata lor (cu timp strict determinat, cu timp la alegerea subiectului);
- după conținutul măsurat ;
- după scopul urmărit (teste de performanță, teste de personalitate, teste de comportament).

Pentru a satisface aceste deziderate, testul trebuie să îndeplinească anumite condiții:

- validitatea (să măsoare exact ceea ce își propune);
- fidelitatea (să permită obținerea unor rezultate similare la o nouă aplicare);
- sensibilitatea (calitatea testului de a arăta diferențe semnificative între persoane cu niveluri diferite ale aceleiași însușiri la cele mai mici grade de semnificație)

>> Aplicații

Precizați capitolele respectiv subcapitolele fișei școlare la care aplicarea unor teste psihologice poate aduce un spor de cunoaștere.

Utilizarea testelor psihologice

Aplicarea testelor trebuie să respecte și ea anumite reguli. În general, acestea privesc:

- Respectarea formei standard de prezentare a probei!
- Citirea fidelă a instrucțiunilor de lucru!
- Controlul sever al timpului de lucru în cazul probelor contra cronometru!
- Folosirea etalonului nealterat de cuantificare (reprezentare) a datelor!

- Interpretarea obiectivă dar optimistă a rezultatelor!

Pentru a spori utilitatea și eficiența testelor este necesară respectarea următoarelor recomandări:

- crearea unor teste în concordanță cu specificul sociocultural al populației pe care urmează a fi aplicate, sau cel puțin, adaptarea celor elaborate pe specificul altor culturi;
- utilizarea nu doar a unui singur test în măsurarea unei însușiri psihice, ci a unor baterii de teste;
- corelarea rezultatelor obținute prin aplicarea testelor cu rezultatele obținute prin aplicarea altor metode;
- corelarea rezultatelor de la teste cu rezultatele obținute în activitatea practică.

>> Aplicație

Pe baza literaturii de popularizare a testelor accesibilă dv. alcătuiți un set de probe creion-hârtie care să vă permită investigarea orientativă a principalelor însușiri de personalitate.

Teste de temperament

Măsoară dimensiunea dinamică a persoanei, ușor accesibil de altfel educatorului în relația psiho-pedagogică îndelungată și pe bază de observație; este motiv pentru care aceste instrumente sunt relativ rar utilizate în context didactic.

Testele de temperament se prezintă în general sub formă de chestionar – listă definită de întrebări, cu răspunsuri alternative eligibile de către subiectul investigat, și grilă de corecție, ambele standardizate.

Puteți dispune de asemenea instrumente din literatura de popularizare (Neculau, A., 1996, testele 16 – 22 și 1999, testul 4), aveți în vedere însă că, aplicarea acestora în context instituțional (în rolurile de profesor, diriginte, consilier) presupune asumarea unei responsabilități profesionale.

Testele de aptitudini

Măsoară dimensiunile instrumentale ale personalității, aptitudinile fiind considerate mijloace psihice de facilitare a obținerii performanței într-o activitate.

Testele de aptitudini operează cu conținuturi diferite:

- verbale, figurale, simbolice (numerare) – testele de aptitudini generale,
- instrumental/obiectuale - testele de aptitudini speciale (de sensibilitate, de reactivitate, de motricitate, de manualitate, de coordonare senzoriomotorie etc.).

Aveți acces la teste orientative de aptitudini în literatura de popularizare (Siewert, H.H., 1998; Carter, P., Russell, K., 1998; Eysenck, H.J., 1998).

Exemplul 1: testarea eficienței gândirii

Testul “Cuvinte contrarii”

Măsoară preponderent eficiența operației de abstractizare a gândirii, prin identificarea cuvântului cu semnificație opusă unui cuvânt-stimul dintr-un șir de mai multe cuvinte.

Formularea sarcinii: “Indicați cuvântul care înseamnă opusul (contrarul) primului cuvânt.”

Exemplu: **întuneric** soare apă lumină umbră negru

>> Aplicații

Alcătuți zece probe asemănătoare, de dificultate crescândă pentru a putea aprecia diferențiat nivelurile de eficiență a abstractizării.

Testul « Analogii »

Măsoară preponderent eficiența operației de generalizare a gândirii, prin identificarea într-un șir de cinci cuvinte al celui care dă semnificație similară legăturii dintre două cuvinte cu o pereche în prealabil precizată.

Formularea sarcinii: “Indicați cuvântul care se potrivește cuvântului singur, astfel ca perechea nouă să se potrivească cu cea de la capătul rândului.”

Exemplu:

pălărie – cap gheată - ?
mână picior gât cer mănușă

>> Aplicații

Alcătuieți zece probe asemănătoare, de dificultate crescândă pentru a putea aprecia diferențiat nivelurile de eficiență a generalizării.

Testul «Serii de numere »

Măsoară preponderent eficiența operației de analiză a gândirii, prin continuarea unui șir ordonat de șase cifre pe baza identificării algoritmului de evoluție a acestuia.

Formularea sarcinii: “Alegeți cifra potrivită pentru a continua șirul de numere de la începutul rândului”

Exemple: 8 2 8 3 8 ? 8 6 4 9 10 4 3 5 4 6 5 ? 3 6 7 4 8

>> Aplicații

Alcătuieți zece probe asemănătoare, de dificultate crescândă pentru a putea aprecia diferențiat nivelurile de eficiență a analizei

Testul « Cuvinte de prisos »

Măsoară preponderent eficiența operației de sintetizare a gândirii, prin includerea unor noțiuni într-o categorie unitară.

Formularea sarcinii: “Indicați cuvântul care nu se potrivește cu celelalte cuvinte din șir.”

Exemplu: Vasile Ioan Maria Mihai Gheorghe

>> Aplicații

Alcătuieți zece probe asemănătoare, de dificultate crescândă pentru a putea aprecia diferențiat nivelurile de eficiență a sintezei mentale.

Exemplul 2: testarea aptitudinilor creative

Pentru estimarea aptitudinilor specifice creativității - cu instrumente adaptate conținutului disciplinei predate de dv. - pot fi folosite ca model de construcție probele tip Guilford.

Autorul a definit principalele aptitudini ale creativității din perspectiva modelului tridimensional al intelectului.

A. Fluiditatea

Dimensiune productivă (cantitativă) a creativității, constând în capacitatea persoanei de a realiza un număr de asociații mentale distincte într-o unitate de timp.

- Fluiditatea cuvintelor – structura aptitudinii: g.d., si, u.

Problemă tip: “Alcătuieți cât mai multe cuvinte cu ajutorul literelor...” (exemplu.: a; t; m).

Se apreciază performanța după numărul de răspunsuri corecte date în timp limitat (trei minute).

- Fluiditatea ideilor

Problemă tip: “Menționați cât mai multe obiecte care să aibă următoarele însușiri: să fie ...” (exemplu: rotunde, dure și mai mici decât o minge de baschet).

Se apreciază performanța după numărul de răspunsuri corecte date în timp limitat (trei minute).

- Fluiditatea asociațiilor

Problemă tip: “Precizați cât mai multe lucruri asemănătoare cu...” (se menționează obiectul); “cuvinte care vă vin în minte la auzul cuvântului...” (se precizează un cuvânt).

Se apreciază performanța după numărul de răspunsuri corecte date în timp limitat (trei minute).

- Fluiditatea expresiilor

Problemă tip: “Alcătuieți cât mai multe propoziții cu ajutorul cuvintelor”... (se precizează 4 cuvinte); “ansambluri unitare cu ajutorul următoarelor obiecte:...” (exp. conductor, baterie, bec, sonerie).

Se apreciază performanța după numărul de răspunsuri corecte date în timp limitat (trei minute).

>> Aplicații

Formulați sarcini de forme asemănătoare cu un conținut specific disciplinei pe care o predați.

B. Flexibilitatea

Reprezintă un aspect calitativ al creativității, constând în diversitatea *categorială* a perspectivelor de abordare a aceleiași realități.

Produsele obținute prin flexibilitate vor fi clase (cl) sau transformări (tr). Flexibilitatea apare în formă spontană sau adaptată.

- **Flexibilitatea spontană**

Problemă tip: “Indicați cât mai multe posibilități de utilizare a ...” exp. unei cărămizi.

Se apreciază performanța după numărul răspunsurilor corecte, categorial diferite, date în timp limitat la trei minute. (Exp. A construi o casă, un gard, un turn, sunt răspunsuri care aparțin aceleiași categorii; a construi o casă, a bloca o roată, a desena pe asfalt... sunt răspunsuri categorial diferite).

- **Flexibilitatea adaptată**

Problemă tip: Se cere transformarea unui sistem dat (precizat) în condiții date (precizate).

Exemplu: “Uniți nouă puncte echidistante distribuite în formă pătrată (3x3) cu ajutorul a patru drepte, fără a ridica creionul de pe hârtie și fără a trece de două ori pe aceeași dreaptă”.

Se apreciază performanța după găsirea soluției corecte.

>> Aplicații

Formulați sarcini de forme asemănătoare cu un conținut specific disciplinei pe care o predăți.

C. Originalitatea

Reprezintă o dimensiune calitativă a creativității și desemnează capacitatea persoanei de a realiza asociații îndepărtate, surprinzătoare.

Originalitatea se poate aprecia pe baza raportării răspunsurilor unei persoane (un elev) la una din problemele anterioare sau la răspunsurile date la aceeași problemă de către alte persoane aparținând aceleiași colectivități (ceilalți elevi din clasă).

Originalitatea este cu atât mai mare cu cât frecvența răspunsului respectiv este mai mică.

>> Aplicație

Imaginați cât mai multe sarcini posibile, conținut specific disciplinei pe care o predați, care relevă / antrenează originalitatea elevilor. De exemplu:

- titluri personale pentru un text metaforic, alegoric, S.F.
- denumiri personale pentru un aparat nou, necunoscut elevilor
- interpretări fanteziste “ce s-ar întâmpla dacă ... n-ar mai ploua pe pământ”; “... dacă omul ar învăța să zboare”; etc.

D. Elaborarea

Este o aptitudine intelectuală creativă care desemnează capacitatea persoanei de a obiectiva o imagine mentală nouă.

Elaborarea reprezintă în esență calea de la idee (accesibilă doar persoanei care a imaginat-o) la materializarea ei în imagini grafice, sonore, cuvinte etc. (accesibile și altora) sau obiecte concrete, substanțiale (modele, machete, prototipuri).

Este o aptitudine esențială implicată în orice activitate de concepție, de conducere, în general de anticipare. Elaborarea este cu atât mai performantă cu cât elementele descriptive sunt mai variate, mai reprezentative și redundanța mai mică.

Exemple de probleme tip:

- “Desenați un ...obiect / fenomen / eveniment / o acțiune etc.”;
- “Descrieți o imagine / expresie / un obiect etc.”

Se apreciază performanța după numărul de elemente grafice, respectiv de atribute corecte date în timp limitat (trei – zece minute).

>> Aplicație

Formulați sarcini de forme asemănătoare cu un conținut specific disciplinei pe care o predați.

E. Sensibilitatea față de probleme

Constituie aptitudinea creativă care desemnează capacitatea persoanei de a surprinde disfuncții, incoerențe, oportunități de înnoire acolo unde situația pare firească majorității. Persoanele cu o bună sensibilitate față de probleme observă ușor cele mai mici greșeli, perturbări, inadvertențe structurale sau contradicții.

Exemple de probleme tip:

- “Indicați cât mai multe neajunsuri structurale ale...” se precizează un obiect;
- “Precizați cât mai multe riscuri funcționale ale ...” se precizează un obiect;
- “Ce s-ar întâmpla dacă...” se prezintă o situație ipotetică;
- Ce ar fi necesar pentru...” se prezintă o situație ipotetică.
-

Se apreciază performanța după numărul de răspunsuri plauzibile.

>> Aplicație

Formulați sarcini de forme asemănătoare cu un conținut specific disciplinei pe care o predați.

Testele de atitudini

Măsoară tendința unei persoane pentru sau contra unui element din mediul intern sau extern, element căruia persoana îi atribuie astfel valoare pozitivă sau negativă.

De reținut pentru activitatea educativă este faptul că atitudinea este o dimensiune dobândită a persoanei, prin urmare, *educabilă*. Este suficientă uneori modificarea unui factor atitudinal intern – informație, deprindere/pricepere, opinie, credință, interes, accesibilitate personală – pentru a modifica o atitudine.

Testele de atitudine pot lua forma chestionarelor (Neculau, A. 1996, 1999; Senger, G., Hoffmann, W., 1998) sau a scalelor de evaluare (Radu, I., Iluț, P., Matei, L., 1994).

>> Aplicații

Proiectați un chestionar de evaluare interesului elevilor pentru disciplina pe care o predați.

Testarea cunoștințelor

Evaluarea rezultatelor școlare cu ajutorul testelor de cunoștințe capătă în ultima vreme o recunoaștere din ce în ce mai mare, intrând în practica didactică curentă.

Metoda este specifică domeniului psihopedagogic; ea permite evaluarea cantității, calității, operaționalității (utilității) cunoștințelor asimilate de către elevi. Aceste teste vă sunt familiare din activitatea didactică curentă.

Mai puțin cunoscut este faptul că ele pot fi utilizate și în scopul evaluării competenței de a învăța – capacitatea de percepție, reținere și valorizare internă a cunoștințelor teoretice și practice, ritmul personal de învățare, capacitatea de efort în învățare.

>> Aplicație

Elaborați un scenariu de evaluare a competenței elevilor dv. de a învăța cunoștințe specifice disciplinei pe care o predați.

Bibliografie selectivă

- Carter, Ph., Russell, K. – *Teste de inteligență*, Aldo Press, București, 1998
- EysencK, H.J. – *Teste de inteligență*, Editura Queen, 1998S
- Georgescu, St., Flonta, M., Pîrvu, I. coord, - *Teoria cunoașterii științifice*, Editura Academiei R.S.R., București, 1982
- Havârneanu C. - *Cunoașterea psihologică a persoanei*, Ed. Polirom, Iași, 2000
- Miftode, M. - *Metodologia sociologiei. Metode și tehnici de cercetare sociologică*, Ed. Poto-Franco, Galați, 1995
- Neculau, A. – *29 de teste pentru a te cunoaște*, Ed. Polirom, Iași, 1996
- Neculau, A. – *26 de teste pentru cunoașterea celuilalt*, Ed. Polirom, Iași, 1999
- Radu, I., Iluț, P., Matei, L. – *Psihologie socială*, Editura Exe, Cluj-Napoca, 1994
- Roșca, Al. - *Metode și tehnici experimentale de laborator*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971
- Roșca Mariana - *Metode de psihodiagnostic*, EDP, București, 1972
- Siewert, H.H. – *Cum să ne calculăm coeficientul de inteligență*, Gemma Pres, 1998

SUBIECTE PSIHOLOGIA PERSONALITATII

1. Comparati termenii de individ, individualitate, persoana si personalitate.
2. Structura personalitatii in conceptie freudiana.
3. Rolul Ego-ului in structura personalitatii.
4. Anxietatea in conceptia freudiana – aparitie si caracterizare.
5. Anxietatea obiectiva
6. Anxietatea morala
7. Anxietatea nevrotica
8. Mecanisme de aparare in teoria lui Freud
9. Fazele psihosexuale ale dezvoltarii personalitatii.
10. Principiile jungiene pe baza carora are loc functionarea energiei psihice
11. Sistemul personalitatii in viziunea lui Jung (cele trei elemente fundamentale)
12. Tipuri psihologice in viziunea lui Jung
13. Arhetipurile
14. Principii care stau la baza dezvoltarii personalitatii in teoria lui Jung
15. Sentimentele de inferioritate in psihologia adleriana.
16. Nevoia de superioritate in teoria lui Adler.
17. Stilul de viata – caracterizare (Adler).
18. Ordinea nasterii si formarea personalitatii (Adler).
19. Securitatea si satisfactia in teoria lui K. Horney.
20. Anxietatea bazala (Horney).
21. Tipuri de personalitate in teoria lui Horney.
22. Imaginea de sine idealizata.
23. Libertate versus securitate in teoria lui Fromm.
24. Mecanisme psihice pentru recastigarea securitatii (Fromm)
25. Dezvoltarea personalitatii in copilarie (Fromm).
26. Nevoile psihologice in abordarea lui Fromm.
27. Teorii ale trasaturilor de personalitate – prezentare generala.
28. Natura personalitatii in conceptia lui Allport
29. Trasaturi de personalitate in abordarea lui Allport. Categorizare.
30. Proprium. (Allport)
31. Personalitatea in copilarie (Allport)
32. Personalitatea adultului (Allport)
33. Teoria lui Cattell – prezentare generala.
34. Anxietatea cronica (Cattell)
35. Stadiile dezvoltarii personalitatii (Cattell)
36. Teoria “Big-Five”
37. Prezentare generala a teoriilor umaniste
38. Actualizarea (Rogers)
39. Dezvoltarea Eului (Rogers)
40. Evaluarea pozitiva (Rogers)
41. Anxietatea (Rogers)
42. Caracteristici ale persoanei autoactualizate.
43. Ierarhia trebuintelor in teoria lui Maslow.
44. Metamotivatiiile (Maslow).
45. Perspectiva cognitiva si socio-cognitiva asupra personalitatii.
46. Teoria lui Kelly – prezentare generala.
47. Postulatele abordarii lui Kelly.
48. Autoeficacitatea in teoria lui Bandura.
49. Prezentarea teoriei lui A. Bandura.
50. Personalitatea ca sistem.
51. Temperamentul.
52. Caracterul.

- 53. Aptitudinile
- 54. Eul si personalitatea
- 55. Tipuri de Euri.
- 56. Metode de cercetare in studiul personalitatii